

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL STUDIES**

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ**

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Ειδίκευση: Διεθνές Δίκαιο και Διπλωματικές Σπουδές

**«ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΚΟΙΝΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ,
ΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ελένη Κασσωτάκη

ΑΜ: 1217Μ002

Δεκέμβριος 2018

Τριμελής Επιτροπή

Συρίγος Ε., , *Αναπληρωτής Καθηγητής* (Επιβλέπων)

Λιάκουρας Π., *Αναπληρωτής Καθηγητής*

Φύλης Κ., *Δ/ντής Ερευνητικών Προγραμμάτων ΙΔΙΣ*

Copyright © 2018, ΚΑΣΣΩΤΑΚΗ, Ελένη

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος, All rights reserved

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα.

Δήλωση περί μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω, σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως, ότι όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου. Η αναφερόμενη εργασία δεν αποτελεί αντιγραφή, ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους.

Ελένη Κασσωτάκη

Δεκέμβριος 2018

Σύνοψη

Αντικείμενο της εργασίας είναι να διερευνήσει την έννοια της κοινής εκμετάλλευσης υποθαλάσσιων ενεργειακών πόρων, με γεωγραφικό επίκεντρο την Ανατολική Μεσόγειο. Κεντρικό επιχείρημα είναι ότι επιλέγεται με σκοπό να κατοχυρωθούν τα κυριαρχικά δικαιώματα και να εξυπηρετηθεί το εθνικό συμφέρον σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο, ενώ παράλληλα οδηγεί σε αποσυμπίεση των γεωπολιτικών εντάσεων και σε πολιτική σταθερότητα, υπό την προϋπόθεση ότι οι εμπλεκόμενοι θεωρούν ότι ωφελούνται από την εν λόγω πρακτική. Αρχικά διερευνάται η έννοια και το νομικό πλαίσιο της κοινής εκμετάλλευσης, το οποίο δεν υποχρεώνει τα κράτη να προβούν σε κοινή διαχείριση των πόρων τους. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται συνοπτικά η κρατική πρακτική, από όπου αντλούνται συμπεράσματα για τα χαρακτηριστικά της κοινής εκμετάλλευσης. Τελικά, εξετάζεται η περίπτωση της Ανατολικής Μεσογείου, στην οποία, οι εξελίξεις στον τομέα της οριοθέτησης θαλασσίων ζωνών και η ενεργειακή προοπτική, δρουν ως αντίθετοι πόλοι στις πάγιες αντιπαραθέσεις που βρίσκονται σε εξέλιξη τις τελευταίες δεκαετίες, δημιουργώντας γεωπολιτικές μεταβολές και εξισορροπώντας τις δυνάμεις. Το πλαίσιο της ανάπτυξης ισχυρών οικονομικών συμφερόντων και της εδραίωσης της συνεργασίας, ενισχύεται και από τις συμφωνίες συνεκμετάλλευσης που έχουν προκύψει και που ενδέχεται να προκύψουν στο μέλλον, συμβάλλοντας στην εξομάλυνση των πολιτικών εντάσεων και στην επίτευξη σταθερότητας.

Λέξεις-κλειδιά: Κοινή εκμετάλλευση υδρογονανθράκων, διασυνοριακά αποθέματα υδρογονανθράκων, ΑΟΖ Ανατολικής Μεσογείου, συμφωνίες οριοθέτησης Κύπρου, συμφωνίες συνεκμετάλλευσης κοινών κοιτασμάτων.

Abstract

The scope of this dissertation is to examine the concept of joint hydrocarbon development in maritime areas. The main argument is that States adopt such practices to safeguard their national interests, politically and economically. Frequently, this also leads to reduction in political tension. The dissertation first examines the concept and its legal base, to finally conclude that, there is no binding international rule, which requires the States to jointly develop their petroleum and natural gas resources. State practices are briefly presented, leading to a discussion on the characteristics for joint development. The focus is afterwards shifted to the Eastern Mediterranean. Delimitation and joint development agreements in this area are examined, including their effects on the existing conflicts and the resulting changes in the geopolitical map and balance of power. Joint development, placed in the context of cooperation and economic interests, could contribute in defusing the political tensions and enhancing stability.

Key words: *Joint development of hydrocarbons, transboundary deposits, Eastern Mediterranean EEZ, Cyprus delimitation agreements, unitization agreements.*

Πίνακας Περιεχομένων

Κυριότερες Συντμήσεις και Ακρωνύμια	6
Πίνακας Χαρτών	7
Εισαγωγή.....	8
Δομή της διπλωματικής εργασίας.....	10
Κεφάλαιο 1. Η υφαλοκρηπίδα και η αποκλειστική οικονομική ζώνη στο Διεθνές Δίκαιο της θάλασσας	11
1.1 <i>Οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ</i>	<i>11</i>
1.2 <i>Κυριαρχικά δικαιώματα παράκτιων κρατών</i>	<i>14</i>
Κεφάλαιο 2. Κοινή εκμετάλλευση υποθαλάσσιων ενεργειακών πόρων	18
2.1 <i>Το ζήτημα των κοινών αποθεμάτων και η έννοια της κοινής εκμετάλλευσης.....</i>	<i>18</i>
2.2 <i>Η νομική βάση της κοινής εκμετάλλευσης.....</i>	<i>21</i>
Κεφάλαιο 3. Η πρακτική των κρατών	27
3.1 <i>Οριοθετημένες ζώνες και κοινή εκμετάλλευση.....</i>	<i>27</i>
3.2 <i>Κοινές ζώνες εκμετάλλευσης σε αμφισβητούμενες περιοχές</i>	<i>30</i>
3.3 <i>Αποτίμηση της πρακτικής.....</i>	<i>32</i>
Κεφάλαιο 4. Η Ανατολική Μεσόγειος	38
4.1 <i>Το καθεστώς της Μεσογείου</i>	<i>38</i>
4.2 <i>Η περίπτωση της Ελλάδας</i>	<i>39</i>
4.3 <i>Εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο</i>	<i>41</i>
4.3.1 <i>Οι οριοθετήσεις της Κύπρου</i>	<i>41</i>
i. <i>Οι Συμφωνίες οριοθέτησης</i>	<i>42</i>
ii. <i>Η Αντίδραση της Τουρκίας</i>	<i>44</i>
4.3.2 <i>Οι συμφωνίες συνεκμετάλλευσης της Κύπρου</i>	<i>47</i>
Κεφάλαιο 5. Ενεργειακή προοπτική και γεωπολιτικές προεκτάσεις στην Ανατολική Μεσόγειο	50
5.1 <i>Θαλάσσια τεμάχια έρευνας και εκμετάλλευσης.....</i>	<i>50</i>
5.2 <i>Ενεργειακή προοπτική και γεωπολιτική.....</i>	<i>53</i>
5.3 <i>Η πολιτική συμβολή της συνεκμετάλλευσης</i>	<i>59</i>
Συμπεράσματα.....	62
Παράρτημα	65
<i>Χάρτες.....</i>	<i>65</i>
Πηγές – Βιβλιογραφία	80

Κυριότερες Συντμήσεις και Ακρωνύμια

ΑΟΖ:	Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη
ΔΔΧ:	Διεθνές Δικαστήριο Χάγης
ΔΔΔΘ:	Διεθνές Δικαστήριο για το Δίκαιο της Θάλασσας
Σύμβαση ΔΘ:	Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, 1982
ΕΔΔ.:	Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου
BIICL:	British Institute of International and Comparative Law
ΡΔ:	Ρηματική Διακοίνωση
ΤΡΑΟ:	Turkish Petroleum (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı)

Πίνακας Χαρτών

<i>Χάρτης 1: Κοίτασμα Frigg (Ην. Βασίλειο-Νορβηγία)</i>	<i>65</i>
<i>Χάρτης 2: Κοινή Ζώνη Εκμετάλλευσης Ιαπωνίας - Κορέας</i>	<i>66</i>
<i>Χάρτης 3: Ζώνη κοινής εκμετάλλευσης της Συνθήκης Αυστραλίας-Ινδονησίας (Timor Gap Treaty, 1989).....</i>	<i>67</i>
<i>Χάρτης 4: Οριοθέτηση Θάλασσας του Τιμόρ (Τιμόρ Λέστε-Αυστραλία, 2018).....</i>	<i>68</i>
<i>Χάρτης 5: Περιοχή Ειδικού Καθεστώτος Greater Sunrise (2018)</i>	<i>68</i>
<i>Χάρτης 6: Κοινή ζώνη εκμετάλλευσης Κίνας-Ιαπωνίας (2008).....</i>	<i>69</i>
<i>Χάρτης 7: Ζώνες Κοινής Εκμετάλλευσης στο Κόλπο της Ταϊλάνδης</i>	<i>70</i>
<i>Χάρτης 8: Οριοθετήσεις ΑΟΖ Αν. Μεσογείου.....</i>	<i>71</i>
<i>Χάρτης 9: Αμφισβητούμενη περιοχή Λιβάνου-Ισραήλ</i>	<i>72</i>
<i>Χάρτης 10: Οι διεκδικήσεις υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ της Τουρκίας στη ΝΑ Μεσόγειο</i>	<i>73</i>
<i>Χάρτης 11: Ακραίες διεκδικήσεις Τουρκίας.....</i>	<i>73</i>
<i>Χάρτης 12: Οριοθέτηση Τουρκίας με κατεχόμενη βόρεια Κύπρο</i>	<i>74</i>
<i>Χάρτης 13: Παραχωρήσεις θαλασσίων τεμαχίων στη τουρκική κρατική εταιρεία πετρελαίου</i>	<i>74</i>
<i>Χάρτης 14: Διασυνοριακό κοίτασμα “Αφροδίτη”</i>	<i>75</i>
<i>Χάρτης 15: Τεμάχια έρευνας και εκμετάλλευσης στην ισραηλινή ΑΟΖ.....</i>	<i>75</i>
<i>Χάρτης 16: Τεμάχια έρευνας και εκμετάλλευσης στη κυπριακή ΑΟΖ</i>	<i>76</i>
<i>Χάρτης 17: Κοιτάσματα Αιγύπτου</i>	<i>76</i>
<i>Χάρτης 18: Τεμάχια έρευνας και εκμετάλλευσης στην ΑΟΖ Λιβάνου</i>	<i>77</i>
<i>Χάρτης 19: Θαλάσσια τεμάχια στην υφαλοκρηπίδα της Ελλάδας.....</i>	<i>77</i>
<i>Χάρτης 20: Κοιτάσματα θαλάσσιας περιοχής Γάζας</i>	<i>78</i>
<i>Χάρτης 21: Σταθμοί LNG στην Ευρώπη.....</i>	<i>78</i>
<i>Χάρτης 22: Πιθανές διαδρομές μεταφοράς φυσικού αερίου από την Αν. Μεσόγειο</i>	<i>79</i>

Εισαγωγή

«... Offshore oil was the center of attraction... The oceans were generating a multitude of claims, counter-claims and sovereignty disputes. »¹

Ίσως η πιο σημαντική εξέλιξη στην ιστορία του δικαίου της θάλασσας, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, είναι ο μεγάλος θαλάσσιος χώρος που τέθηκε υπό την κυριαρχία και κυριαρχική αρμοδιότητα των κρατών, τόσο με την αύξηση του εύρους των χωρικών υδάτων, όσο και με την καθιέρωση των θεσμών της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ (Schofield, 2009). Σύμφωνα με υπολογισμούς, αν όλα τα κράτη διακήρυσσαν την ΑΟΖ που δικαιούνται, η επιφάνεια που θα τίθετο υπό την κυριαρχική τους αρμοδιότητα, θα αντιστοιχούσε στο σύνολο της χερσαίας έκτασης της επιφάνειας της γης (Schofield, 2009).

Η συνεχής αύξηση του πληθυσμού της γης έκανε επιτακτική την ανεύρεση περισσότερων πόρων, ενώ η ανάπτυξη της τεχνολογίας έκανε δυνατή την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων στη θάλασσα, και ιδιαιτέρως σε μεγάλα βάθη. Όλες αυτές οι εξελίξεις, αύξησαν τις κρατικές διεκδικήσεις στις θαλάσσιες ζώνες που το διεθνές δίκαιο απονέμει στα κράτη, χωρίς ωστόσο να λείπουν οι διενέξεις αναφορικά με περιοχές τις οποίες διεκδικούν δύο (ή και περισσότερα) κράτη. Παράλληλα, οι πόροι υδρογονανθράκων επί αμφισβητούμενων περιοχών, καθώς και τα αποθέματα που εκτείνονται ένθεν κακείθεν των θαλασσίων συνόρων των κρατών, έγειραν ερωτήματα κυριαρχικών δικαιωμάτων, για τα οποία το εξελισσόμενο διεθνές δίκαιο της θάλασσας δεν παρείχε σαφείς απαντήσεις. Τα κράτη αντιμετώπισαν τα ζητήματα εκμετάλλευσης των κοινών τους πόρων με συνεργατικές λύσεις. Η ευρεία πρακτική αυτών των διευθετήσεων, ήδη από τη δεκαετία 1960, δημιούργησε νομικά ερωτήματα αναφορικά με την ύπαρξη διεθνούς συμβατικού ή εθιμικού κανόνα που να υποχρεώνει τα κράτη να προβούν σε τέτοιου είδους συνεργασίες, ή αν αποτελεί μία πολιτική απόφαση που λαμβάνεται με γνώμονα τα οικονομικά ωφέληματα και το εθνικό συμφέρον, ενώ παράλληλα επιδρά κατευναστικά στις πολιτικές εντάσεις.

¹ *The United Nations Contention on the Law of the Sea, A historical perspective*

Η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου έχει βρεθεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τα τελευταία χρόνια, λόγω των σημαντικών εξελίξεων στον τομέα της έρευνας, εξόρυξης και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων. Η Κύπρος έχει ενταχθεί δυναμικά στο ενεργειακό χάρτη της περιοχής και έχει συνάψει συμφωνίες οριοθέτησης θαλασσίων συνόρων με τα γειτονικά της κράτη του Λιβάνου, του Ισραήλ και της Αιγύπτου, με σκοπό την εμπορική εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων τους. Οι συμφωνίες οριοθέτησης, προβλέπουν μεταξύ άλλων, τη συνεργασία των κρατών στη κοινή ανάπτυξη και εκμετάλλευση των διασυνοριακών πόρων τους. Η περιοχή ωστόσο, χαρακτηρίζεται από παλαιές και νέες έριδες, θαλάσσιες διεκδικήσεις και παγιωμένα πολιτικά ζητήματα που καθορίζουν τις σχέσεις. Στον αντίποδα αυτής της έντασης στέκεται η συσπείρωση Κύπρου, Ισραήλ, Αιγύπτου και Ελλάδας, ενώ η εδραίωση οικονομικών συμφερόντων, ελκύει κρατικούς και ιδιωτικούς δρώντες, μετατρέποντας τον ενεργειακό χάρτη σε γεωπολιτικό «πλέγμα» αντιπαραθέσεων και συμμαχιών, με ευρύτερες προεκτάσεις. Το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο η συνεκμετάλλευση μπορεί να συμβάλει, ως συνεργατική μέθοδος, στη πολιτική σταθερότητα της περιοχής.

Δομή της διπλωματικής εργασίας

Η παρούσα διπλωματική εργασία είναι διαρθρωμένη σε πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο, παρατίθεται το νομικό πλαίσιο του δικαίου της θάλασσας αναφορικά με τις οριοθετήσεις υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ, καθώς και τα κυριαρχικά δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των παράκτιων κρατών. Στο δεύτερο κεφάλαιο διερευνάται η έννοια και η νομική βάση της κοινής εκμετάλλευσης. Στο τρίτο κεφάλαιο, μέσα από μία συνοπτική επισκόπηση της κρατικής πρακτικής, αντλούνται συμπεράσματα για τα χαρακτηριστικά της. Το επίκεντρο τίθεται στη Μεσόγειο, στο τέταρτο κεφάλαιο, όπου καταγράφονται οι εξελίξεις στη θαλάσσια περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, αναφορικά με τις οριοθετήσεις ΑΟΖ και τις συμφωνίες συνεκμετάλλευσης της Κύπρου, ενώ το πέμπτο κεφάλαιο σκιαγραφεί τον ενεργειακό χάρτη, όπως διαμορφώθηκε κατόπιν των συμφωνιών, αλλά και τις γεωπολιτικές μεταβολές που επιφέρει η ενεργειακή προοπτική. Στο τέλος του κεφαλαίου η συζήτηση επικεντρώνεται στη δυνατότητα της συνεκμετάλλευσης να συμβάλει στην αποσυμφόρηση πολιτικών εντάσεων και στην εδραίωση της σταθερότητας.

Κεφάλαιο 1. Η υφαλοκρηπίδα και η αποκλειστική οικονομική ζώνη στο Διεθνές Δίκαιο της θάλασσας

Το δίκαιο της Θάλασσας ήταν μία πρωτοφανής προσπάθεια της διεθνούς κοινότητας να ρυθμίσει όλα τα ζητήματα των θαλάσσιων πόρων και της χρήσης των θαλασσών, έτσι ώστε να τεθεί ένα σταθερό κανονιστικό πλαίσιο στην βασική πηγή ζωής της ανθρωπότητας.²

1.1 Οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ

Έννοια καταρχήν γεωλογική και στη συνέχεια νομική, η υφαλοκρηπίδα θα απασχολήσει ουσιαστικά την διεθνή κοινότητα και θα συμβάλει στην εξέλιξη του διεθνούς δικαίου, από το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα και έπειτα. Αφετηρία του θεσμού αποτελεί η ανάπτυξη των γεωτρήσεων στο βυθό της θάλασσας κατά τη δεκαετία '20, οπότε η διεθνής κοινότητα βρέθηκε αντιμέτωπη με θέματα κυριαρχίας σε θαλάσσιες ζώνες πέραν των χωρικών τους υδάτων. Η διεθνής πρακτική ήταν ανεπαρκής για την εξαγωγή σαφών συμπερασμάτων ως προς το νομικό τίτλο, και επικρατούσε κυρίως η βρετανική αντίληψη της αποτελεσματικής κατοχής (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ. 130).

Με την ανάπτυξη της τεχνολογίας για την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων του βυθού, κατέστη απαραίτητη η ρύθμιση του νομικού κενού της έννοιας. Η Διακήρυξη Τρούμαν έθιξε το ζήτημα της ανεύρεσης πόρων για τις ολοένα αυξανόμενες ανάγκες των κρατών και βάση αυτού, ανήγαγε την εκμετάλλευση του υπεδάφους και του βυθού της υφαλοκρηπίδας, που αποτελεί προέκταση του παράκτιου κράτους πέρα από τα χωρικά τους ύδατα (*«regarded as an extension of the land-mass of the coastal nation»*), σε λογικό και δίκαιο (*«reasonable and just»*) δικαίωμα του παράκτιου κράτους, θέτοντας παράλληλα υποχρέωση συνεργασίας μεταξύ των κρατών.

Από το σημείο εκείνο και έπειτα, ο θεσμός της υφαλοκρηπίδας αποτέλεσε αντικείμενο ρύθμισης στο διεθνές δίκαιο. Η Σύμβαση της Γενεύης για την Υφαλοκρηπίδα (1958) την όριζε ως *«το βυθό της θάλασσας και το υπέδαφος των παρακείμενων του κράτους ακτών, που εκτείνονται πέρα από την αιγιαλίτιδα ζώνη, μέχρι του βάθους των 200 μέτρων ή πέρα από το σημείο αυτό, που το βάθος του βυθού επιτρέπει την εκμετάλλευση του»* (αρ.1). Συνεπώς, τα κριτήρια προσδιορισμού του

² *The United Nations Contention on the Law of the Sea, A historical perspective*

εύρους της υφαλοκρηπίδας ήταν το κριτήριο του ισοβαθούς και το κριτήριο της εκμετάλλευσης. (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ. 133).

Στη Σύμβαση ΔΘ, η έννοια της υφαλοκρηπίδας τροποποιήθηκε και αποτυπώθηκε με ένα πολύπλοκο ορισμό. Σύμφωνα με το αρ. 76§1, «*η υφαλοκρηπίδα ενός παράκτιου κράτους αποτελείται από το θαλάσσιο βυθό και το υπέδαφος του, που εκτείνεται πέραν της χωρικής του θάλασσας, καθ' όλη την έκταση της φυσικής προέκτασης του χερσαίου εδάφους μέχρι του εξωτερικού ορίου του υφαλοπλαισίου ή σε μία απόσταση 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται το πλάτος της χωρικής θάλασσας, όταν το εξωτερικό όριο του υφαλοπλαισίου δεν εκτείνεται μέχρι αυτή την απόσταση*». Η Σύμβαση ΔΘ, συνεπώς καθορίζει δύο κριτήρια για το προσδιορισμό του εύρους της υφαλοκρηπίδας: το κριτήριο της απόστασης και το γεωμορφολογικό κριτήριο όταν το υφαλοπλάσιο εκτείνεται πέραν των 200 ν.μ. (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ. 137).

Ο νομικός τίτλος της υφαλοκρηπίδας αποτέλεσε αντικείμενο συζήτησης στα διεθνή δικαιοδοτικά όργανα. Η υπόθεση της *Υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας (1969)*, αποτελεί σταθμό για την επικράτηση του *ipso jure* τίτλου της υφαλοκρηπίδας ως φυσικής προέκτασης του χερσαίου εδάφους κάτω από τη θάλασσα (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ. 134-135). Σύμφωνα με αυτή, η νομική φύση της υφαλοκρηπίδας έγκειται στο γεωλογικό δεσμό της με το χερσαίο έδαφος του παράκτιου κράτους, ως φυσική προέκτασή του κάτω από τη θάλασσα και η κυριαρχία που ασκεί το παράκτιο κράτος επί των χερσαίων εδαφών του διαχέεται σε αυτή την υποθαλάσσια προέκταση (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ. 135). Καταλήγει το ΔΔΧ στην ίδια υπόθεση, ότι τα δικαιώματα του παράκτιου κράτους επί της υφαλοκρηπίδας του, υπάρχουν *ipso facto* και *ab initio*, δυνάμει αυτής της κυριαρχίας επί του χερσαίου εδάφους του και της προέκτασής του μέσα και κάτω από τη θάλασσα, ενώ το δικαίωμα αυτό, το οποίο αντανακλάται ήδη στη Σύμβαση της Γενεύης, είναι συμφυές και ασκείται ανεξάρτητα από οποιαδήποτε κατοχή (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ. 135).

Ωστόσο, σε μεταγενέστερες αποφάσεις, το δικαστήριο διαφοροποιεί το σκεπτικό του και αναγάγει την απόσταση από την ακτή σε παράγοντα πρωταρχικής σημασίας (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ. 141). Στην *Υφαλοκρηπίδα Λιβύης/Μάλτας*, χωρίς να ανατρέπει τη φυσική προέκταση από το κριτήριο της απόστασης, κρίνει ότι «*για τις περιοχές που βρίσκονται σε απόσταση 200 ν.μ. από τις ακτές, ο τίτλος εξαρτάται αποκλειστικά από την απόσταση και τα γεωλογικά χαρακτηριστικά των περιοχών αυτών είναι τελείως άσχετα*», κάτι το οποίο αναγνώρισε ως εθιμικό κανόνα στην υπόθεση της *Θαλάσσιας Οριοθέτησης στην περιοχή μεταξύ Γροιλανδίας και Jan Mayen* και έκτοτε

όλες οι αποφάσεις των δικαιοδοτικών οργάνων λαμβάνουν την απόσταση από την ακτή ως αποκλειστικό νομικό τίτλο της υφαλοκρηπίδας. (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ. 141-142).

Η ΑΟΖ, είναι έννοια που εξελίχθηκε κατά την Τρίτη Συνδιάσκεψη και καθορίζεται στο τμήμα V της Σύμβασης ΔΘ. Ως ΑΟΖ ορίζεται «η πέραν και παρακείμενη της χωρικής θάλασσας περιοχή ...» (αρ. 55). Το εύρος της «δεν εκτείνεται πέραν των 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται το εύρος της χωρικής θάλασσας» (αρ. 57).

Οι ζώνες δικαιοδοσίας θεσπίζονται από τα κράτη μέχρι τα εξωτερικά όρια που ορίζει το διεθνές δίκαιο, όταν οι αποστάσεις από τα τρίτα κράτη είναι τέτοιες, ώστε τα όρια της θεσπιζόμενης θαλάσσιας ζώνης να μπορούν να εξαντληθούν. Η διαδικασία αυτή είναι απαραίτητη προκειμένου να εξειδικευθούν οι αρμοδιότητες του παράκτιου κράτους στη συγκεκριμένη ζώνη δικαιοδοσίας και να γίνουν γνωστά στα τρίτα κράτη τα γεωγραφικά όρια (γεωγραφικές συντεταγμένες) των εν λόγω αρμοδιοτήτων (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ. 278). Η ΑΟΖ εμπίπτει σε αυτή τη κατηγορία των ζωνών που χρειάζεται διακήρυξη, ενώ αντιθέτως, η υφαλοκρηπίδα αποτελεί ειδική εξαίρεση καθώς ενυπάρχει αυτοδικαίως και εξ υπαρχής.

Ωστόσο, όταν λόγω γεωγραφικής στενότητας, η πλήρης ανάπτυξη της υφαλοκρηπίδας /ΑΟΖ δεν είναι δυνατή, τότε τίθεται θέμα οριοθέτησης με τα γειτονικά κράτη, η οποία γίνεται κατ' αρχήν με συμφωνία μεταξύ των ενδιαφερόμενων κρατών (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ. 281). Η Σύμβαση της Γενεύης για την υφαλοκρηπίδα προέβλεπε, ως μέθοδο οριοθέτησης την ίση απόσταση/ μέση γραμμή μεταξύ των εγγύτερων σημείων των γραμμών βάσεων των δύο κρατών στις περιπτώσεις που δεν συνέτρεχαν ειδικές περιστάσεις ή δεν υπήρχε συμφωνία (άρθ. 6§1). Η εισαγωγή της έννοιας της ευθυδικίας ως αρχή στις οριοθετήσεις προέκυψε με την υπόθεση της *Υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας* και επηρέασε τις εργασίες της Τρίτης Συνδιάσκεψης. Στη Σύμβαση ΔΘ (άρθρα αρ. 74§1 και 83§1) δεν διατυπώνεται η μέθοδος της ίσης απόστασης/μέσης γραμμής, αλλά προκρίνεται συμφωνία οριοθέτησης βάσει του διεθνούς δικαίου για την επίτευξη δίκαιης (equitable) λύσης. Ωστόσο, δεν προσδιορίζονται οι αρχές και οι μέθοδοι για την επίτευξη του δίκαιου αυτού αποτελέσματος (Λιάκουρας σε Τσάλτας & Αναγνώστου, επιμ., 2014, σ. 321). Στην ίδια υπόθεση της *Υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας*, το ΔΔΧ είχε υιοθετήσει τον όρο «σχετικές περιστάσεις», δηλαδή, όλες εκείνες που υποδεικνύουν μία δίκαιη μέθοδο οριοθέτησης (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ. 295). Πλέον, οι σχετικές περιστάσεις λειτουργούν διορθωτικά στην εφαρμογή της αρχής της ίσης απόστασης, που έχει

καθιερωθεί ως η βασική μέθοδος οριοθέτησης (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ. 301). Με την πάροδο του χρόνου, συνεπώς η ίση απόσταση/μέση γραμμή αποκαταστάθηκε και ήδη από την Υφαλοκρηπίδα Λιβύης-Μάλτας, το ΔΔΧ αποδέχτηκε ότι η χάραξη μέσης γραμμής αποτελεί κατ' αρχήν τη δίκαιη λύση (Στρατή 2012, σ. 30). Ωστόσο πλέον, η οριοθέτηση στις δικαστικές αποφάσεις προκύπτει, χαράσσοντας προσωρινά μία γραμμή ίσης απόστασης και εξετάζοντας στη συνέχεια την ύπαρξη τυχόν περιστάσεων που δύνανται να επιβάλλουν τη μετατόπιση της γραμμής προκειμένου να επιτευχθεί ένα δίκαιο αποτέλεσμα (Στρατή 2012, σ. 30).

Στην πρακτική των κρατών, οι διμερείς συμφωνίες οριοθέτησης στην πλειονότητά τους, υιοθετούν την αρχή της ίσης απόστασης/μέσης γραμμής ως μέθοδο οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ και ένα μεγάλος μέρος των εθνικών νομοθεσιών προβλέπει ότι, ελλείψει συμφωνίας οριοθέτησης, τα εξωτερικά όρια των εν λόγω ζωνών προσδιορίζονται με βάση την αρχή της ίσης απόστασης από τις ακτές (Στρατή, 2012, σ. 19). Τα εξωτερικά όρια υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ κατ' αρχήν συμπίπτουν όταν για την υφαλοκρηπίδα έχει χρησιμοποιηθεί το κριτήριο της απόστασης χωρίς αυτή η θεωρία της ταύτισης να είναι απόλυτη, αφού τα κράτη δύνανται να υιοθετήσουν διαφορετική λύση, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η ΑΟΖ έχει απορροφήσει την υφαλοκρηπίδα, ούτε ότι η υφαλοκρηπίδα αντικαθιστά την ΑΟΖ (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σσ.282-283). Επίσης, κατά την οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ, σημαντικός είναι ο ρόλος των νησιών. Σύμφωνα με τη Σύμβαση ΔΘ όλα τα νησιά δικαιούνται αιγιαλίτιδας ζώνης, συνορεύουσας ζώνης, υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ (αρ. 121§2). Εξαιρέση σε αυτό αποτελούν οι βράχοι, οι οποίοι δεν μπορούν να συντηρήσουν ανθρώπινη διαβίωση ή δική τους οικονομική ζωή (121§3).

1.2 Κυριαρχικά δικαιώματα παράκτιων κρατών

Στις δύο θαλάσσιες ζώνες – υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ – το παράκτιο κράτος ασκεί κυριαρχικά δικαιώματα. Με την έννοια των κυριαρχικών δικαιωμάτων εννοούνται τα ειδικού σκοπού (λειτουργικού), περιορισμένα δικαιώματα, τα οποία διακρίνονται από την κυριαρχία, η οποία αφορά στην άσκηση όλων των αρμοδιοτήτων του κράτους (Ρούκουνας, 2015).

Σύμφωνα με τη Σύμβαση ΔΘ, ορίζεται ότι «το παράκτιο κράτος ασκεί στην υφαλοκρηπίδα κυριαρχικά δικαιώματα προς το σκοπό της εξερεύνησης και εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων αυτής» (αρ. 77§1), καθώς και άλλα δικαιώματα,

όπως το δικαίωμα να επιτρέπει και να ρυθμίζει τις γεωτρήσεις επί της υφαλοκρηπίδας για όλους τους σκοπούς (αρ. 81), το δικαίωμα της εκμετάλλευσης του υπεδάφους διά σιράγγων (αρ.85) και το δικαίωμα τοποθέτησης τεχνητών νήσων, εγκαταστάσεων και κτισμάτων (αρ. 80). Τα δικαιώματα έρευνας και εξερεύνησης της υφαλοκρηπίδας είναι αποκλειστικά, υπό την έννοια ότι αν το παράκτιο κράτος δεν τα ασκήσει, κανένα άλλο κράτος δεν μπορεί να αναλάβει τέτοιες δραστηριότητες χωρίς τη ρητή συναίνεσή του (αρ 77§2), ενώ δεν εξαρτώνται από πραγματική ή ιδεατή κατοχή ή από οποιαδήποτε ρητή διακήρυξη (77§3), αντιθέτως είναι συμφυή, υπάρχουν *ipso facto* και *ab initio* και δεν χρειάζεται οποιαδήποτε νομική διαδικασία ή η υιοθέτηση νομικών πράξεων (*Υφαλοκρηπίδα Βόρειας Θάλασσας, 1969, παρ. 19*).

Αντιθέτως, για να αποκτήσει το παράκτιο κράτος ΑΟΖ, απαιτείται ρητή διακήρυξη και τυπική ανακοίνωση στον ΓΓ ΗΕ (Ρούκουνας, 2015, σ. 325). Με τη διαδικασία αυτή, το κράτος αποκτά, σύμφωνα με τη Σύμβαση ΔΘ, *«κυριαρχικά δικαιώματα για την εξερεύνηση, εκμετάλλευση, διατήρηση και διαχείριση των φυσικών πόρων, ζώντων και μη, των υπερκείμενων του βυθού της θάλασσας υδάτων, του βυθού της θάλασσας και του υπεδάφους του»* (αρ. 56§1.α), ενοποιώντας έτσι το καθεστώς του εδάφους και του υπεδάφους του βυθού με το καθεστώς των υπερκείμενων υδάτων (Ρούκουνας, 2015, σ. 325). Εξάλλου, τα κυριαρχικά δικαιώματα του παράκτιου κράτους στο βυθό της θάλασσας και το υπέδαφος των υποθαλάσσιων περιοχών, ορίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις περί υφαλοκρηπίδας, όπως αναφέρει η Σύμβαση ΔΘ (άρ. 56§3) και όπως έχει κρίνει το ΔΔ, στην *Υφαλοκρηπίδα Λιβύης-Μάλτας*: *«παρόλο που οι θεσμοί της υφαλοκρηπίδας και της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης είναι διαφορετικοί και διακριτοί, τα δικαιώματα που συνεπάγεται η αποκλειστική οικονομική ζώνη στο θαλάσσιο βυθό της ζώνης, ορίζονται σε αναφορά με το καθεστώς της υφαλοκρηπίδας. Μολονότι μπορεί να υπάρχει υφαλοκρηπίδα όπου δεν υπάρχει αποκλειστική οικονομική ζώνη, δεν μπορεί να υπάρχει αποκλειστική οικονομική ζώνη χωρίς αντίστοιχη υφαλοκρηπίδα»* (παρ. 34).

Στην ΑΟΖ επιπλέον, το παράκτιο κράτος αποκτά δικαιώματα και για άλλης φύσεως οικονομική εκμετάλλευση, όπως η παραγωγή ενέργειας από τα ύδατα (αιολική, κυματική κλπ), ενώ του απονέμεται δικαιοδοσία αναφορικά με την επιστημονική έρευνα (αρ. 56§1.β,ii), την προστασία και διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος (αρ. 56§1.β,iii) και την εγκατάσταση τεχνητών νησιών και εγκαταστάσεων (αρ.60). Ειδικά για το τελευταίο, τα τεχνητά νησιά και οι εγκαταστάσεις θα πρέπει να εξυπηρετούν τους λειτουργικούς και οικονομικούς

σκοπούς της ΑΟΖ, διαφορετικά δεν υπάγονται στη δικαιοδοσία του κράτους (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ.173).

Ωστόσο, προκύπτει το ερώτημα κατά πόσο το εύρος των κυριαρχικών δικαιωμάτων των παράκτιων κρατών θίγει την εθιμική ελευθερία των θαλασσών ως προς τα τρίτα κράτη. Κατ' αρχήν ως προς την υφαλοκρηπίδα, το καθεστώς του βυθού και του υπεδάφους του δεν θίγει το νομικό καθεστώς των υπερκείμενων υδάτων και του εναέριου χώρου καθώς και την ελευθερία της ναυσιπλοΐας (αρ. 78). Με άλλα λόγια, αν ένα παράκτιο κράτος δεν έχει θεσπίσει ΑΟΖ, τα υπερκείμενα της υφαλοκρηπίδας ύδατα, αντιμετωπίζονται ως ανοικτή θάλασσα. Αναφορικά ωστόσο με το βυθό και το υπέδαφος της υφαλοκρηπίδας, τα τρίτα κράτη διατηρούν την ελευθερία και το δικαίωμα της πόντισης καλωδίων και αγωγών στην υφαλοκρηπίδα (αρ. 79§1). Ωστόσο, δεδομένου ότι μπορεί να παρεμποδίζονται οι δραστηριότητες έρευνας και εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων της υφαλοκρηπίδας του παράκτιου κράτους, διατηρεί το δικαίωμα να επιβάλει περιορισμούς, που αφορούν σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος καθώς και να συναινέσει ως προς τη χάραξη της πορείας αγωγών (αρ. 79§2-4).

Όσον αφορά στην ΑΟΖ, τα τρίτα κράτη απολαμβάνουν περιορισμένων ελευθεριών και δικαιωμάτων. Έτσι λοιπόν διατηρείται η ελευθερία της ναυσιπλοΐας, της υπέρπτησης, της πόντισης υποβρυχίων καλωδίων και αγωγών, καθώς και άλλες ελευθερίες που συνάδουν με τις νόμιμες χρήσεις της θάλασσας, ενώ το παράκτιο κράτος οφείλει να λαμβάνει υπόψη του τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των τρίτων κρατών (Σύμβαση ΔΘ, αρ. 56§2). Αντιστοίχως, τα τρίτα κράτη οφείλουν να λαμβάνουν δεόντως υπόψη τα δικαιώματα του παράκτιου κράτους και να συμμορφώνονται με τη νομοθεσία του (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ. 179). Γίνεται συνεπώς σαφές, ότι η έρευνα και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων εμπίπτει στο νομικό καθεστώς της υφαλοκρηπίδας. Εντούτοις, στην περιοχή της Αν. Μεσογείου, οι πρόσφατες οριοθετήσεις θαλασσιών ζωνών (ΑΟΖ) και η ανακάλυψη κοιτασμάτων φυσικού αερίου δημιούργησαν και την εσφαλμένη άποψη ότι για την εξερεύνηση και εκμετάλλευση υποθαλάσσιων φυσικών πόρων απαιτείται η κήρυξη ΑΟΖ (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ.181).

Συνοψίζοντας, τα κράτη ασκούν στην υφαλοκρηπίδα και την ΑΟΖ κυριαρχικά δικαιώματα, τα οποία για την πρώτη ενυπάρχουν αυτοδικαίως και εξ υπαρχής, ενώ για τη δεύτερη, απαιτείται διακήρυξη. Η εκμετάλλευση των πόρων του βυθού και του υπεδάφους της θάλασσας, εμπίπτει στα κυριαρχικά δικαιώματα του καθεστώτος της υφαλοκρηπίδας, ανεξάρτητα από την ύπαρξη διακηρυγμένης ΑΟΖ. Σε περιοχές

γεωγραφικής στενότητας, όπου η εξάντληση των ορίων που θεσπίζει το διεθνές δίκαιο δεν είναι εφικτή, τα κράτη οριοθετούν τα θαλάσσια σύνορά τους. Σε διμερές επίπεδο, η πλειοψηφία των κρατών λαμβάνει ως όριο τη μέση γραμμή της ίσης απόστασης από τις ακτές.

Κεφάλαιο 2. Κοινή εκμετάλλευση υποθαλάσσιων ενεργειακών πόρων

Οι οριοθετήσεις θαλασσίων ζωνών αποτελούν τις συνηθέστερες διενέξεις μεταξύ γειτονικών παράκτιων κρατών. Σε τέτοιες περιπτώσεις, συχνά προκύπτουν αλληλο-διεκδικούμενες περιοχές, οι οποίες εγείρουν ζητήματα κυριαρχικών δικαιωμάτων αναφορικά με την εκμετάλλευση των πόρων (Blyschak, 2013, σ. 217). Ανάλογα ζητήματα, εγείρονται και στις περιπτώσεις οριοθετημένων περιοχών, όπου ένα κοίτασμα υδρογονανθράκων εκτείνεται εκατέρωθεν των ορίων της υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ δύο κρατών (το λεγόμενο «straddling reservoir»). Για τη διαχείριση αυτών των ζητημάτων, τα κράτη, από τη δεκαετία 1960, υιοθετούν συνεργατικές μεθόδους κοινής εκμετάλλευσης των ενεργειακών πόρων τους. Η πρακτική αυτή δεν επιβάλλεται από συμβατικό ή εθνικό κανόνα του διεθνούς δικαίου.

2.1 Το ζήτημα των κοινών αποθεμάτων και η έννοια της κοινής εκμετάλλευσης

«Only such a law as is founded on cooperation, coordination and agreement between countries interested in a common petroleum source is likely to be satisfactory», William T. Onorato

Τα κοινά αποθέματα δεν «συμμορφώνονται» με τα όρια των θαλασσίων ζωνών που θεσπίζουν τα κράτη (Bastida, Ifesi-Okoye, Mahmud, Ross & Wälde, 2007, σ. 357). Συνεπώς, προβλήματα ανακύπτουν όταν ένα κράτος αποφασίζει να προβεί σε επιχειρήσεις εκμετάλλευσης στο κοινό κοίτασμα καθώς, λόγω της έκτασής του, είναι δυνατή η εκμετάλλευση του εν όλω ή εν μέρει από την αντίθετη πλευρά, θέτοντας σε κίνδυνο τα κυριαρχικά δικαιώματα του άλλου κράτους (Lagoni, 1979). Με τα λόγια του ΔΔΧ, το πρόβλημα περιγράφεται ως *«the same deposit lies on both sides of the line dividing a continental shelf between States, and since it is possible to exploit such deposit from either side, a problem immediately arises on account of the risk of prejudicial or wasteful exploitation by one or the other of the States concerned»* (Υφαλοκρηπίδα Βόρειας Θάλασσας, 1969, παρ. 97).

Αυτό έγκειται στην «μεταναστευτική» (migratory) φύση τους. Οι υδρογονάνθρακες είναι συγκεντρώσεις οργανικών ιζημάτων σε αέρια ή υγρή μορφή, που βρίσκονται στους πόρους των βράχων, στο υπέδαφος του βυθού της θάλασσας, εγκλωβισμένοι σε συνθήκες υψηλής πίεσης, λόγω του συμπιεσμένου αέρα ή νερού που υπάρχει στα πετρώματα-ταμιευτήρες (Becker-Weinberg, 2014, σ.373). Οι πιέσεις που ασκούνται κατά την εξόρυξη (δημιουργείται απελευθέρωση της πίεσης και με τον τρόπο αυτό, το πετρέλαιο ή το φυσικό αέριο εξωθείται στην επιφάνεια, αλλά παράλληλα η πίεση στο κοίτασμα ελαττώνεται), μεταβάλλουν τα χαρακτηριστικά του υπεδάφους και προκαλούν τη μετακίνηση (μετανάστευση) του αποθέματος ανάμεσα στα γεωλογικά στρώματα (Becker-Weinberg, 2014). Η απελευθέρωση πίεσης που προκαλείται από την εξόρυξη από δύο σημεία, παρεμποδίζει την πλήρη άντληση και συνεπώς κανένα μέρος δεν θα εκμεταλλευτεί το σύνολο του αποθέματος, σε περίπτωση παράλληλης εξόρυξης (Becker-Weinberg, 2014, σ. 9). Ακόμη και όταν η εξόρυξη γίνεται σε ένα σημείο, η μεταβολή των συνθηκών πίεσης αλλάζει όλη την ισορροπία της γεωμορφολογίας του υπεδάφους και επηρεάζει το συνολικό κοίτασμα, θέτοντας σε κίνδυνο τα δικαιώματα και τα συμφέροντα του γειτονικού κράτους (Lagoni, 2017, σ. 217).

Τα κοινά αποθέματα αντιμετωπίστηκαν στο παρελθόν με τη λογική της αρχής της κατάκτησης (rule of apportionment ή rule of capture), το οποίο ωστόσο, προκάλεσε στις ΗΠΑ εκτενείς και ανταγωνιστικές εξορύξεις (competitive drilling) και υπεράντληση των αποθεμάτων, με αποτέλεσμα να αναδειχθεί η μέθοδος της ενοποίησης του αποθέματος (unitization of deposit) και της κοινής εκμετάλλευσης (joint development) βάσει της αρχής της συνεργασίας (Bastida κ.α., 2007. Becker-Weinberg, 2014. Miyoshi, 1999). Ως ενοποίηση (unitization) νοείται *η κοινή, συντονισμένη διαχείριση ενός κοιτάσματος υδρογονανθράκων από όλους όσους έχουν νόμιμα δικαιώματα σε αυτό* (Weaver & Asmus, 2006, σ. 11).

Η εξόρυξη των θαλασσίων ενεργειακών πόρων που ξεκίνησε μετά τη δεκαετία '40, αναπτύχθηκε ιδιαίτερα τις δεκαετίες '60-'70 έως τις μέρες μας. Το εξελισσόμενο τότε δίκαιο της θάλασσας, δεν έκανε αναφορά στο ζήτημα των κοινών αποθεμάτων υδρογονανθράκων και η πρακτική υιοθέτησε τη λογική της ενοποίησης και της κοινής εκμετάλλευσης, με αμοιβαία συμφωνία μεταξύ των κρατών, βάσει της υπόθεσης ότι τα

εμπλεκόμενα κράτη κατέχουν κοινά δικαιώματα ιδιοκτησίας και συμφέροντα πάνω σε αυτά και η μονομερής εκμετάλλευση είναι ενάντια στο διεθνές δίκαιο (Lagoni, 1979).

Στη διεθνή θεωρία δεν υπάρχει ομοιόμορφη ερμηνεία των συμφωνιών κοινής εκμετάλλευσης. Αναφέρεται ως «*η συνεργασία μεταξύ των κρατών για την έρευνα και εκμετάλλευση αποθεμάτων μη ζώντων πόρων, οι οποίοι εκτείνονται πέραν της διαχωριστικής γραμμής ή βρίσκονται σε διεκδικούμενη περιοχή*» (Gao, 1998, σ. 110), ενώ κατά το ΒΙΙCΙL είναι «*μία συμφωνία μεταξύ δύο κρατών, με σκοπό την ανάπτυξη σε συμφωνημένη αναλογία, με διακρατική συνεργασία και εθνικά μέτρα, των αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου σε μία καθορισμένη ζώνη του βυθού και του υπεδάφους της υφαλοκρηπίδας, στην οποία και τα δύο κράτη ή το κάθε ένα, έχει δικαιώματα βάσει του διεθνούς δικαίου*» (Gao, 1998, σ. 110). Πιο απλά, είναι «*μία διακρατική διευθέτηση προσωρινής φύσης, με το λειτουργικό σκοπό της κοινής έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στο βυθό της θάλασσας πέραν της χωρικής θάλασσας*» (Miyoshi, 1999, σ. 2). Η ιδέα της κοινής εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στις υπεράκτιες περιοχές ανάγεται στην απόφαση του ΔΔΧ για την *Υφαλοκρηπίδα της Βόρειας Θάλασσας (1969)*, όπου το δικαστήριο αναφέρθηκε στην δυνατότητα των κρατών να αποφασίζουν για ένα καθεστώς κοινής δικαιοδοσίας, χρήσης και εκμετάλλευσης των (θαλασσίων) ζωνών που επικαλύπτονται (Miyoshi, 1999, σ.1). Ωστόσο ως πρακτική είχε κάνει την εμφάνισή της στην περιοχή του Περσικού Κόλπου από την Σαουδική Αραβία και το Μπαχρέιν.

Με την στενή έννοια του όρου, οι συμφωνίες κοινής εκμετάλλευσης συνήθως διακρίνονται αναλόγως της ύπαρξης ή όχι οριοθέτησης (Gao, 1998, σ. 110). Σε οριοθετημένες περιοχές συνάπτονται συμφωνίες συνεκμετάλλευσης του κοινού κοιτάσματος (unitization agreements) που εκτείνεται εκατέρωθεν των θαλασσίων ορίων (Goldie, Lagoni, & Dolliver, 1988, σ.513). Οι συμφωνίες συνεκμετάλλευσης (unitization agreements) κοινού αποθέματος συνάπτονται προκειμένου να αντιμετωπισθεί το απόθεμα ως ενιαίο (Bastida κ.α., 2007). Επιπλέον, κατοχυρώνονται τα κυριαρχικά δικαιώματα του κάθε κράτους, τα οποία ενδεχομένως να θίγονταν σε περίπτωση μονομερούς εκμετάλλευσης (Goldie κ.α, 1998).

Σε αμφισβητούμενες θαλάσσιες περιοχές, όπου τα κυριαρχικά δικαιώματα και η δικαιοδοσία των εμπλεκόμενων κρατών δεν είναι σαφή, τα κράτη, σε πολλές

περιπτώσεις επίσης συνάπτουν συμφωνίες, με τις οποίες συναινούν, στην από κοινού εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων στην αμφισβητούμενη περιοχή, η οποία για τους σκοπούς της εκμετάλλευσης ορίζεται ως «κοινή ζώνη» (Noussia, 2010, σ.65). Εκ πρώτης όψης είναι αντίθετη με την αρχή της κυριαρχίας, ωστόσο, όταν ένα κράτος επιθυμεί να ασκεί έλεγχο σε μία περιοχή στην οποία έχει κυριαρχικά συμφέροντα, τότε η κοινή εκμετάλλευση εξυπηρετεί αυτό το σκοπό (Ugwuananyi, 2011, σ. 32). Είναι μία πολιτική επιλογή, που χωρίς να αποτελεί ιδεατή λύση, εμπίπτει στο πεδίο των εναλλακτικών που έχουν στη διάθεσή τους τα κράτη όταν η οριοθέτηση δεν είναι άμεσα εφικτή και συνάδει με την υποχρέωση που ορίζει η Σύμβαση ΔΘ για επίλυση των διαφορών με *«προσωρινές διευθετήσεις πρακτικής φύσεως, με πνεύμα συνεργασίας και κατανόησης μέχρι τη τελική οριοθέτηση»* (Gao, 1998. Miyoshi, 1999).

2.2 Η νομική βάση της κοινής εκμετάλλευσης

Η κοινή εκμετάλλευση δεν είναι νομικά υποχρεωτική. Εν απουσία συμφωνίας μεταξύ των ενδιαφερομένων κρατών, δεν υπάρχει ρητή διεθνής συμβατική ρύθμιση ή αποκρυσταλλωμένος διεθνής εθιμικός κανόνας που να εφαρμόζεται στην περίπτωση των κοινών αποθεμάτων και να υποχρεώνει τα κράτη να συνεργαστούν για την κοινή εκμετάλλευσή αυτών. Αν υπονοείται υποχρέωση, αυτή εμπίπτει στο πλαίσιο των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου για συνεργασία, καλή πίστη και υποχρέωση αποφυγής μονομερών ενεργειών που θίγουν τα συμφέροντα τρίτων κρατών.

Σε συμβατικό επίπεδο, η Σύμβαση ΔΘ προβλέπει ότι σε περίπτωση που η οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ εκκρεμεί, τα κράτη οφείλουν να *καταβάλουν κάθε προσπάθεια, με πνεύμα κατανόησης, συνεργασίας και με κάθε επιφύλαξη ως προς τα δικαιώματά τους, να προβούν σε προσωρινές διευθετήσεις πρακτικής φύσεως*, ενώ κατά την μεταβατική αυτή περίοδο, οφείλουν να απόσχουν από ενέργειες που θέτουν σε κίνδυνο τη τελική συμφωνία οριοθέτησης (αρ. 74§3, 83§3). Βεβαίως, το διεθνές δίκαιο δε θέτει περιορισμούς ή προθεσμίες, και συνεπώς «κάθε προσπάθεια» δεν σημαίνει απαραίτητα επιτυχείς διαπραγματεύσεις (Bastida κ.α, 2007, σ. 377. Ong, 1999, σ. 784). Εντούτοις, οι *προσωρινές διευθετήσεις* θα πρέπει να διενεργούνται με καλή πίστη και με τρόπο που δεν συνιστά κατάχρηση δικαιώματος, σύμφωνα με τις γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου και του άρθρου 300 της Σύμβασης

ΔΘ (Ong, 1999, σ. 784). Παρόλο που ο όρος «προσωρινές διευθετήσεις» παραμένει αόριστος, δεν είναι υπερβολή να θεωρηθεί ότι οι συμφωνίες κοινής εκμετάλλευσης αποτελούν την πλέον διαδεδομένη μορφή, εντούτοις, κάτι τέτοιο δεν συνεπάγεται ότι επιβάλλεται νομική υποχρέωση στα κράτη να προβούν σε κοινή εκμετάλλευση (Bastida κ.α, 2007, σ. 377. Gao, 1998, σ. 114).

Στις περιπτώσεις κλειστών ή ημίκλειστων θαλασσών, η Σύμβαση ΔΘ επιβάλλει στα κράτη υποχρέωση συνεργασίας (αρ. 123). Ωστόσο, αυτή αφορά σε θέματα διαχείρισης και προστασίας των θαλασσιών ζώντων πόρων και επιστημονικής έρευνας. Η κοινή εκμετάλλευση πόρων δεν εμπίπτει σε αυτή τη κατηγορία (Bastida κ.α, 2007, σ. 377). Εκτός αυτού, η γραμματική διατύπωση της διάταξης είναι περισσότερο προτρεπτική (should) παρά υποχρεωτική (shall) (Ong, 1999, σ. 782). Επιπλέον, με το άρθρο 142, η Σύμβαση ΔΘ επιβάλλει στην Αρχή την υποχρέωση να λαμβάνει υπόψη τα νόμιμα δικαιώματα του παράκτιου κράτους, όταν τα αποθέματα των πόρων της Περιοχής εκτείνονται πέραν των ορίων αυτής. Η υποχρέωση εντούτοις αυτή, περιορίζεται στην ενημέρωση και διαβούλευση με το παράκτιο κράτος, προκειμένου να μην παραβιασθούν τα δικαιώματά του.

Η αρχή της συνεργασίας μεταξύ των κρατών στους κοινούς τους πόρους, έχει διαγγελθεί σε ψήφισμα ΓΣ ΗΕ, όπου τίθεται υποχρέωση ενημέρωσης και διαβούλευσης με σκοπό την βέλτιστη χρήση τους (UN GA Res 3281xxix, 1974, αρ. 3). Παρόλο που τα ψηφίσματα της ΓΣ δεν έχουν δεσμευτική ισχύ, έχουν ηθικό και πολιτικό κύρος, καθώς αντικατοπτρίζουν τις απόψεις της πλειονότητας των κρατών. Το συγκεκριμένο ψήφισμα ωστόσο, έλαβε ισχυρή πλειοψηφία (Bastida κ.α, 2007, σ. 377). Επιπλέον, η ΕΔΔ αποπειράθηκε να καθορίσει κανόνες για τους κοινούς πόρους υδρογονανθράκων, εφαρμόζοντας αναλογικά τους κανόνες για τα κοινά αποθέματα υδάτων, καταλήγοντας ωστόσο στο συμπέρασμα ότι μία τέτοια προσπάθεια, θα ήταν ενδεχομένως αδόκιμη και περίπλοκη, δεδομένου ότι αφενός δεν υπάρχει οικονομική και κοινωνική συνάφεια μεταξύ των δύο, αφετέρου τα περιβαλλοντικά και διαχειριστικά ζητήματα είναι πολύ διαφορετικά (Becker-Weinberg, 2011, σ. 42). Επίσης, παρατήρησε η ΕΔΔ δυσaráεσκεια εκ μέρους των κρατών σε ενδεχόμενη συσχέτιση κανόνων για τα κοινά αποθέματα υδάτων, με τα κοινά αποθέματα υδρογονανθράκων (Becker-Weinberg, 2011, σ. 42).

Στην κοινή εκμετάλλευση αναφέρθηκε εκτενέστατα το ΔΔΧ στην υπόθεση της *Υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας*, όπου αναγνώρισε ότι η συνεργασία και η καλή γειτονία ως γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου, αποτελούν πηγή της αρχής της κοινής εκμετάλλευσης (Bastida κ.α., 2007, σ. 381. Gao, 1998, σ. 115). Αναφερόμενο στην δυνατότητα των κρατών να συνεργαστούν σε ένα καθεστώς κοινής δικαιοδοσίας, χρήσης ή εκμετάλλευσης για τις αλληλο-επικαλυπτόμενες ζώνες τους, επισήμανε ότι *η ενότητα των αποθεμάτων δεν αποτελεί παρά ένα δεδομένο στοιχείο που θα έπρεπε να ληφθεί υπόψη στις διαπραγματεύσεις της οριοθέτησης (παρ. 97)* και αναγνώρισε ότι οι συμφωνίες κοινής εκμετάλλευσης *είναι ιδιαιτέρως κατάλληλες για τη διατήρηση της ενότητας του αποθέματος (παρ. 99)*, κάτι το οποίο επανέλαβε και το διαιτητικό δικαστήριο στην υπόθεση της *θαλάσσιας οριοθέτησης Ερυθραίας-Υεμένης* (Bastida κ.α., 2007, σ. 390).

Στην ίδια υπόθεση (*Υφαλοκρηπίδα Βόρειας Θάλασσας*), ο δικαστής Jessup στην ατομική γνώμη του, αναφερόμενος στις συμφωνίες του Περσικού Κόλπου³ επισήμανε ότι τέτοιου είδους συμφωνίες προσφέρονται για κοινή εκμετάλλευση και διαμοιρασμό των κερδών, καθώς *«ο απλούστερος τρόπος για την επίτευξη ευθύδικης κατανομής (equitable apportionment) αναφορικά με γνωστούς ή μη πόρους, θα ήταν να εντάσσονταν οι περιοχές (...) κάτω από ένα καθεστώς κοινού ελέγχου και εκμετάλλευσης»*, συμπεραίνοντας ότι η αρχή της κοινής εκμετάλλευσης μπορεί να έχει ευρύτερη εφαρμογή σε τέτοιες περιπτώσεις, όχι μόνο κατά το στάδιο της έρευνας, αλλά και κατά το στάδιο της εκμετάλλευσης. Η ευνοϊκή στάση του ΔΔΧ αναφορικά με την κοινή εκμετάλλευση, δεν μπορεί να θεωρηθεί κάτι περισσότερο από απλή υποστήριξη, ωστόσο δηλώσεις τέτοιου είδους συμβάλουν στην αναγνώριση των υπό διαμόρφωση κανόνων που δημιουργούνται από την πρακτική των κρατών (Ong, 1999, σ. 785). Εξάλλου, κοινή εκμετάλλευση, προτάθηκε και στην υπόθεση *Υφαλοκρηπίδας Jan Mayen (Νορβηγίας/Ισλανδίας)* από την Επιτροπή Συνδιαλλαγής (Gao, 1998, σ. 115-116).

Για τη διαπίστωση εθιμικού κανόνα, απαιτείται σταθερή και ομοιόμορφη πρακτική και πεποίθηση ότι η εν λόγω πρακτική αποτελεί νομική υποχρέωση ή δικαίωμα (*opinio juris sive necessitatis*) (Πούκουνας, 2015). Κατά τον Ong (1999), η

³ Συμφωνίες κοινής εκμετάλλευσης μεταξύ Κουβέιτ – Σαουδική Αραβία και μεταξύ Μπαχρέιν – Σαουδική Αραβία

κρατική πρακτική στο τομέα της κοινής εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων αποτελεί στις περισσότερες περιπτώσεις μία αποτελεσματική επιλογή, της οποίας *η γεωγραφική διασπορά και η συνεχής αύξηση, μόνο τυχαία δεν είναι*. Συμπεραίνει ότι τα κράτη έχουν προβεί σε τέτοιες διευθετήσεις για λόγους πρακτικότητας και αμοιβαίου συμφέροντος και όχι νομικής αναγκαιότητας. *Η έλλειψη δεσμευτικού κανόνα για συνεργασία στην εκμετάλλευση υδρογονανθράκων, οφείλεται περισσότερο σε έλλειψη πεποίθησης δικαίου παρά σε έλλειψη κρατικής πρακτικής* (Ong, 1999, σ. 887). Άλλωστε, όπως διαπιστώνει, δεν συνιστά παραβίαση διεθνούς κανόνα η μη συνεργασία σε κοινή εκμετάλλευση.

Η θεωρητική διαμάχη ωστόσο είναι έντονη. Σύμφωνα με τις αντίθετες θεωρητικές απόψεις το γεγονός ότι η συνεργασία, η καλή πίστη και η απαγόρευση μονομερών ενεργειών, αποτελούν υποχρεώσεις των κρατών, σε συνδυασμό με τη κρατική πρακτική, συνιστούν ότι υφίσταται αναδυόμενος εθιμικός κανόνας (Gao, 1998, σ. 121. Lagoni, 1979, σ. 220-221). Η ίδια η φύση των αποθεμάτων κάνει την ανάγκη διευθέτησης υποχρεωτική, υπό την έννοια ότι τα κράτη καλούνται να προστατεύσουν τα συμφέροντά τους και να μην βλάψουν τα συμφέροντα των γειτόνων τους (Ong, 1999, σ. 798). Βεβαίως, εξηγεί ο Cameron (2006), το διεθνές νομικό πλαίσιο για τη απαίτηση συνεργασίας μεταξύ των κρατών, αφορά στην έναρξη και στη διαδικασία των διαπραγματεύσεων και λιγότερο στο τελικό αποτέλεσμα, υπό την έννοια ότι η κατάληξη σε συμφωνία δεν είναι υποχρεωτική. Ωστόσο, βάσει της αρχής της καλής πίστης, οι διαπραγματεύσεις θα πρέπει να έχουν νόημα. Συνεπώς, αν οι διαπραγματεύσεις αποτύχουν, δεν είναι σαφή τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των κρατών, αναφορικά με την εκμετάλλευση και τον καταμερισμό των αποθεμάτων. Τα κράτη δεν είναι υποχρεωμένα να εκμεταλλευτούν από κοινού τους πόρους τους, εάν δεν επιθυμούν να το πράξουν, αλλά δεν μπορούν να προβούν σε εκμετάλλευση του κοινού αποθέματος πριν προβούν σε διαβούλευση με το γειτονικό τους κράτος. Επ' αυτού ωστόσο, το BIICL έχει αντίθετη άποψη. Συμπεραίνει ότι *σε αντίθεση με τις περιπτώσεις διασυννοριακών αποθεμάτων σε οριοθετημένες περιοχές, δεν υπάρχει επί του παρόντος εθιμικός κανόνας που να υποχρεώνει ένα κράτος να ενημερώνει και να διαβουλεύεται με τα άλλα ενδιαφερόμενα μέρη*» (Miyoshi, 1999, σ. 4).

Αναφορικά με τις μονομερείς ενέργειες, το άρθρο 83(3) και 74(3) της Σύμβασης ΔΘ, υπονοεί ότι τα κράτη οφείλουν να επιδεικνύουν αμοιβαία συγκράτηση

στις ενέργειές τους αναφορικά με τα αποθέματα σε υπό διένεξη περιοχές. Αυτό έκρινε το ΔΔΧ στην υπόθεση της *Υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου*, διακρίνοντας μεταξύ ενεργειών έρευνας και ενεργειών εκμετάλλευσης και χρήσης της υφαλοκρηπίδας (Ong, 1999, σ. 798). Στην εν λόγω υπόθεση το γεγονός ότι οι ενέργειες της Τουρκίας συνιστούσαν έρευνα, δεν αποτελούσαν δικαιολογητική βάση για την επιβολή προσωρινών μέτρων, υπό την έννοια ότι δεν προκαλούσαν ανεπανόρθωτη βλάβη στα συμφέροντα της Ελλάδας. Ενδεχόμενη εκμετάλλευση θα μπορούσε να αποτελέσει λόγο επιβολής προσωρινών μέτρων, καθώς όποια μονομερής ενέργεια μεταβάλει τις συνθήκες των αποθεμάτων, μπορεί να θεωρηθεί σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, ως παραβίαση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του άλλου κράτους (Ong, 1999, σ. 799).

Επιπλέον, ενδεχόμενη μονομερής εξόρυξη διασυνοριακού αποθέματος θα μπορούσε να προκαλέσει ζημιά στο γειτονικό κράτος, καθώς ενέχει τον κίνδυνο επιζήμιας ή σπάταλης εκμετάλλευσης εις βάρος της άλλης πλευράς, κάτι το οποίο αντίκειται στη αρχή της καλής πίστης, αλλά και στην αρχή των κυριαρχικών δικαιωμάτων των κρατών επί της υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ τους (Lagoni, 1979. Miyoshi, 1999). Τα κράτη διατηρούν αμοιβαία έννομα δικαιώματα στα αποθέματα και μονομερείς ενέργειες που μπορούν να βλάψουν τα συμφέροντά τους, εγείρουν ζήτημα διεθνούς ευθύνης, όπως έχει κρίνει και το διαιτητικό δικαστήριο στην υπόθεση *Trail Smelter* (Onorato, 1977). Επιπλέον θέματα διεθνούς ευθύνης για πρόκληση ζημίας, μπορεί να εγερθούν και όταν η εκμετάλλευση έχει εκχωρηθεί σε ανάδοχες ιδιωτικές εταιρείες, εφόσον αποδειχθεί ότι το υπεύθυνο κράτος γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει ότι η επικράτειά του χρησιμοποιείται για την παραβίαση των δικαιωμάτων άλλων κρατών (Lagoni, 1979, σ. 218).

Συνοψίζοντας, σε περιπτώσεις κοινών αποθεμάτων ενεργειακών πόρων, που είτε εκτείνονται εκατέρωθεν των ορίων των θαλασσίων ζωνών των παράκτιων κρατών, είτε βρίσκονται σε αλληλο-διεκδικούμενη περιοχή, τα κράτη καταφεύγουν σε συνεργατικές μεθόδους κοινής εκμετάλλευσης τους, υπό την λογική ότι κατέχουν δικαιώματα επ' αυτών. Η πρακτική αυτή δεν υπαγορεύεται από συμβατικό ή εθιμικό κανόνα του διεθνούς δικαίου. Αν υπονοείται υποχρέωση, αυτή εμπίπτει στο πλαίσιο των επιταγών της Σύμβασης ΔΘ για προσωρινές διευθετήσεις πρακτικής φύσεως, αλλά και των γενικών αρχών για συνεργασία, καλή πίστη και αποφυγή πρόκλησης βλάβης

από μονομερείς ενέργειες. Άλλωστε, η μη συνεργασία σε κοινή εκμετάλλευση δεν επιφέρει διεθνή ευθύνη. Τελικά, η συμμετοχή ενός κράτους σε καθεστώς κοινής εκμετάλλευσης είναι μία καθαρά πολιτική επιλογή (Miyoshi, 1999).

Κεφάλαιο 3. Η πρακτική των κρατών

Ελλείπει σαφούς νομικού πλαισίου στο ζήτημα της εκμετάλλευσης των υδρογονανθράκων, τη σκυτάλη ανέλαβε η κρατική πρακτική, στη λογική των άμεσων ωφελημάτων, με διμερείς συμφωνίες, οι οποίες προβλέπουν ένα εύρος διαδικαστικών, νομικών και οικονομικών θεμάτων που ρυθμίζουν τις σχέσεις των κρατών, αναφορικά με τη διαχείριση υδρογονανθράκων, που είτε εκτείνονται ένθεν κακείθεν των ορίων τους, είτε βρίσκονται σε μία γεωγραφικά προσδιορισμένη ζώνη, που ωστόσο έχει αποτελέσει αντικείμενο αμφισβήτησης. Από την δεκαετία 1960, η πρακτική είναι ευρεία.

3.1 Οριοθετημένες ζώνες και κοινή εκμετάλλευση

Προκειμένου να διασφαλίσουν τα δικαιώματά τους σε ενδεχόμενη ανακάλυψη κοινών κοιτασμάτων στα όρια των θαλασσίων συνόρων τους, τα κράτη περιλαμβάνουν ρήτρες συνεκμετάλλευσης ενεργειακών αποθεμάτων όταν συνάπτουν συμφωνίες οριοθέτησης υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ. Η πρακτική δείχνει, ότι δυνάμει των ρητρών αυτών, συνάπτονται μεταγενέστερα (κατά τον εντοπισμό κοιτάσματος ή και πριν από αυτόν) συμφωνίες συνεκμετάλλευσης, προκειμένου να αντιμετωπισθεί το απόθεμα ως ενιαίο (Bastida κ.α. 2007. Lagoni, 1979). Ο λόγος σύναψης τέτοιας συμφωνία έγκειται στη ίδια τη φύση των υδρογονανθράκων (ρευστή και μεταναστευτική) (Goldie κ.α. 1988).

Συνήθως, η διαδικασία αρχίζει με την ανακάλυψη του κοινού κοιτάσματος. Στην συνέχεια διενεργείται διαβούλευση με τους αδειούχους έρευνας και εκμετάλλευσης, αναφορικά με το καταμερισμό και την εκμετάλλευση του και συνάπτονται οι συμφωνίες, οι οποίες ολοκληρώνονται σε δύο στάδια. Αφενός με συμφωνία (συνθήκη) συνεκμετάλλευσης μεταξύ των κρατών και αφετέρου με συμφωνία διαχείρισης του ενιαίου αποθέματος (unit operating agreement) μεταξύ των αδειούχων (Bastida, κ.α., 2007). Η διακρατική συμφωνία ρυθμίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του κάθε κράτους-μέρους αναφορικά με την εκμετάλλευση και προβλέπει όλες τις απαραίτητες σχετικές διαδικασίες καθώς και λειτουργικά, οικονομικά και νομικά ζητήματα, ενώ η συμφωνία που θα προκύψει μεταξύ των αδειούχων, εξειδικεύει τα (πρακτικά) ζητήματα της συνεκμετάλλευσης και υπόκειται

στις διατάξεις της διακρατικής συμφωνίας, τις οποίες ενσωματώνει και απαιτείται η έγκριση των κρατών για να διασφαλισθεί ότι συνάδουν με τα προβλεπόμενα αυτής (Bastida, κ.α., 2007). Η διακρατική συμφωνία είναι δεσμευτική ως προς τα κράτη-μέρη και δεν δεσμεύει τους αδειούχους.

Η πρώτη συμφωνία οριοθέτησης υφαλοκρηπίδας που συμπεριέλαβε ρήτρα συνεκμετάλλευσης ενεργειακών αποθεμάτων, ήταν μεταξύ Μ. Βρετανίας και Νορβηγίας (1965), η οποία αποτέλεσε πρότυπο για όλες τις μεταγενέστερες. Το παράδειγμα της συμφωνίας Μ. Βρετανίας-Νορβηγίας, ακολούθησαν και άλλα κράτη. Από το 1970 και έπειτα σχεδόν κάθε συμφωνία οριοθέτησης περιλαμβάνει ρήτρες ενεργειακών αποθεμάτων (Lagoni, 1979). Με την πρακτική αυτή, τα κράτη δεσμεύονται εξ αρχής να ρυθμίσουν τα ζητήματα των διασυνοριακών τους αποθεμάτων με συνεκμετάλλευση.

Η Μ. Βρετανία και η Νορβηγία ήταν επίσης οι πρώτες, που δυνάμει της ρήτρας, σύναψαν την πρώτη συμφωνία συνεκμετάλλευσης, μετά την ανακάλυψη του κοιτάσματος Frigg, ενώ ακολούθησαν οι συμφωνίες για τα κοιτάσματα Statfjord και Murchison (Cameron, 2006, σ.572). Την πρακτική τους επανέλαβαν σχεδόν με όλα τα κράτη της Βόρειας Θάλασσας. Στην πορεία, η Συμφωνία-Πλαίσιο Ην. Βασιλείου - Νορβηγίας (2005)⁴, αποτελεί την εξέλιξη της διασυνοριακής συνεργασίας σε θέματα υδρογονανθράκων, καθώς θεσπίζει ένα περισσότερο απλοποιημένο καθεστώς (Cameron, 2006). Μία από τις βασικές διαφορές είναι, ότι προηγουμένως συναπτόταν διαφορετική συμφωνία για κάθε νέο κοιτάσμα, η οποία, εκκινώντας από την συμφωνία οριοθέτησης και μετά από διαβούλευση με τους αδειούχους των τεμαχίων, αποτελούσε διεθνή συνθήκη. Στην συνέχεια οι αδειούχοι θα έπρεπε να συνάψουν μεταξύ τους συμφωνία, η οποία υπόκειτο στην έγκριση των κρατών. Με την Συμφωνία-Πλαίσιο, η παραπάνω διαδικασία παρακάμπτεται και λειτουργεί σωρευτικά για όλα τα μελλοντικά κοιτάσματα (αρ. 3.1). Στην περίπτωση εντοπισμού νέου κοιτάσματος, δίνεται σχετική άδεια από τα δύο κράτη σύμφωνα με τη νομοθεσία τους και οι αδειούχοι προβαίνουν στη μεταξύ τους συμφωνία που υποβάλλεται στις κυβερνήσεις προς έγκριση (αρ. 3.1 & 3.2). Τα νέα κοιτάσματα Enoch και Blane έχουν ήδη τεθεί κάτω από τις διατάξεις

⁴ *Framework Agreement Between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the Kingdom of Norway Concerning Cross- Boundary Petroleum Cooperation*, 4 April 2005

της Συμφωνίας-Πλαίσιο, ενώ όλες οι προηγούμενες συμφωνίες συνεκμετάλλευσης παραμένουν σε ισχύ (Cameron, 2006).

Στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, το Τρινιντάντ και Τομπάγκο με τη Βενεζουέλα, δυνάμει της συμφωνίας οριοθέτησης των θαλασσίων ζωνών τους (1990), υπέγραψαν Μνημόνιο Κατανόησης (2003) για την εκμετάλλευση των διασυνοριακών τους αποθεμάτων. Στην Μεσόγειο, σχεδόν όλες οι συμφωνίες οριοθέτησης περιλαμβάνουν ρήτρες ενεργειακών αποθεμάτων, δυνάμει των οποίων έχει ήδη υπογραφεί μία συμφωνία-πλαίσιο (Κύπρος-Αίγυπτος, 2013), ενώ μία δεύτερη είναι υπό διαπραγμάτευση (Κύπρος-Ισραήλ).

Επιπλέον, η κοινή εκμετάλλευση εφαρμόζεται και σε περιπτώσεις αλληλο-διεκδικούμενης περιοχής, όταν τα κράτη, κατά τη συμφωνία οριοθέτησης των θαλασσίων ζωνών τους, προβαίνουν και σε καθορισμό ζωνών κοινής εκμετάλλευσης, οι οποίες εκτείνονται εκατέρωθεν των ορίων τους. Οι περιοχές αυτές συνήθως έχουν αποτελέσει αντικείμενο διένεξης, ωστόσο τα κράτη αποφασίζουν να προβούν σε τελική οριοθέτηση, αλλά να μην άρουν εντελώς τα δικαιώματά τους από την εν λόγω περιοχή, την οποία ορίζουν ως «κοινή ζώνη» για τους σκοπούς της κοινής εκμετάλλευσης (Goldie κ.α, 1988).

Από τις πρώτες περιπτώσεις τέτοιου είδους αποτελεί η Ουδέτερη Ζώνη Κουβέιτ και Σαουδικής Αραβίας, η οποία προϋπήρχε της οριοθέτησης αλλά διατηρήθηκε και μετά από αυτή, με καθεστώς περιορισμένης συγκυριαρχίας (Becker-Weinberg, 2014. Goldie κ.α., 1988. Miyoshi, 1999). Παρομοίως, κατά την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας τους στο Βискаϊκό κόλπο, η Ισπανία και η Γαλλία, εγκαθίδρυσαν μία ειδική ζώνη κοινής εκμετάλλευσης φυσικών πόρων, αποτελούμενο από έναν ισπανικό και ένα γαλλικό τομέα, όπου κάθε κράτος διατηρεί τα κυριαρχικά του δικαιώματα και την αρμοδιότητά του στον τομέα της ζώνης του (Miyoshi, 1999). Στην ίδια λύση κατέφυγαν και η Ισλανδία με τη Νορβηγία κατά την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας αναφορικά με τη νήσο Jan Mayen μετά από προτροπή της επιτροπής συνδιαλλαγής (Miyoshi, 1999). Πιο πρόσφατα, η Αυστραλία με το Τιμόρ-Λέστε, μετά την οριοθέτηση των ζωνών τους, διατήρησαν τη συνεκμετάλλευση του κοιτάσματος Greater Sunrise, σε καθορισμένη θαλάσσια περιοχή Ειδικού Καθεστώτος.

3.2 Κοινές ζώνες εκμετάλλευσης σε αμφισβητούμενες περιοχές

Όπως αναφέρθηκε, σε περιπτώσεις αδυναμίας οριοθέτησης θαλάσσιων περιοχών, τα παράκτια κράτη καταφεύγουν στην επιλογή της κοινής εκμετάλλευσης υποθαλάσσιων πόρων στην αμφισβητούμενη περιοχή, με γνώμονα τα εθνικά και οικονομικά τους συμφέροντα. Από τη δεκαετία 1960 έως τις μέρες μας έχουν συναφθεί ζώνες κοινής εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων σε διάφορες περιοχές, με τη πλειοψηφία ωστόσο να αφορά στα κράτη της Ασίας και του Ειρηνικού Ωκεανού.⁷ Στην Αν. Σινική Θάλασσα, η συμφωνία μεταξύ της Ιαπωνίας και της Ν. Κορέας το 1974 για την παρακείμενη στα δύο κράτη υφαλοκρηπίδα στο Στενό της Κορέας (Korea Strait), αποτελεί ένα από τα πρώτα παραδείγματα εφαρμογής της έννοιας της κοινής εκμετάλλευσης (Miyoshi, 1999). Η περιοχή χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα προβλήματα λόγω των διεκδικήσεων στην περιοχή, όχι μόνο από τα δύο κράτη, αλλά και από την Κίνα. Επίσης η εν λόγω συνεργασία ήταν η πρώτη που αναπτύχθηκε μετά την απόφαση της υπόθεσης της *Υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας (1969)*, όπου η κοινή εκμετάλλευση είχε υποστηριχθεί από το ΔΔΧ (Miyoshi, 1999). Οι δύο χώρες κατέληξαν στην εν λόγω συμφωνία μετά από διένεξη για επικαλυπτόμενο τμήμα της υφαλοκρηπίδας, όπου αμφότερες είχαν εκχωρήσει δικαιώματα έρευνας και εκμετάλλευσης, βάσει διαφορετικής θεώρησης τους στο εύρος της υφαλοκρηπίδας: η Ιαπωνία είχε προβεί σε εκχωρήσεις στην υφαλοκρηπίδα της βάσει της αρχής της ίσης απόστασης, ενώ η δεύτερη υιοθετούσε τη μέθοδο της φυσικής προέκτασης (Miyoshi, 1999, σ. 5).

Ο κόλπος της Ταϊλάνδης, αποτελούσε «μωσαϊκό» διεκδικήσεων θαλασσιών ζωνών, λόγω γεωμορφολογίας και ιστορικών τίτλων αλιείας (Schofield & Tan-Mullins, 2008). Κατείχε από την αρχαιότητα σημαντική γεωστρατηγική και εμπορική αξία για τα κράτη της περιοχής όπου επιπλέον, πολιτικοί λόγοι του πρόσφατου παρελθόντος, δεν ευνοούσαν τις διαπραγματεύσεις. Σήμερα είναι μία σημαντική πηγή υδρογονανθρακικών πόρων. Οι πολιτικές συνθήκες μεταβλήθηκαν και τα κράτη της

⁷ Μαλαισία-Ταϊλάνδη (1979), Καμπότζη-Βιετνάμ (1982), Μαλαισία-Βιετνάμ (1992), Καμπότζη-Ταϊλάνδη (2001), Μαλαισία-Μπρουνέι (2009), Κίνα-Βιετνάμ (2000), Ιαπωνία-Ν.Κορέα (1974), Ιαπωνία-Κίνα (2008), Australia and Indonesia (1989), and Australia and East Timor (2002). Σε άλλες περιοχές συμφωνίες κοινής εκμετάλλευσης έχουν συναφθεί μεταξύ Νιγηρίας-Σάο Τόμε & Πρίνσιπε (2001), Αργεντινής-Ην. Βασιλείου (Κοινή Διακήρυξη, 1995), Γουινέας Μπισάο –Σενεγάλης (1993-1995), Σουδάν-Σ. Αραβίας (1974), Kemp J., (2014/09/02), The Japan Times

περιοχής κατέληξαν εν μέρει σε οριοθετήσεις και εν μέρει σε εγκαθίδρυση ζωνών κοινής εκμετάλλευσης⁸ (χάρτης 7) (Schofield & Tan-Mullins, 2008, σ. 108). Στην αρχή της δεκαετίας 1970, το 29% της υφαλοκρηπίδας της περιοχής αφορούσε σε αμφισβητούμενες θαλάσσιες ζώνες (Schofield & Tan-Mullins, 2008). Σήμερα το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 9,5%. Η κόλπος της Ταϊλάνδης έχει πλέον τη μεγαλύτερη αναλογία κρατών και συμφωνιών κοινής εκμετάλλευσης.

Ένα από τα κλασσικά και πλέον ολοκληρωμένα παραδείγματα κοινής εκμετάλλευσης ωστόσο, αποτέλεσε η Θάλασσα του Τιμόρ, η οποία, εν πολλοίς αποτέλεσε πεδίο διενέξεων και αντικείμενο δύο συμφωνιών κοινής εκμετάλλευσης, έως ότου η περιοχή οριοθετήθηκε.⁹ Η πρώτη συμφωνία (Timor Gap Treaty, 1989) Ινδονησίας-Αυστραλίας, ανεξάρτητα από την αμφισβήτηση της νομιμότητας της από την Πορτογαλία, θεωρείται η πλέον περιεκτική και αποτέλεσε πρότυπο για μεταγενέστερες. Η θάλασσα του Τιμόρ, αφορούσε σε θαλάσσια περιοχή, για την οποία η Αυστραλία και η Πορτογαλία (της οποίας το Αν. Τιμόρ αποτελούσε τυπικά αποικία), διαφωνούσαν ως προς τη μέθοδο οριοθέτησης (φυσική προέκταση η πρώτη, αρχή της ίσης απόστασης/μέση γραμμή η δεύτερη) από τη δεκαετία 1970 (Miyoshi, 1999). Η υπόλοιπη περιοχή είχε οριοθετηθεί μεταξύ Ινδονησίας και Αυστραλίας και με την εισβολή της Ινδονησίας στο Αν. Τιμόρ, η Αυστραλία άδραξε την ευκαιρία και σύναψε μαζί της συμφωνία κοινής εκμετάλλευσης για τη συγκεκριμένη περιοχή. Αυτό έγινε αιτία να προσφύγει η Πορτογαλία στο ΔΔΧ κατά της Αυστραλίας, καθώς θεωρήθηκε ότι παραβίασε το δικαίωμα του λαού του Τιμόρ στην αυτοδιάθεση και στη απόλαυση του δικαιώματος επί των φυσικών πόρων του και δεν σεβάστηκε την εξουσία της Πορτογαλίας ως διοικούσας αρχής.¹⁰

Με την κήρυξη της ανεξαρτησίας του Αν. Τιμόρ, η Συνθήκη του 1989 αντικαταστάθηκε από τη Συνθήκη για τη Θάλασσα του Τιμόρ (Timor Sea Treaty, 2002), που συνάφθηκε μεταξύ Αυστραλίας και Αν. Τιμόρ (Bastida κ.α., 2007. Becker-Weinberg 2011). Δυνάμει της Συνθήκης για τη Θάλασσα του Τιμόρ, υπεγράφη

⁸ Μαλαισία-Ταϊλάνδη, Μαλαισία – Βιετνάμ (1992), Καμπότζη-Ταϊλάνδη (2001)

⁹ Treaty Between Australia and the Democratic Republic of Timor-Leste Establishing Their Maritime Boundaries In The Timor Sea, 2018

¹⁰ *Case Concerning East Timor* (Portugal V. Australia) (1995), Summary

συμφωνία συνεκμετάλλευσης των κοιτασμάτων Greater Sunrise (International Unitization Agreement, 2003), η οποία, συμπληρώθηκε με τη Συνθήκη για κάποιες Θαλάσσιες Διευθετήσεις για τη θάλασσα του Τιμόρ (εφεξής CMATS), που μαζί με τις δύο προηγούμενες, αποτέλεσαν το πλαίσιο εκμετάλλευσης του κοιτάσματος (CMATS αρ. 5§1). Ωστόσο, η Συνθήκη CMATS, παρόλη την ενίσχυση στη ποσόστωση του καταμερισμού υπέρ του Τιμόρ-Λέστε συγκριτικά με τις προηγούμενες συμφωνίες, προκάλεσε τη δυσαρέσκεια του λόγω της επιβολής μορατόριουμ, το οποίο ανέβαλε την τελική οριοθέτηση, όσο διαρκούσε η CMATS (50 έτη). Η δυσαρέσκεια του Τιμόρ-Λέστε εκφράστηκε τόσο με πολιτικές όσο και με νομικές κινήσεις (διαιτησία) προκειμένου να αποχωρήσει από τη συνθήκη, ενώ παράλληλα πίεζε να ανακινηθεί το ζήτημα της οριοθέτησης.¹¹ Η Επιτροπή Συνδιαλλαγής που συστάθηκε, υπό το Παράρτημα V της Σύμβασης για το ΔΘ, κατέληξε στη πρόσφατη Συνθήκη για την Οριοθέτηση των Θαλάσσιων Συνόρων τους (2018) (Bankes, 2018, σ. 393) . Η Συνθήκη, καταργεί τη ζώνη κοινής εκμετάλλευσης (αρ. 9), αλλά διατηρεί τη συνεκμετάλλευση των κοιτασμάτων Greater Sunrise (αρ. 7), που αποτελεί πλέον περιοχή Ειδικού Καθεστώτος. Η εν λόγω οριοθέτηση θεωρείται ιστορική, για τον επιπλέον λόγο, ότι δηλώνεται και συμβατικά η αλλαγή στάσης της Αυστραλίας στο ζήτημα της μεθόδου οριοθέτησης του εύρους της υφαλοκρηπίδας, υπέρ της ίσης απόστασης / μέσης γραμμής.

3.3 Αποτίμηση της πρακτικής

Η κοινή εκμετάλλευση είναι μία πολιτική απόφαση με νομικές προεκτάσεις ή μία νομική συμφωνία με πολιτικές προεκτάσεις. Είναι ένα «εργαλείο», που επιλέγεται με γνώμονα τα συμφέροντα των εμπλεκόμενων κρατών, αποτελεί μία οικονομικά συμφέρουσα επιλογή και επιπλέον απαντάει σε πρακτικά προβλήματα. Ένα κράτος θα εξετάσει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα μίας τέτοιας ενδεχομένης συνεργασίας και οι λόγοι είναι κυρίως οικονομικοί και στρατηγικοί (Cameron, 2006, σ. 560). Τα κράτη εκμεταλλεύονται τους πόρους της περιοχής, ενώ παράλληλα διατηρούν τα δικαιώματά τους και θεωρείται από πολλούς μία επικερδής επιλογή για

¹¹ Asia Maritime Transparency Initiative, *Timor sea boundary agreement: an incomplete victory*

όλα τα μέρη (Schoffield & Tan-Mullins, 2008, σ. 108). Στις συμφωνίες κοινής εκμετάλλευσης αλληλο-διεκδικούμενων περιοχών, το δικαίωμα σε τελική οριοθέτηση διατηρείται. Ταυτόχρονα, τα κράτη παραμερίζοντας τις διαφορές τους προς όφελος επικερδών λύσεων, εκτονώνουν τις πολιτικές εντάσεις και ενισχύουν τη συνεργασία.

Οι συμφωνίες κοινής εκμετάλλευσης αποτελούν διακρατικές συμφωνίες που σκοπό έχουν να ρυθμίσουν εμπορικά, οικονομικά, και διαχειριστικά ζητήματα, και να διασφαλίσουν τα κυριαρχικά δικαιώματα των κρατών. Έτσι, περιλαμβάνουν διατάξεις που ρυθμίζουν τέτοια θέματα, όπως ο καταμερισμός του αποθέματος, ο διαμοιρασμός των εσόδων και των εξόδων, η δικαιοδοσία τους επί εγκαταστάσεων, διοίκησης κ.α., καθώς και ζητήματα επίλυσης διαφορών. Καθορίζεται το εφαρμοστέο δίκαιο, που ρυθμίζει θέματα φορολογικά, ποινικά, προστασίας του περιβάλλοντος (Bastida κ.α. 2007). Ωστόσο, κάποιες συμφωνίες είναι ασαφείς και περίπλοκες ως προς ο εφαρμοστέο δίκαιο. Στο Μνημόνιο Κατανόησης (MoU) Ταϊλάνδης-Μαλαισίας, η κοινή ζώνη έχει διαιρεθεί σε δύο τομείς που αντιστοιχούν στην κάθε χώρα ως προς την ποινική δικαιοδοσία, χωρίς να είναι σαφής η διοικητική και αστική δικαιοδοσία, ενώ εξαιρούνται φορολογικά και τελωνειακά θέματα, που υπόκεινται σε άλλους κανόνες (Goldie κ.α. 1988).

Σε οικονομικό επίπεδο, τα πλεονεκτήματα απορρέουν από το καταμερισμό των πόρων, το διαμοιρασμό των εσόδων και εξόδων και την κοινή παραγωγική διαδικασία (Gao, 1998, σ. 113). Αποφεύγεται η σπατάλη των περιττών γεωτρήσεων και κατασκευών, δημιουργούνται οικονομίες κλίμακας λόγω της κοινής χρήσης των υποδομών, μεγιστοποιείται η απόδοση του κοιτάσματος σύμφωνα με τις βέλτιστες τεχνικές πρακτικές, ενώ επιπλέον, ελαχιστοποιούνται οι ζημιές στη γεωμορφολογία του εδάφους από περιττά πηγάδια και υποδομή (Weaver & Asmus, 2006, σ. 12). Ο καταμερισμός των πόρων είναι θεμελιώδες στοιχείο και η πρακτική δείχνει ότι οι αναλογίες διαφέρουν από περίπτωση σε περίπτωση. Έτσι, στη Συμφωνία Σενεγάλης-Γουϊνέας (1993) ο καταμερισμός έγινε με αναλογία 85:15 υπέρ της Σενεγάλης, στη Συμφωνία Νιγηρίας-Σάο Τόμε & Πρίνσιπε η αναλογία ήταν 60:40 υπέρ της Νιγηρίας, ενώ στη Συνθήκη για τη Θάλασσα του Τιμόρ (Αυστραλία-Τιμόρ Λέστε) 90:10 υπέρ του Τιμόρ (Bastida κ.α. 2007). Στη νέα Συνθήκη Οριοθέτησης Τιμόρ-Λέστε, η συνεκμετάλλευση του κοιτάσματος Greater Sunrise θα κατανέμεται 30:70 ή 20:80

υπέρ του Τιμόρ Λέστε, αναλόγως της διαδρομής που θα ακολουθήσουν οι υποθαλάσσιοι αγωγοί (παράρτημα Β, αρ. 2§2).

Εξίσου σημαντική για τη ομαλή διαχείριση είναι η διοικητική δομή. Συνήθως οι συνεκμεταλλεύσεις κοιτασμάτων ανατίθενται σε ένα διαχειριστή (single operator) που διορίζεται από τους αδειούχους και τους εκπροσωπεί. Τα κράτη, διαμέσου κάποια συμβουλευτικής ή/και εποπτικής αρχή εγκρίνουν το διορισμό, καθώς και άλλα διαχειριστικά ζητήματα. Στη περιοχή Ειδικού Καθεστώτος Greater Sunrise που εγκαθιδρύθηκε με τη Συνθήκη Οριοθέτησης Τιμόρ Λέστε-Αυστραλίας (2018), η διοίκηση θα ασκείται σε δύο επίπεδα από την Αρχή και το Διοικητικό Συμβούλιο (αρ. 6 & 7). Στις ζώνες κοινής εκμετάλλευσης που αφορούν σε αμφισβητούμενες περιοχές, η διοίκηση, είναι από τα πλέον σημαντικά σημεία των συμφωνιών για την διασφάλιση των δικαιωμάτων κάθε μέρους (Bastida κ.α, 2007). Τα μοντέλα διακρίνονται σε τρία είδη. Στη διοίκηση της κοινής περιοχής από ένα κράτος (single state model), όπου το άλλο συνήθως δεν συμμετέχει στη διοίκηση, αλλά λαμβάνει ένα προσυμφωνημένο ποσοστό (Μπαχρέιν-Σαουδική Αραβία, 1958 και Κουβέιτ-Σαουδική Αραβία, 1969), το οποίο όμως θεωρείται παρωχημένο (Bastida κ.α, 2007). Στο μοντέλο joint venture, όπου το κάθε κράτος ορίζει τους αναδόχους του, οι οποίοι οφείλουν να συνάψουν κοινοπραξία με τους αναδόχους του άλλου κράτους (Ν. Κορέα-Ιαπωνία, 1974). Τέλος το σύστημα διοίκησης από Κοινή Αρχή (Joint Authority model), όπου τα κράτη συμφωνούν να εγκαθιδρύσουν μία οντότητα με νομική προσωπικότητα υποκείμενη στη νομοθεσία και των δύο κρατών, στην οποία μεταβιβάζουν εξουσίες και η οποία έχει αρμοδιότητες αδειοδότησης, επίβλεψης και εποπτείας. Τέτοιο μοντέλο υιοθέτησαν η συμφωνίες Ταϊλάνδης-Μαλαισίας, Νιγηρία-Σάο Τόμε και Πρίνσιπε, και Τιμόρ Λέστε-Αυστραλίας (υπό τη Συνθήκη για τη Θάλασσα του Τιμόρ) (Bastida κ.α. 2007). Η Συνθήκη για τη Θάλασσα του Τιμόρ, είχε θεσπίσει διοίκηση σε τρία επίπεδα: την Αρχή, την Κοινή Επιτροπή, και το Υπουργικό Συμβούλιο (αρ. 6). Η Κοινή Επιτροπή θέσπιζε τις πολιτικές και τους κανονισμούς αναφορικά με τις δραστηριότητες και επόπτευε τις εργασίες της Αρχής, η οποία ασκούσε τη διοίκηση (παράρτημα D).

Οι συμφωνίες κοινής εκμετάλλευσης παρουσιάζουν συνεπώς μεταξύ τους διαφορές, οι οποίες οφείλονται στα διαφορετικά πολιτικά και οικονομικά συστήματα, στο είδος των διενέξεών τους και στη διαβάθμιση των εθνικών συμφερόντων (Ong,

1999, σ.788). Κάθε συμφωνία εξυπηρετεί τα συμφέροντα των μερών και η πρακτική των κρατών έχει υπάρξει εξαιρετικά δημιουργική και ευρεία (Miyoshi, 1999). Έτσι στη συμφωνία Γαλλίας – Ισπανίας, το κάθε κράτος ασκεί τα κυριαρχικά του δικαιώματα στη ζώνη του, ενώ η Ειδική Ζώνη διοικείται με συνεργασία των μερών (equal partnership) και όχι με διαχειριστή όπως σε άλλες περιπτώσεις (Miyoshi, 1999). Στη Ζώνη Κοινής Εκμετάλλευσης στη περιοχή Jan Mayen τα δύο μέρη ασκούν το καθένα τα κυριαρχικά δικαιώματα και τις αρμοδιότητές του και μόνο στη περίπτωση που βρεθεί διασυνοριακό απόθεμα, τα κράτη θα προβούν σε συμφωνία ενοποίησης του αποθέματος (Miyoshi, 1999, σ. 32-34). Τα κράτη συμφώνησαν σε κοινές επιστημονικές έρευνες για τη γεωλογική αποτύπωση της ζώνης, ενώ το κάθε κράτος δικαιούται 25% συμμετοχή στην έρευνα στον τομέα του άλλου κράτους (Miyoshi, 1999). Η Συνθήκη μεταξύ Αυστραλίας και Ινδονησίας (Timor Gap Treaty, 1989), είχε εγκαθιδρύσει μία «Ζώνη Συνεργασίας» (Zone of Cooperation) με τρεις περιοχές (areas A,B,C) (χάρτης 3). Οι δύο χώρες ασκούσαν έλεγχο από κοινού στη περιοχή Α αναφορικά με την έρευνα και εκμετάλλευση και απολάμβαναν ίσο διαμοιρασμό (αρ. 2§1 & 2§2.a). Έκαστο κράτος, ασκούσε αρμοδιότητα στην μία από τις άλλες δύο περιοχές (η Αυστραλία στη περιοχή Β και η Ινδονησία στη περιοχή C), έχοντας την υποχρέωση ωστόσο να αποδίδει στο έτερο μέρος, ποσοστό (10%) επί των εσόδων (Miyoshi, 1999).

Στις περιπτώσεις αμφισβητούμενων περιοχών, ο βασικός σκοπός της κοινής εκμετάλλευσης είναι να παραμερισθούν οι διαφορές μεταξύ των κρατών προς όφελος της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων και της απολαβής των οικονομικών ωφελημάτων, ενώ παράλληλα αποσυμπίεζει τις τεταμένες διακρατικές σχέσεις (Miyoshi, 1999, σ. 39). Από την άλλη, υποστηρίζεται ότι η εφαρμογή μίας τέτοιας λύσης ενθαρρύνει τις ακραίες διεκδικήσεις και επιβραβεύει τις αμφισβητήσεις και θα πρέπει η απόφαση να λαμβάνεται με σύνεση (Schofield & Tan-Mullins, 2008). Η σύναψη συμφωνίας κοινής εκμετάλλευσης απαιτεί το κατάλληλο επίπεδο συναίνεσης, χωρίς την ύπαρξη του οποίου το πρόβλημα απλώς μετατίθεται (Schofield & Tan-Mullins, 2008, σ. 108). Αυτό υποδεικνύεται στις σχέσεις Κίνας-Ιαπωνίας αναφορικά με την Αν. Σινική Θάλασσα. Το 2008, σε μία προσπάθεια να γίνει «θάλασσα ειρήνης, συνεργασίας, και φιλίας», η Κίνα και η Ιαπωνία, συμφώνησαν να συνεργαστούν,

εγκαθιδρύοντας Ζώνη Κοινής Εκμετάλλευσης στην αμφισβητούμενη περιοχή (χάρτης 6).¹² Η διένεξη οφειλόταν σε διαφορετική θεώρηση της μεθόδου οριοθέτησης (US Energy Information Association, Σεπ. 2014). Εντούτοις, έκτοτε οι δύο χώρες ερμηνεύουν τη συμφωνία με διαφορετικό τρόπο, με αποτέλεσμα η ένταση να εξακολουθεί και το κάθε κράτος να προβαίνει σε μονομερή εκμετάλλευση στη δική του πλευρά των ορίων, προσπαθώντας να αντλήσει όσο περισσότερα αποθέματα μπορεί, ενώ ενίοτε επιδίδονται σε στρατιωτικοποίηση της διένεξης.¹³

Από την άλλη πλευρά, η ευρεία πρακτική καταδεικνύει ότι περιπτώσεις όπως η παραπάνω, είναι μάλλον μεμονωμένες. Οι συμφωνίες του Κόλπου της Ταϊλάνδης, οι συνεκμεταλλεύσεις της Βόρειας Θάλασσας, η κοινή εκμετάλλευση Ν. Κορέας-Ιαπωνίας και Νιγηρίας-Σάο Τόμε και Πρίνσιπε, κ.α. υποδεικνύουν ότι η συνεργασία ενισχύεται. Βεβαίως, θα πρέπει τα κράτη να θεωρήσουν ότι πράγματι ωφελούνται από μία τέτοια πρακτική. Όταν το Τιμόρ Λέστε θεώρησε ότι η συμφωνία CMATS δεν το ευνοούσε, υπαναχώρησε και προσέφυγε σε διαιτησία (Wyeth, 2018). Απαραίτητο στοιχείο αποτελεί η πολιτική βούληση, ενώ γνώμονας είναι τα οικονομικά οφέλη, το εθνικό συμφέρον και η εξασφάλιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων. Ελλείψει αυτών των στοιχείων, η κοινή εκμετάλλευση δεν αποτελεί αυτοτελή παράγοντα αποσυμπίεσης των πολιτικών εντάσεων.

Επιπλέον, υπονοείται ότι τα κράτη, υιοθετώντας τέτοιες λύσεις στις αλληλοδιεκδικούμενες περιοχές, παραμερίζουν και αντικαθιστούν τη τελική οριοθέτηση των θαλασσίων ζωνών τους. (Ugwuanyi, 2011). Οι συμφωνίες κοινής εκμετάλλευσης, αναφέρονται και στην από κοινού αξιοποίηση, εκμετάλλευση και διαμοιρασμό, σε συμφωνημένες αναλογίες, των μη ζώντων φυσικών πόρων που βρίσκεται σε μία θαλάσσια περιοχή την οποία διεκδικούν δύο κράτη και συνεπώς σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο δεν είναι σαφή τα όρια των κυριαρχικών δικαιωμάτων και των αρμοδιοτήτων (Bastida κ.α., 2007, σ. 359). Στην πραγματικότητα, σε περιπτώσεις διεκδικήσεων θαλασσίων ζωνών, τα κράτη προτιμούν να διατηρήσουν το ζήτημα της οριοθέτησης σε κατάσταση «ύπνωσης», έως ότου έρθουν αντιμέτωπα με πραγματική ανάγκη διευθέτησης, η οποία συνήθως απορρέει από την ανάγκη

¹² Ιστοσελίδα Υπ Εξ Ιαπωνίας, <https://www.mofa.go.jp/files/000091726.pdf>

¹³ Hussein, (2018/11/26), *From drillships to warships: increasing tensions in the East China Sea*, Off-shore Technology

εκμετάλλευσης φυσικών πόρων (Miyoshi, 1999, σ. 5). Όταν υπάρχει αδυναμία ή έλλειψη βούλησης από τα κράτη να προβούν σε οριοθέτηση, και κατανοούν ότι η διαδικασία μέσω ενός δικαιοδοτικού οργάνου μπορεί να καταστεί χρονοβόρα και αμφίρροπη, τείνουν να καταφεύγουν σε περισσότερες πρακτικές λύσεις. Είναι με άλλα λόγια, μία διακρατική συμφωνία που αποσκοπεί σε *κοινή άσκηση κυριαρχικών δικαιωμάτων και αρμοδιότητας, έως την τελική οριοθέτηση της περιοχής* (Miyoshi, 1999). Είναι εναλλακτική της οριοθέτησης λύση, η οποία ωστόσο αποτελεί πάντα το ζητούμενο. Η επιφύλαξη των κρατών στα δικαιώματά τους (without prejudice clauses) και ο προσωρινός χαρακτήρας αναφέρονται ρητά στις συμφωνίες. Εξάλλου, στη περίπτωση της θάλασσας του Τιμόρ, η περιοχή εντέλει οριοθετήθηκε.

Από την άλλη, η δυνατότητα κοινής εκμετάλλευσης ίσως διευκολύνει σε κάποιες περιπτώσεις την απόφαση οριοθέτησης. Στις περιπτώσεις του Βισκαϊκού Κόλπου και της περιοχής της νήσου Jan Mayen, τα εμπλεκόμενα κράτη καθόρισαν περιοχή κοινής εκμετάλλευσης, χωρίς ωστόσο να παραμερίσουν την οριοθέτηση των θαλασσιών συνόρων τους. Το ίδιο συνέβη μεταξύ Αυστραλίας-Τιμόρ Λέστε με την διατήρηση της συνεκμετάλλευσης του Greater Sunrise και την εγκαθίδρυσή του ως περιοχής Ειδικού Καθεστώτος, με την πρόσφατη Συνθήκη Οριοθέτησης. Επιπλέον, η ευρεία χρήση ρητρών ενεργειακών αποθεμάτων στις συμφωνίες οριοθέτησης, λειτουργεί ενισχυτικά, καθώς τα κράτη δεσμεύονται συμβατικά να συνεργαστούν στην εκμετάλλευση των διασυνοριακών τους αποθεμάτων.

Συνοψίζοντας, η κοινή εκμετάλλευση είναι μία πολιτική απόφαση που λαμβάνεται με γνώμονα τα εθνικά και οικονομικά συμφέροντα των κρατών και ρυθμίζει, με διακρατική συνθήκη, πρακτικά ζητήματα διαχείρισης των κοινών πόρων, κατοχυρώνοντας τα κυριαρχικά δικαιώματα, ενώ ενισχύει τη συνεργασία και τη πολιτική σταθερότητα. Τα οικονομικά πλεονεκτήματα είναι σημαντικά, ενώ οι διαφορές στις ρυθμίσεις μεταξύ των συμφωνιών υποδεικνύουν ότι τα κράτη διατηρούν την ευελιξία να διαπραγματευτούν τη μορφή της συμφωνίας που ανταποκρίνεται καλύτερα στα πολιτικά και οικονομικά τους συστήματα.

Κεφάλαιο 4. Η Ανατολική Μεσόγειος

4.1 Το καθεστώς της Μεσογείου

Σύμφωνα με το μέρος IX της Σύμβασης ΔΘ, κλειστή ή ημίκλειστη θάλασσα νοείται κόλπος, λεκάνη ή θάλασσα που περιβάλλεται από δύο ή περισσότερα κράτη και συνδέεται με άλλη θάλασσα ή ωκεανό διαμέσου στενού διαύλου ή αποτελείται αποκλειστικώς ή κυρίως από τα χωρικά ύδατα και τις ΑΟΖ δύο ή περισσότερων παράκτιων κρατών (αρ. 122). Τα παράκτια κράτη που συνορεύουν με κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες έχουν τη υποχρέωση να συνεργάζονται κατά την άσκηση των δικαιωμάτων τους και την εκτέλεση των καθηκόντων τους, είτε απευθείας είτε διαμέσου περιφερειακού οργανισμού (αρ. 123), αναφορικά με θέματα διαχείρισης, διατήρησης, έρευνας και εκμετάλλευσης ζώντων πόρων (αρ. 123.α), προστασίας του περιβάλλοντος (αρ.123.β) και επιστημονικής έρευνας (αρ. 123.ε).

Η Μεσόγειος είναι μία ημίκλειστη θάλασσα. Απαρτίζεται από 22 κράτη και τρεις περιφέρειες από διαφορετικές ηπείρους: της Μεσογειακής Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής, της Βόρειας Αφρικής (Λιάκουρας σε Τσάλτας & Αναγνώστου, 2014, σ. 319). Στη Μεσόγειο υπάρχουν δύο νησιωτικά κράτη (Κύπρος και Μάλτα), πληθώρα εξαρτώμενων νησιών, καθώς και το Αιγαίο, που συνεχεται από την Ελλάδα και την Τουρκία με πλήθος ελληνικών νησιών σε συστάδα (Λιάκουρας σε Τσάλτας & Αναγνώστου, 2014, σ. 319). Τα νησιά, η διαμόρφωση και το μήκος των ακτών, το βάθος της θάλασσας και η απόσταση μεταξύ των κρατών, αποτελούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Μεσογείου (Λιάκουρας σε Τσάλτας & Αναγνώστου, 2014, σ. 327). Λόγω γεωγραφικής στενότητας, η απόσταση των αντικείμενων ακτών δεν επιτρέπει την πλήρη ανάπτυξη της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ. Ως εκ τούτου τα παράκτια κράτη πρέπει να προβούν σε οριοθέτηση των θαλασσίων συνόρων τους.

Επί του παρόντος, η πλειοψηφία των συμφωνιών οριοθέτησης στην Μεσόγειο αφορά στην υφαλοκρηπίδα, ενώ έχουν εμφανισθεί παράλληλα καθεστώτα, καθώς τα κράτη έχουν προβεί μονομερώς στην θέσπιση ζωνών προστασίας αλιείας ή οικολογικής προστασίας σε έκταση μικρότερη της προβλεπόμενης από την Σύμβαση ΔΘ, αλλά με ταυτόσημες αρμοδιότητες (Λιάκουρας σε Τσάλτας & Αναγνώστου, 2014). Διστακτικότητα παρατηρείται στην θέσπιση και οριοθέτηση ΑΟΖ. Ωστόσο, «η δυνατότητα εκμεταλλεύσεως των υποθαλάσσιων κοιτασμάτων οδήγησε και στη διακοπή μίας άτυπης συμφωνίας κυρίων περί αποφυγής θεσπίσεως ΑΟΖ» (Συρίγος, 2016, σ. 709). Έτσι, εξαίρεση αποτελεί πλέον εν μέρει η Αν. Μεσόγειος.

4.2 Η περίπτωση της Ελλάδας

Σε μία περίοδο σημαντικών εξελίξεων στην Αν. Μεσόγειο η Ελλάδα δεν έχει εδραιώσει τη θαλάσσια δικαιοδοσία της στη περιοχή. Το «φοβικό σύνδρομο» έχει οδηγήσει σε απραξία αναφορικά με την κατοχύρωση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων. Αποτελεί τη μία από τις δύο χώρες στο κόσμο που δεν έχει επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 12 ν.μ., ενώ αντίθετα με άλλες χώρες στη περιοχή, δεν έχει θεσπίσει συνορεύουσα ζώνη.¹⁴ Η αύξηση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας είναι ζωτικής σημασίας, ιδιαίτερα για το Αιγαίο Πέλαγος, καθώς επηρεάζουν το ποσοστό ελληνικής κυριαρχίας και την υπολειπόμενη προς οριοθέτηση έκταση της υφαλοκρηπίδας με την Τουρκία (Συρίγος, 2018). Επίσης, μειώνεται η έκταση ανοιχτής θάλασσας όπου μπορούν να πραγματοποιηθούν στρατιωτικές ασκήσεις, εξαλείφεται η διαφορά 4 ν.μ. στο εύρος των χωρικών υδάτων και του εναέριου χώρου και τέλος το ζήτημα των «γκρίζων ζωνών» αποκτά «συμβολικό χαρακτήρα» καθώς τα υπό αμφισβήτηση νησιά θα εμπίπτουν σε χωρικά ύδατα (Συρίγος, 2018, σ. 13).

Εκκρεμούν οριοθετήσεις θαλασσίων ζωνών με όλες τις γειτονικές χώρες. Εν προκειμένω, εκκρεμούν οι οριοθετήσεις υφαλοκρηπίδας και ΑΟΖ με την Τουρκία, τη Λιβύη, την Αίγυπτο και την Κύπρο (Γούναρης, 2018, σ. 118). Οι θέσεις της Λιβύης διαφέρουν σημαντικά τόσο από της Ελλάδας, όσο και από των περισσότερων κρατών στην Αν. Μεσόγειο (με εξαίρεση της Τουρκίας). Δεν αποδέχεται την αρχή της ίσης απόστασης / μέση γραμμή και δεν αναγνωρίζει την επήρεια της Γαύδου και άλλων νησιωτικών συμπλεγμάτων νοτίως της Κρήτης (Γούναρης, 2018. Στρατή, 2012). Με την Ιταλία έχει οριοθετηθεί η υφαλοκρηπίδα του Ιονίου (24 Μάϊου 1977). Η οριοθέτηση βασίστηκε στην αρχή της ίσης απόστασης/μέσης γραμμής, ενώ δόθηκε πλήρης επήρεια στα ελληνικά νησιά, με εξαίρεση τους Στροφάδες και τους Οθωνούς, που ωστόσο, αντισταθμίστηκε από παραχώρηση έκτασης προς την Ελλάδα σε άλλο σημείο (Στρατή, 2012). Η συμφωνία οριοθέτησης θαλασσίων ζωνών πολλαπλών χρήσεων με την Αλβανία (2009) κρίθηκε αντισυνταγματική από το Αλβανικό Συνταγματικό Δικαστήριο και συνεπώς δεν έχει κυρωθεί (Στρατή, 2012). Η οριοθέτηση έγινε με βάση την ίση απόσταση/μέση γραμμή, ελήφθησαν υπόψη οι κανονικές γραμμές βάσης, δόθηκε πλήρης επήρεια σε όλα τα νησιά, ενώ όλοι οι κόλποι που πληρούν τα κριτήρια της Σύμβασης ΔΘ, υπολογίσθηκαν ως «κλειστοί» (Στρατή, 2012, σ. 137-140).

¹⁴ η δεύτερη χώρα είναι η Ιορδανία με αιγιαλίτιδα ζώνη 3 ν.μ., βλ. πίνακα θαλασσίων δικαιοδοσιών των ΗΕ (Table of claims to maritime jurisdiction), http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/table_summary_of_claims.pdf

Η κατάσταση με τη Τουρκία είναι γνωστή. Για την Ελλάδα εκκρεμεί το ζήτημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας, ενώ η Τουρκία έχει προβάλει πλήθος διεκδικήσεων. Οι δύο χώρες έχουν συμβατικά οριοθετήσει την αιγιαλίτιδα ζώνη τους στη περιοχή της εκβολής του Έβρου (Πρωτόκολλο των Αθηνών, 1926), ενώ τα όρια μεταξύ των ελληνικών νησιών νοτίως της Σάμου μέχρι το Καστελόριζο έχουν οριοθετηθεί βάσει ιταλό-τουρκικών συμφωνιών (Ιταλό-Τουρκική Συμφωνία 1932 και Πρακτικό 28^{ης} Δεκεμβρίου 1932), στις οποίες η Ελλάδα εισήλθε ως διάδοχο κράτος με τη Συνθήκη των Παρισίων 1947, ενώ στην αιγιαλίτιδα ζώνη στην περιοχή νοτίως του Έβρου μέχρι τη Σάμο και την Ικαρία εφαρμόζεται η αρχή της ίσης απόστασης/μέσης γραμμής σύμφωνα με το εθιμικό δίκαιο (Στρατή, 2012, σ. 151-152). Η Ελλάδα διατηρεί το δικαίωμά της να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη στα 12 ν.μ., κάτι που για τη Τουρκία αποτελεί αιτία πολέμου (*casus belli*).

Κατά τις τουρκικές θέσεις, η υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου αποτελεί φυσική προέκταση της ηπειρωτικής μάζας της Ανατολίας, κάτι που της προσδίδει κυριαρχικά δικαιώματα (Συρίγος, 2018, σ. 23). Θεωρεί ότι τα νησιά δεν δικαιούνται θαλασσίων ζωνών, αποτελούν ειδικές περιστάσεις και συνεπώς δεν θα πρέπει να τους αποδοθεί επήρεια κατά την οριοθέτηση, η οποία θα πρέπει να γίνει σύμφωνα με τις αρχές της ευθυδικίας, ενώ αντίθετα η Ελλάδα υποστηρίζει ότι τα νησιά δικαιούνται όλων των θαλασσίων ζωνών που τους αποδίδει το δίκαιο της θάλασσας και ότι η οριοθέτηση θα πρέπει να γίνει με την εύρεση του μέσου σημείου της ίσης απόστασης των αντικείμενων ακτών, λαμβανομένων υπόψη ως βάσεων και τις ανατολικές ακτές των ελληνικών νησιών του Αιγαίου (Συρίγος, 2018, σ. 26). Ωστόσο, η οριοθέτηση της Τουρκίας στον Εύξεινο Πόντο (με τη Σοβ. Ένωση και τη Βουλγαρία) δεν παρεκκλίνει από την αρχή της ίσης απόστασης/μέσης γραμμής, κάτι που επισήμανε το ΔΔΧ στην υπόθεση της *Θαλάσσιας Οριοθέτησης της Μαύρης Θάλασσας* (2009), παρόλο που στο προοίμιο αναφέρεται ότι η οριοθέτηση έγινε με βάση τις αρχές της ευθυδικίας (Στρατή, 2012, σ. 92).

Η Τουρκία επιχειρεί να διαχωρίσει το Αιγαίο από την Ανατολική Μεσόγειο έτσι ώστε σε ενδεχόμενη οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ, να εμφανίζεται το Καστελόριζο απομονωμένο από τα υπόλοιπα ελληνικά νησιά, παρουσιάζοντας ως επιχείρημα τους χάρτες του Διεθνούς Υδρογραφικού Οργανισμού, οι οποίοι ωστόσο, δεν αποτελούν κριτήριο για οριοθέτηση, όπως αποφάνθηκε το διαιτητικό δικαστήριο στην υπόθεση *Οριοθέτησης Μπαρμπάντος – Τρινιντάντ* (Στρατή, 2012. Συρίγος 2018). Η υφαλοκρηπίδα του Καστελόριζου είναι ιδιαίτερα σημαντική για την Ελλάδα. Μόνο αν αναγνωρισθεί πλήρης επήρεια στο σύμπλεγμα του Καστελόριζου και χαραχθεί

οριοθετική γραμμή με βάση την ίση απόσταση/μέση γραμμή μεταξύ τουρκικών ακτών και Καστελόριζου, θα έχουν κοινά όρια η Ελλάδα και η Κύπρος (Στρατή, 2012, σ. 102). Διαφορετικά οι υφαλοκρηπίδες τους θα διακόπτονται από την τουρκική υφαλοκρηπίδα.

Η άποψη ότι απαιτείται κήρυξη ΑΟΖ για την εκμετάλλευση των υποθαλάσσιων πόρων είναι εσφαλμένη. Σε περίπτωση εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων, η Ελλάδα δεν κωλύεται λόγω της μη κήρυξης ΑΟΖ, καθώς η έρευνα και εκμετάλλευση του βυθού είναι δυνατή υπό το καθεστώς της υφαλοκρηπίδας (Ιωάννου & Στρατή, 2013). Εντούτοις, η ΑΟΖ είναι απαραίτητη, διότι διευρύνεται ο χώρος και το πεδίο άσκησης κυριαρχικών δικαιωμάτων και δικαιοδοσίας, διασφαλίζεται η οικονομική ενότητα του ελλαδικού χώρου και προστατεύεται αποτελεσματικότερα το θαλάσσιο περιβάλλον και τα αλιευτικά πεδία του Αιγαίου (Συρίγος, 2018, σ. 42). Η Ελλάδα έχει θεσπίσει νομοθεσία στο πλαίσιο της ενεργειακής της πολιτικής σύμφωνα με την οποία, ελλείψει οριοθέτησης, λαμβάνει τη μέση γραμμή με τις ακτές των γειτονικών κρατών ως όριο της υφαλοκρηπίδας και της ΑΟΖ της (ν. 4001/2011).

4.3 Εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο

4.3.1 Οι οριοθετήσεις της Κύπρου

Σε μία σημαντική περίοδο εξελίξεων η Κύπρος, το Ισραήλ, ο Λίβανος και η Αίγυπτος, προβαίνουν, κατά την περίοδο 2003-2010 στις πρώτες οριοθετήσεις ΑΟΖ της Αν. Μεσογείου, με σκοπό την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων τους. Η εκκίνηση έγινε με τις συμφωνίες οριοθέτησης Κύπρου-Αιγύπτου, σηματοδοτώντας μία νέα εποχή και κατατάσσοντας τη Κύπρο στους πρωτοπόρους σε αυτό το τομέα. Πρωταρχικός στόχος της ήταν η κατοχύρωση των δικαιωμάτων της και η ενίσχυση των συμφερόντων και της γεωπολιτικής της θέσης. Την επαύριον των οριοθετήσεων, επέλεξε να δημιουργήσει οικονομικά συμφέροντα, που έλκυσαν μεγάλες πετρελαϊκές εταιρείες στην περιοχή, συμπαρασύροντας τις χώρες της εθνικότητάς τους.

Όσο όμως και αν οι οριοθετήσεις αποτελούν πρωτοποριακές εξελίξεις για τα δεδομένα της Μεσογείου, η περιοχή δημιουργεί προβληματισμό καθώς τα στοιχεία πολιτικής έντασης δεν έχουν αρθεί. Η ΑΟΖ της Αν. Μεσογείου έχει οριοθετηθεί μεταξύ Κύπρου- Ισραήλ, Κύπρου-Αιγύπτου και Κύπρου-Λιβάνου. Ωστόσο, η συμφωνία με το Λίβανο δεν είναι σε ισχύ. Τα θαλάσσια όρια της Ελλάδας δεν έχουν ακόμη συμφωνηθεί με κανέναν από τους ανατολικούς και νότιους γείτονές της.

Εκκρεμούν τα όρια Αιγύπτου-Ισραήλ, της Συρίας και φυσικά της Τουρκίας. Επίσης σε περίπτωση (μελλοντικής) ανακήρυξης παλαιστινιακού κράτους, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη τα όρια της ΑΟΖ του, κάτι το οποίο δεν είναι γνωστό αν συμπίπτουν με αυτά του Ισραήλ (Stocker, 2012). Κατά πόσο μία τέτοια σύμπτωση ΑΟΖ, θα δημιουργήσει μία ακόμη αμφισβητούμενη περιοχή; Επίσης, στο μέλλον θα τεθούν τα ζητήματα οριοθέτησης των τριεθνών σημείων, που έχουν προκύψει με τις οριοθετήσεις.

Επιπλέον, με τις οριοθετήσεις προέκυψε αμφισβητούμενη περιοχή μεταξύ Ισραήλ και Λιβάνου στα θαλάσσια όριά τους, ενώ οι διεκδικήσεις της Τουρκίας αναφορικά με τις θαλάσσιες περιοχές της Κύπρου και της Ελλάδας, αποτελούν πάγιο ζήτημα. Έχει ανακύψει κοινό κοίτασμα στα θαλάσσια σύνορα της Κύπρου με το Ισραήλ, ενώ οι εκτιμήσεις δείχνουν ότι στο μέλλον θα ανακύψουν περισσότερα τέτοια κοιτάσματα στα υπόλοιπα θαλάσσια σύνορα. Για παράδειγμα, υπολογίζεται ότι το αιγυπτιακό κοίτασμα Zohr εκτείνεται εκατέρωθεν της διαχωριστικής γραμμής Αιγύπτου-Κύπρου.¹⁵ Κατόπιν των οριοθετήσεων, συνάφθηκε συμφωνία συνεκμετάλλευσης μεταξύ Κύπρου-Αιγύπτου, ωστόσο οι διαπραγματεύσεις για αντίστοιχη μεταξύ Κύπρου-Ισραήλ δεν έχουν καταλήξει ακόμη σε συμφωνία, με αποτέλεσμα να καθυστερεί η αξιοποίηση του κυπριακού κοιτάσματος «Αφροδίτη».

ι. Οι Συμφωνίες οριοθέτησης

Αρχικά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι οριοθετήσεις έγιναν μεταξύ κρατών μερών της Σύμβασης ΔΘ, πλην του Ισραήλ. Έχουν όλα θεσπίσει αιγιαλίτιδα ζώνη 12 ν.μ., ενώ η Κύπρος και η Αίγυπτος έχουν επιπλέον διακηρύξει συνορεύουσα ζώνη 24 ν.μ.¹⁶ Το Ισραήλ εντούτοις, έχει θεσπίσει νομοθεσία η οποία υιοθετεί πλήθος διατάξεων της Σύμβασης ΔΘ, πολλές από τις οποίες αποτελούν εθνικούς κανόνες, κάτι που είναι δηλωτικό της αποδοχής και εφαρμογής πολλών διατάξεων της Σύμβασης ΔΘ (Ioannides, 2015, σ. 24). Επιπλέον, από τα τέσσερα κράτη, η Κύπρος και η Αίγυπτος έχουν υιοθετήσει ευθείες γραμμές βάσεως. Ωστόσο, στις συμφωνίες Κύπρου-Αιγύπτου και Κύπρου-Λιβάνου δεν γίνεται σαφές εάν οι ευθείες γραμμές βάσης

¹⁵ «East Med and Cyprus preview of energy developments in 2016», 2016/01/04, Natural Gas World

¹⁶ *Summary of Claims*, UN Law of the Sea Division

χρησιμοποιήθηκαν κατά τη χάραξη των θαλασσίων ζωνών τους (Στρατή, 2012, σ. 104 & 110).

Η πρώτη συμφωνία οριοθέτησης υπογράφηκε μεταξύ Κύπρου και Αιγύπτου (2003). Ακολούθησαν οι συμφωνίες με τον Λίβανο (2007) και με το Ισραήλ (2010). Κατά την οριοθέτηση με την Αίγυπτο, η Κύπρος δεν είχε κηρύξει ΑΟΖ, οπότε αντιμετώπισε το ζήτημα με κήρυξη ΑΟΖ με αναδρομική ισχύ (Συρίγος, 2016, σ. 710). Ανάλογα έπραξαν ο Λίβανος και το Ισραήλ, που κατά την στιγμή οριοθέτησης, επίσης δεν είχαν διακηρύξει ΑΟΖ. Ο Λίβανος κατέθεσε γεωγραφικές συντεταγμένες ΑΟΖ στη Γραμματεία των ΗΕ ενώ το Ισραήλ ανέφερε ότι, από τη στιγμή που τεθεί η συμφωνία σε ισχύ επέχει θέση κηρύξεως ΑΟΖ (Συρίγος, 2016, σ. 710). Από τις τρεις συμφωνίες, εκείνη μεταξύ Κύπρου- Λιβάνου έχει κυρωθεί από την Κύπρο αλλά όχι από το κοινοβούλιο του Λιβάνου και συνεπώς δεν είναι σε ισχύ.

Και οι τρεις συμφωνίες αναφέρονται αποκλειστικά στην ΑΟΖ. Κατά τους Ιωάννου και Στρατή (2013, σ. 188), *παρόλο που όταν η ΑΟΖ περιλαμβάνει το βυθό και οι δύο ζώνες επικαλύπτονται μέχρι το όριο των 200 ν.μ., ιδιαίτερη μνεία στην υφαλοκρηπίδα δεν είναι απαραίτητη, ωστόσο θα ήταν ορθότερο να γίνεται αναφορά στην υφαλοκρηπίδα ή σε οριοθέτηση ενιαίου θαλασσίου ορίου για δύο λόγους. Αφενός, η ΑΟΖ δεν έχει απορροφήσει την υφαλοκρηπίδα, και αφετέρου, τυπικά κατά την στιγμή της υπογραφής των συμφωνιών, τα κράτη δεν είχαν κηρύξει ΑΟΖ οπότε *stricto sensu* η συμφωνία να υιοθετεί υφαλοκρηπίδα και μελλοντική ΑΟΖ, καθώς τα δικαιώματα του παράκτιου κράτους στην υφαλοκρηπίδα, υφίστανται *ipso facto* και *ab initio* χωρίς να απαιτείται οποιαδήποτε διακήρυξη.*

Οι συμφωνίες περιλαμβάνουν σχεδόν κοινές διατάξεις. Όλες εφάρμοσαν την αρχή της ίσης απόστασης/μέσης γραμμής (διαφοροποιείται του Ισραήλ ως προς αυτό), ενώ έχει επιλεγεί η διπλωματική οδός ως μέσο επίλυσης διαφορών και σε αποτυχία αυτής, η διαιτησία. Ιδιαίτερα σημαντικό στην περίπτωση του Ισραήλ που δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος της Σύμβασης ΔΘ, είναι το γεγονός ότι όλες οι συμφωνίες δέχονται το νομικό πλαίσιο της Σύμβασης ΔΘ στο προοίμιό τους (Στρατή, 2012, σ. 114. Συρίγος, 2016, σ. 711). Επίσης, σε όλες τις συμφωνίες οριοθέτησης προβλέπεται συνεκμετάλλευση διασυνοριακών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων.

Η συμφωνία Κύπρου-Λιβάνου είναι πανομοιότυπη με εκείνη μεταξύ Κύπρου-Αιγύπτου και οι μόνες διαφορές τους είναι οι συντεταγμένες (Στρατή, 2012, σ. 109). Αντίθετα, η συμφωνία μεταξύ της Κύπρου με το Ισραήλ διαφέρει σε δύο σημεία. Αρχικά, δεν γίνεται αναφορά στον τρόπο χάραξης της μέσης γραμμής βάσει της αρχής της ίσης απόστασης, αλλά απλώς στη μέση γραμμή (αρ. 1.α). Επιπλέον, αναφορικά με

τα τριεθνή σημεία, αναφέρεται ότι θα ληφθούν υπόψη οι αρχές του εθιμικού δικαίου σε ενδεχόμενη μελλοντική αναθεώρηση ή και τροποποίηση των γεωγραφικών συντεταγμένων με συμφωνία με τα τρίτα κράτη, ενώ οι προηγούμενες δύο, αναφέρονταν σε ενδεχόμενη αναθεώρηση ή επέκταση της οριοθετικής γραμμής, σύμφωνα με τις διατάξεις του αρ. 74 της Σύμβασης ΔΘ. Τα κράτη αποφεύγουν να θέσουν τελικά όρια στα ακροτελεύτια τριεθνή σημεία, προκειμένου να αποφύγουν τμήματα υφαλοκρηπίδας ή/και ΑΟΖ που εφάπτονται με αυτά των τρίτων κρατών ή διεκδικούνται από τρίτα κράτη (Στρατή, 2012, σ. 92).

Ωστόσο, ο τρόπος οριοθέτησης του ακροτελεύτιου ορίου στο τριεθνές σημείο με το Λίβανο προκάλεσε τη διένεξη Λιβάνου-Ισραήλ. Η οριοθέτηση της Κύπρου με το Λίβανο έγινε με βάση την αρχή της ίσης απόστασης και χαράχθηκε μέση γραμμή αποτελούμενη από έξι σημεία. Το σημείο που απεικονίζεται ως το νότιο άκρο της γραμμής αυτής (σημείο 1, χάρτης 9) *δεν αποτελεί σύμφωνα με το Λίβανο το νότιο άκρο της μέσης γραμμής μεταξύ των ΑΟΖ των δύο χωρών*, καθώς χαράχθηκε βορειότερα από το ακροτελεύτιο σημείο στο τριεθνές με το Ισραήλ (Στρατή, 2012, σ. 117). Όταν η Κύπρος και το Ισραήλ σύναψαν συμφωνία οριοθέτησης ΑΟΖ, έλαβαν το σημείο αυτό ως αρχή της οριοθετικής γραμμής τους, με αποτέλεσμα να επικαλύπτει ΑΟΖ του Λιβάνου.

Ο Λίβανος πρόβαλε ενστάσεις, ενώ κατέθεσε νέες συντεταγμένες στη Γραμματεία των ΗΕ καθορίζοντας τα βόρεια και νότια όρια του. Αντίστοιχα, το Ισραήλ κατέθεσε συντεταγμένες, βάσει της συμφωνίας οριοθέτησης με την Κύπρο, με αποτέλεσμα να έχει προκύψει αμφισβητούμενη περιοχή έκτασης 850 τετρ. χλμ.¹⁷ Προσπάθειες επίλυσης της διαφοράς με τη μεσολάβηση του αμερικανικού υπουργείου εξωτερικών δεν είχαν αποτέλεσμα, ενώ περαιτέρω τροχοπέδη στην επίλυση της διαφοράς αποτελούν η αμοιβαία δυσπιστία, η έλλειψη διπλωματικών επαφών και η χρόνια αντιπαράθεση.¹⁸ Το κλίμα συμπληρώνουν οι απειλές της Χεζμπολάχ κατά των ισραηλινών εγκαταστάσεων φυσικού αερίου.¹⁹

ii. Η Αντίδραση της Τουρκίας

Οι συμφωνίες οριοθέτησης στην Αν. Μεσόγειο προκάλεσαν την αντίδραση της Τουρκίας. Θεώρησε όλες τις συμφωνίες οριοθέτησης άκυρες και νομικά μη

¹⁷ Βλ. ΡΔ Λιβάνου 2082.11D (20/06/2011), 1506/10 (14/07/2010), 2399/10 (9/10/2010)

¹⁸ Mor A., *Lebanon's first offshore oil & gas exploration round: Challenges & Opportunities*, Natural Gas World

¹⁹ Koryani D., (2018/03/06), *Looming Conflicts over Energy Resources in the Eastern Mediterranean*, Atlantic Council

δεσμευτικές, αψηφώντας το γεγονός ότι η οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας/AOZ μεταξύ δύο κρατών είναι κυριαρχικό τους δικαίωμα (Συρίγος, 2016, σ. 713). Η συνεχής ένταση εκφράστηκε μέσω ρηματικών διακοινώσεων, πολιτικών πιέσεων και έμπρακτων αμφισβητήσεων, που πήραν τη μορφή παρενοχλήσεων ερευνητικών σκαφών στην κυπριακή AOZ, δεσμεύσεων θαλασσίων περιοχών, στρατιωτικών ασκήσεων, παραχωρήσεων αδειών έρευνας και εκμετάλλευσης κυπριακής AOZ στην τουρκική κρατική πετρελαϊκή εταιρεία (ΤΡΑΟ) και οριοθέτησης μεταξύ Τουρκίας και της κατεχόμενης βόρειας Κύπρου. Η εν λόγω συμφωνία οριοθέτησης, είναι εντελώς *ανυπόστατη*, καθώς *το ψευδοκράτος δεν είναι υποκείμενο διεθνούς δικαίου και δεν έχει δικαιοπρακτική ικανότητα να συνάπτει διεθνείς συνθήκες* (Συρίγος, 2016, σ. 717). Σε όλες τις ρηματικές διακοινώσεις προς τον ΓΓ ΗΕ διατείνεται ότι ενεργεί για την προστασία των δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων. Ωστόσο, τα κυριαρχικά δικαιώματα επί των θαλασσίων ζωνών ασκούνται από κράτη και όχι ομάδες ατόμων, συνεπώς, αρμόδια για την διασφάλιση των δικαιωμάτων όλου του πληθυσμού της νήσου, είναι η Κυπριακή Δημοκρατία (Συρίγος, 2016, σ.713)

Επαναλαμβάνει τις θέσεις της ότι η οριοθέτηση θαλασσίων περιοχών σε κλειστές και ημίκλειστες θάλασσες πρέπει να γίνονται με τη σύμφωνη γνώμη όλων των παράκτιων ακτών στη βάση των αρχών της ευθυδικίας, ενώ διεκδικεί την περιοχή δυτικά του μεσημβρινού 32°16'18" (Law of the Sea bulletin, 17/02/2003). Καταγγέλλει τον ελληνικό νόμο Ν.4001/2011 ως παραπλανητικό γιατί – όπως αναφέρει - προσπαθεί να θέσει όρια μεταξύ υφαλοκρηπίδας (υπονοεί χερσαίων ακτών) και νησιών.²⁰ Θέτει ως γραμμές βάσης τις ακτές της Τουρκίας και της Αιγύπτου αψηφώντας στην ουσία την υφαλοκρηπίδα/AOZ της Κύπρου (στην οποία αφήνει μόνο αιγιαλίτιδα ζώνη) αλλά και της Κρήτης (χάρτης 10). Πρόσφατοι χάρτες μετατοπίζουν τις τουρκικές διεκδικήσεις από τα νότια της Ρόδου (28^{ος} μεσημβρινός) στα νότια της Κρήτης (25^{ος} μεσημβρινός),²¹ ενώ φαίνεται ότι αποπειράται να «μοιράσει» την Αν. Μεσόγειο, οριοθετώντας τη θαλάσσια περιοχή μεταξύ των ηπειρωτικών ακτών της και αυτών του Ισραήλ, της Αιγύπτου, του Λιβάνου και της Λιβύης (Χάρτης 11).²² Όπως προαναφέρθηκε, η Σύμβαση ΔΘ είναι σαφής ως προς το δικαίωμα των νησιών σε

²⁰ ΡΔ Τουρκίας, 2013/14136816/22273

²¹ Νέδου Β., (2018/11/04), «Τουρκικοί ελιγμοί στην Αν. Μεσόγειο», Η Καθημερινή

²² Συρίγος Α., (2018/11/18), «Τουρκικοί τυχодιωκτισμοί επί χάρτου», Η Καθημερινή

θαλάσσιες ζώνες (αρ. 121§3), ενώ η συνεργασία των παράκτιων κρατών σε κλειστές και ημίκλειστες θάλασσες αφορά σε θέματα διαχείρισης ζώντων πόρων, προστασίας του περιβάλλοντος και επιστημονικής έρευνας (αρ. 123) και όχι στην άσκηση των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων αναφορικά με οριοθετήσεις θαλασσίων ζωνών. Τέλος, η ευθυδικία που επικαλείται η Τουρκία «δεν μπορεί να ερμηνευτεί αφηρημένα. Αναφέρεται στις αρχές και στους κανόνες που μπορεί να είναι πρόσφοροι για την επίτευξη ενός δίκαιου αποτελέσματος», το οποίο πρέπει να λειτουργεί μόνο *infra legem* (Ιωάννου & Στρατή, 2013, σ. 302-303).

Στις προσπάθειές της να εξασφαλίσει δικαιώματα στη περιοχή εμπίπτει και η παράνομη συμφωνία οριοθέτησης που σύναψε με τη κατεχόμενη βόρεια Κύπρο (χάρτης 12), κάτι που προκάλεσε την αντίδραση της Κύπρου, η οποία κατήγγειλε το γεγονός ως ανυπόστατο και άκυρο,²³ αλλά και της Συρίας, η οποία επίσης κατήγγειλε ότι η μονομερής πράξη της Τουρκίας δεν έχει βάση στο διεθνές δίκαιο και δεν δεσμεύει τα γειτονικά κράτη.²⁴ Επιπλέον, παραχώρησε θαλάσσια τεμάχια στην κρατική πετρελαϊκή εταιρεία της (ΤΡΑΟ),²⁵ τα οποία καταπατούν τεμάχια της κυπριακής ΑΟΖ και μέρος της ελληνικής υφαλοκρηπίδας (χάρτης 13).²⁶ Προβαίνει σε δεσμεύσεις θαλασσίων ζωνών για τη διενέργεια στρατιωτικών ασκήσεων και σεισμικών ερευνών,²⁷ καθώς και σε παρενοχλήσεις ερευνητικών σκαφών της Κύπρου.²⁸ Πρόσφατα, τέθηκε σε επαναλειτουργία γεωτρητικό σκάφος («Πορθητής» ή «Fatih»), σε μία προσπάθεια της Άγκυρας να στείλει μήνυμα δραστηριοποίησης της στην Αν. Μεσόγειο.²⁹ Προσπαθεί να εφαρμόσει τις δοκιμασμένες πρακτικές του παρελθόντος, ωστόσο, αντίθετα με την Ελλάδα, η Κύπρος παραμένει σταθερή στην απόφασή της να συνεχίσει τις ερευνητικές δραστηριότητες της στην ΑΟΖ της (Συρίγος, 2016).

²³ ΡΔ Κύπρου, Α/68/883 (19/05/2014)

²⁴ ΡΔ Συρίας, Α/73/388 (10/09/2018)

²⁵ ΡΔ Κύπρου, Α/66/851 (15/06/2012)

²⁶ ΡΔ Ελλάδας, 389 (20/02/2013)

²⁷ ΡΔ Κύπρου, Α/68/555-S/2013/634 (29/10/2013).

²⁸ ΡΔ Κύπρου, Α/68/537-S/2013/622

²⁹ Νέδου Β., (2018/11/04), «Τουρκικοί ελιγμοί στην Αν. Μεσόγειο», Η Καθημερινή

4.3.2 Οι συμφωνίες συνεκμετάλλευσης της Κύπρου

Στο άρθρο 2 εκάστης των συμφωνιών οριοθέτησης της Κύπρου (η διάταξη των συμφωνιών είναι πανομοιότυπη), προβλέπεται ότι *«στην περίπτωση που υπάρχουν φυσικοί πόροι, συμπεριλαμβανομένων υδρογονανθρακικών ταμιευτήρων, που εκτείνονται από την Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη του ενός Μέρους, στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη του άλλου, τα δύο μέρη θα συνεργαστούν με σκοπό την επίτευξη συμφωνίας-πλαίσιο καταμερισμού για τους τρόπους κοινής ανάπτυξης και εκμετάλλευσης τέτοιων πόρων»*.

Δυνάμει της εν λόγω ρήτρας, η Κύπρος και η Αίγυπτος σύναψαν συμφωνία-πλαίσιο το 2006, η οποία αντικαταστάθηκε με νέα, την 12^η Δεκεμβρίου 2013,³⁰ όπου τα δύο μέρη δηλώνουν την επιθυμία τους να συνεργαστούν για την ανάπτυξη υδρογονανθρακικών πόρων που εκτείνονται εκατέρωθεν της μέσης γραμμής της ΑΟΖ τους και αναγνωρίζουν ότι ο πλέον αποτελεσματικός τρόπος ανάπτυξης και εκμετάλλευσης ενός κοινού ταμιευτήρα υδρογονανθράκων μπορεί να επιτευχθεί μέσω διαδικασιών συνεκμετάλλευσης. Δεσμεύονται να ανταλλάσσουν πληροφορίες σε περίπτωση που διαπιστωθεί η ύπαρξη ταμιευτήρα (αρ.3), οπότε και θα απαιτήσουν από τους αδειούχους, να καταλήξουν σε μεταξύ τους συμφωνία καταμερισμού, στην οποία θα καθορίζεται επακριβώς η θέση του ταμιευτήρα, η ποσότητα του αποθέματος και ο καταμερισμός του στην κάθε πλευρά (αρ. 4§1, 4§2). Συνεπώς, οι αδειούχοι της κάθε πλευράς, θα πρέπει να συνάψουν συμφωνία μεταξύ τους, δυνάμει της συμφωνίας-πλαίσιο.

Η συμφωνία δεν επηρεάζει τα κυριαρχικά δικαιώματα των μερών επί της ΑΟΖ τους, στην κάθε πλευρά, της οποίας έκαστο μέρος ασκεί δικαιοδοσία ως προς τις υποδομές και τον καταμερισμό εσόδων και φορολογίας που προκύπτουν από την εκμετάλλευση του ταμιευτήρα (αρ. 7§1, 7§2, 7§3). Η Συμφωνία-Πλαίσιο (2013), ακολουθεί τη λογική της Συμφωνίας-Πλαίσιο Ην. Βασιλείου-Νορβηγίας (2005), που φαίνεται να είναι η σύγχρονη τάση στις εν λόγω συμφωνίες: τίθεται το γενικό πλαίσιο της συνεκμετάλλευσης κοινών κοιτασμάτων, πριν ακόμη το εντοπισμό τους, σε αντίθεση με τη σύναψη ξεχωριστών συμφωνιών για κάθε κοινό κοίτασμα που ανακαλύπτεται. Εφόσον ανευρεθούν κοιτάσματα, οι διαδικασίες εξειδικεύονται με τις συμφωνίες που συνάπτουν οι αδειούχοι μεταξύ τους. Η Συμφωνία-Πλαίσιο Κύπρου-

³⁰ Συμφωνία-Πλαίσιο μεταξύ της κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας και της κυβέρνησης της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου αναφορικά με την ανάπτυξη υδρογονανθρακικών πόρων που εκτείνονται εκατέρωθεν της μέσης γραμμής, 12 Δεκεμβρίου 2013

Αιγύπτου υποχρεώνει τους αδειούχους να συμμορφώνονται με τις διατάξεις της (αρ. 4§1), οι οποίες είναι ωστόσο, αρκετά συνοπτικές και γενικές, σε σύγκριση με τη Συμφωνία-Πλαίσιο Ην. Βασιλείου-Νορβηγίας (2005), η οποία θέτει ένα ολοκληρωμένο θεσμικό καθεστώς συνεκμετάλλευσης, τόσο αναφορικά με τα διασυνοριακά κοιτάσματα, όσο και με ζητήματα χρήσης ή και κατασκευής υποδομών για τη μεταφορά των υδρογονανθράκων.

Ενέργειες έχουν γίνει και μεταξύ Κύπρου και Λιβάνου, στο ζήτημα της συνεκμετάλλευσης. Έχει συμφωνηθεί η έναρξη των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη συμφωνίας συνεκμετάλλευσης κοινών αποθεμάτων, χωρίς εντούτοις να έχουν καταλήξει σε κάποια συμφωνία.³¹ Η κατάσταση με το Ισραήλ έχει περιπλεχθεί. Οι διαπραγματεύσεις έχουν καθυστερήσει λόγω διαφωνιών για το κοίτασμα «Αφροδίτη» στο τεμάχιο 12. Τα δύο κράτη αδυνατούν να συμφωνήσουν στην ακριβή έκταση του κοιτάσματος.³² Το κοίτασμα «Αφροδίτη» εκτείνεται εν μέρη στο ισραηλινό κοίτασμα «Ishai», χωρίς να έχουν επακριβώς εξακριβωθεί οι ποσότητες της κάθε πλευράς.³³ Εντούτοις, και οικονομικοί λόγοι έχουν επηρεάσει την πορεία των διαπραγματεύσεων. Το υψηλό κόστος της εκμετάλλευσης σε συνδυασμό με τις σχετικά χαμηλές τιμές του φυσικού αερίου, καθιστούσε την εκμετάλλευση της «Αφροδίτης» μη ανταγωνιστική σε όρους οικονομίας της αγοράς.³⁴ Ωστόσο, το Ισραήλ αρνείται να συναινέσει στην μονομερή εκμετάλλευση του κοιτάσματος «Αφροδίτη» καθώς θεωρεί ότι τέτοιο ενδεχόμενο θα αντλήσει φυσικό αέριο από το ισραηλινό κοίτασμα «Ishai»³⁵. Η άποψη αυτή συνάδει με τις γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου, για αποχή από μονομερείς ενέργειες που μπορεί να θίξουν τα συμφέροντα τρίτου κράτους. Η σύναψη συμφωνίας είναι συνεπώς απαραίτητη και ιδιαιτέρως, μετά τη συμφωνία Κύπρου-Αιγύπτου για την κατασκευή υποθαλάσσιου αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου. Η διαφωνία μεταξύ των δύο κρατών, οδήγησε σε πιθανολογούμενη προσφυγή σε διεθνή διαιτησία.³⁶ Εντούτοις, τα δύο κράτη, έχουν υπογράψει Συμφωνία Ανταλλαγής Πληροφοριών και

³¹ Evripidou S., (2018/11/03), *Cyprus and Lebanon agree to talk gas*, Cyprus Mail

³² *Cypriot President to visit Israel for gas talks*, (2015/11/10), Globes

³³ Sukkariéh M., (2018/06/06), *Aphrodite's blues*, Executive Magazine

³⁴ Sukkariéh M., (2018/06/06), *Aphrodite's blues*, Executive Magazine

³⁵ *ibid.*

³⁶ *Israel-Cyprus gas dispute goes to int'l arbitration*, (2018/05/01), Globes

Μη Δημοσιοποίησης (2014), αναφορικά με τα διασυνοριακά κοιτάσματα του κυπριακού τεμαχίου 12 και του ισραηλινού κοιτάσματος «Ishai».

Συνοψίζοντας, η ΑΟΖ της Αν. Μεσογείου έχει οριοθετηθεί μεταξύ της Κύπρου και της Αιγύπτου, του Ισραήλ και του Λιβάνου, με τρεις συμφωνίες, εκ των οποίων εκείνη με το Λίβανο δεν είναι σε ισχύ. Οι οριοθετήσεις έγιναν με βάση τη μέση γραμμή, ενώ όλες οι συμφωνίες δέχονται τις διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ στο προοίμιό τους. Δυνάμει των συμφωνιών οριοθέτησης, έχει προκύψει συμφωνία-πλαίσιο συνεκμετάλλευσης μεταξύ Κύπρου-Αιγύπτου, χωρίς ωστόσο να έχει εντοπισθεί επί του παρόντος κοινό κοιτάσμα, ενώ αντίθετα το εντοπισμένο κοινό κοιτάσμα στα όρια της ΑΟΖ Κύπρου-Ισραήλ, έχει αποτελέσει αντικείμενο διαπραγματεύσεων που ακόμη δεν έχει καταλήξει σε συμφωνία. Παράλληλα, έχει προκύψει αμφισβητούμενη περιοχή μεταξύ Ισραήλ-Λιβάνου, ενώ εκκρεμούν οι οριοθετήσεις των υπολοίπων κρατών της περιοχής. Στο πλαίσιο αυτό, η Τουρκία έχει αντιδράσει έντονα και έχει προβάλει πλήθος διεκδικήσεων.

Κεφάλαιο 5. Ενεργειακή προοπτική και γεωπολιτικές προεκτάσεις στην Ανατολική Μεσόγειο

Η Αν. Μεσόγειος είναι εν μέσω ενεργειακής επανάστασης αλλά διαχρονικά και πεδίο έντονου γεωπολιτικού ανταγωνισμού. Οι πολιτικές σχέσεις στην περιοχή, καθορίζονται από το Κυπριακό ζήτημα και την Αραβοϊσραηλινή διένεξη, ενώ οι ενεργειακές εξελίξεις έχουν προκαλέσει τη αντίδραση της Τουρκίας, που στρέφει το βλέμμα της στα κοιτάσματα της Αν. Μεσογείου. Παλιές και νέες αντιπαλότητες περιπλέκονται, μετατρέποντας το εγχείρημα σε γεωπολιτικό «κουϊζ», η επίλυση του οποίου απαιτεί πνεύμα συνεργασίας. Τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως έναυσμα για διαπραγματεύσεις μεταξύ των κρατών και παραμερισμό των διαφορών (Brooking, 2017). Σε διαφορετική περίπτωση θα ενισχύσουν τις πολιτικές διαιρέσεις και θα αποδυναμώσουν την περιφερειακή σταθερότητα (Bryza, 2014).

5.1 Θαλάσσια τεμάχια έρευνας και εκμετάλλευσης

Μετά την οριοθέτηση της ΑΟΖ, η Κύπρος, το Ισραήλ, η Αίγυπτος και αργότερα ο Λίβανος, προχώρησαν σε διαίρεση της θαλάσσιας περιοχής τους σε ερευνητικά τεμάχια και σε παραχώρηση αδειών διερεύνησης και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων σε πετρελαϊκές εταιρείες. Σημαντικές ποσότητες φυσικού αερίου έχουν ήδη ανακαλυφθεί στη περιοχή, ενώ το Αμερικανικό Γεωλογικό Ινστιτούτο (USGS) έχει υπολογίσει ότι μόνο η λεκάνη της Λεβαντίνης (μία από τις οκτώ λεκάνες στην Αν. Μεσόγειο), μπορεί να περιλαμβάνει ποσότητες φυσικού αερίου που υπερβαίνουν τα 3.455 εκ. κυβικά μέτρα, τα οποία σε μέγεθος αντιστοιχούν στα αποθέματα του Ιράκ (De Micco, 2014). Οι διαπιστωμένες και εκτιμώμενες ποσότητες σηματοδοτούν την πτώση του τελευταίου ενεργειακού οχυρού στη Μέση Ανατολή και την ανάδυση μίας νέας περιφέρειας για την προμήθεια φυσικού αερίου (Andoura & Koranyi, 2014). Τα οικονομικά πλεονεκτήματα των κρατών της περιοχής από την εκμετάλλευση των πόρων υδρογονανθράκων είναι αδιαμφισβήτητα. Εκτός από την Αίγυπτο (και τη Λιβύη), τα υπόλοιπα κράτη εξαρτώνται από εισαγωγές πετρελαίου. Ενδεικτικά η Κύπρος είναι κατά 100% εξαρτημένη από εισαγωγές πετρελαιοειδών

προϊόντων³⁷ και ο Λίβανος κατά 90% (το 2010).³⁸ Η ζήτηση του Ισραήλ για φυσικό αέριο που ανερχόταν το 2016 σε 9,7 bcm, εκτιμάται ότι θα διπλασιαστεί το 2025,³⁹ ενώ η έναρξη παραγωγής φυσικού αερίου από τα κοιτάσματά του έχει μειώσει σημαντικά την εξάρτησή του από εισαγωγές.⁴⁰ Η Ελλάδα, θα καταναλώνει 4,8 bcm φυσικού αερίου το 2030, από 4,1 bcm το 2016.⁴¹ Η αξιοποίηση υδρογονανθράκων συνεπώς θα συντελέσει στην ενεργειακή αυτονομία τους και τα κατατάσσει σε μελλοντικούς εξαγωγείς, προσδίδοντας μεγάλα οικονομικά οφέλη και ενεργειακή ασφάλεια.

Πρώτο σημαντικό κοιτάσμα στη περιοχή αποτέλεσε το ισραηλινό «Noah», το οποίο έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη της έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων. Την επόμενη δεκαετία ανακαλύφθηκαν άλλα οκτώ κοιτάσματα στην ισραηλινή ΑΟΖ, μεταξύ των οποίων τα κοιτάσματα «Tamar» (2009), και «Leviathan» (2010), τα οποία μετέτρεψαν την λεκάνη της Λεβαντίνης σε εν δυνάμει εξαγωγική περιοχή (De Micco, 2014). Το «Leviathan» εν προκειμένω, αποτελούσε την εποχή που ανακαλύφθηκε το μεγαλύτερο κοιτάσμα παγκοσμίως.⁴² Η ισραηλινή ΑΟΖ είναι διαιρεμένη σε 69 ερευνητικά τεμάχια (χάρτης 15), για τα οποία έχουν παραχωρηθεί άδειες έρευνας και εκμετάλλευσης σε μεγάλες πετρελαϊκές εταιρείες, αμερικανικών, ισραηλινών και ελληνικών συμφερόντων, ενώ υφίσταται ήδη παραγωγή.

Η Κύπρος έχει κατανείμει το τμήμα της κυπριακής ΑΟΖ νοτίως του νησιού σε δεκατρία ερευνητικά τεμάχια (χάρτης 16) και έχει παραχωρήσει άδειες και συμβόλαια παραγωγής, με τη διεξαγωγή τριών γύρων αδειοδοτήσεων μεταξύ 2007 και 2016.⁴³ Με τις παραχωρήσεις έχουν αποκτήσει δικαιώματα έρευνας και εκμετάλλευσης οι μεγαλύτερες πετρελαϊκές εταιρείες (ιταλική Eni, κορεάτικη KOGAS, γαλλική Total, αμερικανικές Noble Energy και ExxonMobil, ισραηλινές Delek και Anver Oil, ολλανδική BG, Qatar Petroleum International).⁴⁴ Από τις έρευνες που διενεργήθηκαν προέκυψε το κοιτάσμα «Αφροδίτη» (τεμάχιο 12), με ενδεικτικές ποσότητες 4,5 τρις

³⁷ Eurostat, code t2020_rd320, <https://ec.europa.eu/eurostat/>

³⁸ US Energy Information Administration, country data (2014)

³⁹ Herzog C., Shalabna N., Maor G., (2017/07/02), *Israel Natural Gas Demand Forecast 2017-2040*, BDO Consulting Group

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ *IENE study project M46* (December 2018), σ. 30-33

⁴² Ιστότοπος Υπουργείου Ενέργειας Ισραήλ

⁴³ Ιστότοπος Υπηρεσίας Υδρογονανθράκων Κύπρου

⁴⁴ Ibid.

κυβικών ποδιών.⁴⁵ Για την εμπορική εκμετάλλευσή του ωστόσο, εκκρεμεί η συμφωνία συνεκμετάλλευσης με το Ισραήλ, καθώς το κοιτάσμα εκτείνεται εν μέρη στην Ισραηλινή ΑΟΖ. Επιπλέον, πρόσφατα ανακοινώθηκε η ανακάλυψη του κοιτάσματος «Καλυψώ 1» (τεμάχιο 6), το οποίο παρομοιάστηκε με το γιγαντιαίο αιγυπτιακό κοιτάσμα «Zohr»,⁴⁶ ενώ επίκειται έρευνα στο τεμάχιο 7 (Eni-Total) καθώς και το αποτέλεσμα γεώτρησης της κοινοπραξίας του τεμαχίου 10 (ExxonMobil - Qatar Petroleum), που αναμένεται να αποκαλύψει σημαντικές ποσότητες φυσικού αερίου.⁴⁷

Ωστόσο, τις ισορροπίες στην περιοχή άλλαξε το αιγυπτιακό κοιτάσμα «Zohr» (τεμάχιο «Shoruk», 2015), που ανακαλύφθηκε από την ιταλική Eni (Ellinas, 2016). Το γεγονός αυτό ανανέωσε τις ελπίδες για ακόμη μεγαλύτερα αποθέματα στην ευρύτερη περιοχή, ενώ μετέβαλε την Αίγυπτο από εισαγωγέα (τα τελευταία χρόνια) σε εν δυνάμει ενεργειακό διαμετακομιστικό κόμβο.⁴⁸ Η Αίγυπτος έχει ήδη ενεργό τομέα στην εκμετάλλευση υδρογονανθράκων, δύο εξαγωγικούς σταθμούς υγροποίησης φυσικού αερίου (LNG), συνεχή παραγωγή και μεγάλη εσωτερική αγορά. Η Ελλάδα επίσης επικεντρώνεται στη διείσδυση στον ενεργειακό χάρτη της περιοχής και προωθεί εντατικά την ενεργειακή συνεργασία (Dimou, 2017). Έχει διαιρέσει την θαλάσσια περιοχή του Ιονίου και της νότιας και νοτιοανατολικής Κρήτης σε 20 ερευνητικές περιοχές (χάρτης 19), για τις οποίες παραχωρήθηκαν άδειες με διεθνή διαγωνισμό (2014), με μεγάλη εντούτοις καθυστέρηση αναφορικά με τη κύρωση των σχετικών συμβάσεων.⁴⁹

Ο Λίβανος εντάχθηκε εντέλει στο χάρτη, αρκετά αργότερα συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες. Η θαλάσσια περιοχή είναι διαιρεμένη σε δέκα τεμάχια (χάρτης 18), για δύο εκ των οποίων έχουν παραχωρηθεί άδειες (για τα τεμάχια 4 και 9).⁵⁰ Ο ενεργειακός χάρτης της Αν. Μεσογείου θα μπορούσε να συμπεριλάβει και τα κοιτάσματα «Gaza Marine» (Gaza Marine 1 & 2), στη θαλάσσια περιοχή της Γάζας, τα οποία εκτιμώνται σε 1 τρις κυβικά μέτρα (χάρτης 20).⁵¹ Η αξιοποίηση τους ωστόσο,

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Δελτίο τύπου (2018./02/08) «Eni announces a gas discovery Offshore Cyprus»

⁴⁷ «Καυτό φθινόπωρο στον ενεργειακό χάρτη στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου», (2018/07/08), Energy Press

⁴⁸ «MEED: Egypt's supergiant Zohr gas field heralds changes», Energy Egypt

⁴⁹ «Καυτό φθινόπωρο στον ενεργειακό χάρτη στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου», (2018/07/08) Ιουλίου 2018. Στεφάνου Χ., (2018/10/03), «Σε δύο εβδομάδες η μονογραφή των συμβάσεων και για το Ιόνιο, με ΕΛΠΕ και Repsol – Ο σκεπτικισμός των Ισπανών και οι λόγοι της καθυστέρησης», Energy Press

⁵⁰ Ιστοσελίδα Lebanese Petroleum Administration

⁵¹ Nasralla S., (2018/07/06), «Energean ready to take Gaza Marine gas field stake if Israel, Palestinians agree», Reuters

είχε αναβληθεί αρκετές φορές στο παρελθόν λόγω της πολιτικής κατάστασης.⁵² Μία από τις κύριες αιτίες αποτέλεσε ο φόβος του Ισραήλ για παροχέτευση των κερδών σε τρομοκρατικές ενέργειες της Χαμάς. (Stocker, 2012).

5.2 Ενεργειακή προοπτική και γεωπολιτική

Τα εντοπισμένα και μελλοντικά κοιτάσματα συνεπώς, υπόσχονται ενεργειακή αυτονομία, καθώς μέρος του παραγόμενου προϊόντος θα καταναλώνεται από την εσωτερική αγορά. Ωστόσο, οι εξαγωγές σε κράτη με μεγάλες ενεργειακές ανάγκες είναι απαραίτητες για τη βιωσιμότητα των δραστηριοτήτων (Andoura & Korannyi, 2014, σ. 40). Η ευρωπαϊκή αγορά φυσικού αερίου, ως η εγγύτερη στη περιοχή της Αν. Μεσογείου, χαρακτηρίζεται από αύξηση της ζήτησης τα τελευταία χρόνια.⁵³ Η δημιουργία υποδομών είναι συνεπώς απαραίτητη για την σύνδεση των κοιτασμάτων με τις τοπικές, περιφερειακές και διεθνείς αγορές. Με γνώμονα αυτό, ο ενεργειακός χάρτης μετατρέπεται σε δίκτυο διαδρόμων και υποδομών (χάρτης 21 και 22), που περιλαμβάνει όλους τους πιθανούς συνδυασμούς σταθμών υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG terminals), πλωτών σταθμών (FCNG και FLNG) και υποθαλάσσιων αγωγών (Andoura & Korany, 2014, σ. 5. Ellinas, 2016). Στο πλαίσιο της ευρύτερης ενεργειακής συνεργασίας, τα κράτη έχουν επιδοθεί σε μααραθώνιο διαπραγματεύσεων για τη σύναψη συμφωνιών κατασκευής και διασύνδεσης των απαραίτητων υποδομών. Οι «αγωγοί ειρήνης», που θα γίνουν όχημα για μεγαλύτερη σταθερότητα στην περιοχή,⁵⁴ θα πρέπει ωστόσο, να ξεπεράσουν τους γεωπολιτικούς υφάλους.

Οι προοπτικές σταθμών υγροποιημένου αερίου περιλαμβάνουν εγκαταστάσεις αποθήκευσης και διαμετακόμισης υγροποιημένου φυσικού αερίου και εγκαταστάσεις επαναεριοποίησης (regasification). Στην περιοχή υπάρχουν ήδη σταθμοί σε λειτουργία στο Ισραήλ, στην Αίγυπτο, στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες της περιοχής (IENE, 2018). Πρόσφατα η ΕΕ συμφώνησε να χρηματοδοτήσει το σταθμό υγροποίησης στο Βασιλικό της Κύπρου, προκειμένου να άρει τα εμπόδια μεταφοράς αερίου από την περιοχή της Αν. Μεσογείου (Ellinas, 2018). Οι σταθμοί LNG θεωρούνται στρατηγικής

⁵² Ibid.

⁵³ European Gas Market Outlook, (2018/07), Atradius N.V

⁵⁴ Πλιάκος Κ., (2017/05/26), Όλες οι επιλογές στο τραπέζι για τον αγωγό φυσικού αερίου από την Αν. Μεσόγειο, CNN Greece

σημασίας, λόγω της ευελιξίας που προσφέρουν στη προμήθεια φυσικού αερίου, έναντι των αγωγών, σε περιόδους κρίσεων (IENE, 2018).

Μία πρώτη συμφωνία κατασκευής υποθαλάσσιου αγωγού έχει προκύψει μεταξύ Κύπρου και Αιγύπτου, για τη μεταφορά του φυσικού αερίου από το κοίτασμα «Αφροδίτη» σε σταθμό υγροποίησης στην Αίγυπτο.⁵⁵ Η Αίγυπτος έχει συμφέρον στην συνεργασία με την Ελλάδα και την Κύπρο καθώς φιλοδοξεί να μετατραπεί σε ενεργειακό διαμετακομιστικό κόμβο. Επιπλέον, προέκυψε πρόσφατα εμπορική συμφωνία (μεταξύ πετρελαϊκών εταιρειών) για την αξιοποίηση του υπάρχοντος αγωγού μεταξύ Ισραήλ και Αιγύπτου και τη μεταφορά ισραηλινού αερίου στην Αίγυπτο, η οποία ενισχύει τη «ψυχρή ειρήνη» μεταξύ τους και αντιστρέφει τους όρους του παρελθόντος.⁵⁶ Οι σχέσεις των δύο κρατών στον τομέα της ενέργειας υπήρξαν ανεκτικές, δεδομένης της, άλλοτε, μεγάλης ενεργειακής εξάρτησης του Ισραήλ από την Αίγυπτο (έως και 40% των αναγκών του) έως την έναρξη της παραγωγής του ισραηλινού κοιτάσματος «Tamar» (De Micco, 2014).

Άλλη μία προοπτική αξιοποίησης των κοιτασμάτων στη περιοχή, αποτελεί η σύνδεσή τους με τις αγορές της Ευρώπης με τον αγωγό EastMed, για τον οποίο αναμένεται η τελική συμφωνία. Ο αγωγός EastMed αποτέλεσε δέσμευση της Ελλάδας, της Κύπρου και του Ισραήλ κατά την τριμερή σύνοδο της Λευκωσίας (Ιανουάριος 2016), όπου συμφώνησαν στην ανάπτυξη σχεδίου υλοποίησης του έργου (Ellinas, 2016) και στη συνέχεια, αποτέλεσε αντικείμενο του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου, Ισραήλ και Ιταλίας (IENE, 2018, σ. 72). Τόσο το εν λόγω έργο, όσο και η πρωτοβουλία της Ελλάδας για σύνδεση του με Βουλγαρία, Ρουμανία και Σερβία, με κοινό παρονομαστή την Ελλάδα,⁵⁷ είναι μείζονος γεωπολιτικής σημασίας για την ευρύτερη περιοχή και για την εδραίωση της συμμαχίας Ισραήλ-Κύπρου-Ελλάδας. Έχει λάβει την υποστήριξη της ΕΕ και έχει χαρακτηριστεί έργο κοινού ενδιαφέροντος (ΕΚΕ) και μέρος του διαδρόμου προτεραιότητας, («Νότιος Διάδρομος Φυσικού

⁵⁵ Georgiou G & Fetea A. (2018/09/19), *Cyprus pipeline deal with Egypt brings gas step closer to Europe*, Bloomberg

⁵⁶ Koranyi D. (2018), «*Looming Conflicts over energy resources in the Eastern Mediterranean*», Atlantic Council. Rabinovitch A., Gohen T., (2018/09/27), *Pipeline deal brings export of Israeli gas to Egypt within sight*, Reuters

⁵⁷ Ανδρονόπουλος Μ., (2018/11/19), «*O EastMed συνδέει δύο γεωπολιτικούς άξονες*», SL Press

Αερίου»⁵⁸. Για την ΕΕ το ζήτημα είναι στρατηγικό. Η Αν. Μεσόγειος μετατρέπεται σε ενεργειακό κόμβο στο κατώφλι της, καθιστώντας εφικτό ένας από τους τρεις στόχους της για ενεργειακή ασφάλεια, μέσω της διαφοροποίησης στην προμήθεια του φυσικού αερίου και της μείωσης της εξάρτησης της από τη Ρωσία (Ellinas, 2016). Η αξιοποίηση του αερίου της Αν. Μεσογείου αποτελεί συνεπώς βασική επιδίωξη της (De Micco, 2014). Ο αγωγός θα μεταφέρει φυσικό αέριο στην Ελλάδα και από εκεί στην Ιταλία διαμέσου του αγωγού Poseidon (*IENE*, 2018, σ. 71).

Τα διάφορα σενάρια των διαδρόμων του αερίου περιλαμβάνουν και το ενδεχόμενο κατασκευής υποθαλάσσιου αγωγού μεταξύ Ισραήλ και Τουρκίας (Ellinas, 2016). Η Τουρκία αποτελεί τον μεγαλύτερο στη περιοχή καταναλωτή φυσικού αερίου, με εισαγωγές φυσικού αερίου περίπου 47 bcm το 2015 και εκτιμήσεις για ζήτηση επιπλέον 9 bcm μέχρι το 2015.⁵⁹ Από οικονομικής απόψεως συνεπώς, η μεταφορά φυσικού αερίου προς αυτή θα αποτελούσε λογική επιλογή, ενώ παράλληλα θα μείωνε την εξάρτησή της από τα ρωσικά και ιρανικά αποθέματα και θα ικανοποιούσε τη πάγια επιθυμία της να καταστεί ενεργειακός κόμβος διαμετακόμισης για την Ευρώπη (Andoura & Korannyi, 2014, σ.12). Μολονότι οι σχέσεις Τουρκίας-Ισραήλ, πέρασαν από διακυμάνσεις, σε ανεπίσημο επίπεδο γίνονταν πάντα προσπάθειες για την προώθηση του σχεδίου του συνδετήριου αγωγού (Andoura & Korannyi, 2014, σ.43). Εντούτοις, η προοπτική υποθαλάσσιου αγωγού από το Ισραήλ στη Τουρκία εμπλέκει τη κυπριακή ΑΟΖ, από την οποία ο αγωγός θα έπρεπε να διέλθει (Andoura & Korannyi, 2014). Η αντιπαλότητα, συνεπώς, για το Κυπριακό ζήτημα έχει μεταφερθεί και στο πεδίο της εκμετάλλευσης των υδρογονανθράκων. Αντίστοιχα, η εναλλακτική επιλογή της διέλευσης του αγωγού από την ΑΟΖ του Λιβάνου και της Συρίας, συναντά τα ίδια προσκόμματα, αφενός λόγω της αραβοϊσραηλινής διένεξης και του εμφυλίου στη Συρία, αφετέρου λόγω της θαλάσσιας διαφοράς Λιβάνου-Ισραήλ που έχει προκύψει. Όπως προαναφέρθηκε, παρόλο που τα παράκτια κράτη δεν δικαιούνται να εμποδίσουν τη διέλευση καλωδίων και αγωγών από την υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ τους (Σύμβαση ΔΘ, αρ. 79§2), μπορούν να θεσπίσουν μέτρα για την έρευνα και εκμετάλλευση του βυθού και υπεδάφους του, καθώς και για τη ρύπανση από τους

⁵⁸ Υπηρεσία Υδρογονανθράκων Κύπρου, <http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf> & European Commission Energy policy, <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/imports-and-secure-supplies>

⁵⁹ *IENE study project M46* (December 2018), σ. 43, πίνακας 15

αγωγούς (Σύμβαση ΔΘ, αρ. 79§2) αλλά και να συναινέσουν για τη πορεία αυτών (Σύμβαση ΔΘ, 79§3).

Η ενεργειακή διπλωματία έχει παγιώσει τις σχέσεις μεταξύ Κύπρου, Ελλάδας, Ισραήλ και Αιγύπτου, αλλά ταυτόχρονα ενέτεινε τις διεκδικήσεις και την επιθετική ρητορική της Τουρκίας.⁶⁰ Η πολιτική πόλωσης έχει αποφέρει τα αντίθετα των «μηδενικών προβλημάτων» αποτελέσματα. Οι σχέσεις της με την Αίγυπτο επιδεινώθηκαν από την ανάληψη της ηγεσίας από τον Αλ Σίσι, ενώ πρόσφατα, έφτασαν στο ναδίρ τους με την Αίγυπτο να απαντάει ότι «*δηλώσεις εκ μέρους της Τουρκίας ισοδυναμούν με κήρυξη πολέμου*».⁶¹ Οι απειλές και παρενοχλήσεις κατά των εταιρειών που δραστηριοποιούνται στην Αν. Μεσόγειο, έχουν ψυχράνει και τις σχέσεις της με την ΕΕ και τις ΗΠΑ (De Micco, 2014). Τα κίνητρα της Τουρκίας στη περιοχή είναι πρωτίστως πολιτικά. *Κατά την τουρκική διπλωματία, ο αποκλεισμός από το γεωπολιτικό-γεωοικονομικό παίγνιο οδηγεί σε στρατηγικό ακρωτηριασμό μιας χώρας, η οποία έχει ιστορικά και γεωγραφικά συμφέροντα στην περιοχή.*⁶² Ωστόσο, σε τριμερή σύνοδο Κύπρου-Ελλάδας-Ισραήλ, τα κράτη έκαναν σαφές ότι η συνεργασία τους δεν στρέφεται κατά καμίας χώρας αλλά προωθεί την ευρύτερη συνεργασία στην Αν. Μεσόγειο.⁶³ Ίσως η Τουρκία συνειδητοποιήσει σταδιακά ότι η συμμετοχή στον ενεργειακό χάρτη απαιτεί συνεργασία και σταθερότητα (Ellinas, 2016).

Η περιοχή έχει ελκύσει και το ενδιαφέρον των ΗΠΑ και της Ρωσίας. Η Ρωσία είναι εκ των κύριων παραγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου στη ευρύτερη περιοχή. Σύμφωνα με μελέτη, η ΝΑ Ευρώπη τροφοδοτείται κατά περίπου 60% από εισαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου (IENE M46, 2018, σ. 19). Επιδίωξη της Ρωσίας είναι να ενταχθεί στην αγορά φυσικού αερίου της Αν. Μεσογείου για να εδραιώσει τη θέση της στην Ευρώπη και παράλληλα να καταρρίψει τα σχέδια της Τουρκίας να μετατραπεί σε ενεργειακό κόμβο (De Micco, 2014). Έτσι, έχει καθιερώσει την παρουσία της στη Συρία και έχει εκδηλώσει ενδιαφέρον για το Ισραήλ (De Micco, 2014), για την

⁶⁰ Gas, Pipeline Dreams and Gunboat Diplomacy in Mediterranean, (2018/04/03), Natural Gas World

⁶¹ «Tensions rise between Egypt and Turkey over Eastern Mediterranean», (2018/02/11), The Arab Weekly

⁶² Γεωργιάδης Ν., «Real Politik στην Αν. Μεσόγειο» Foreign Affairs the Hellenic Edition, 3 Νοεμβρίου 2018

⁶³ Ellinas Ch., (2016/02/01), «Trilateral meeting brings Eastern Mediterranean gas into focus», Natural Gas World

εκμετάλλευση των κοιτασμάτων της Γάζας,⁶⁴ για την Κύπρο,⁶⁵ ενώ ρωσική εταιρεία αποτελεί μέρος της κοινοπραξίας που έχει λάβει άδειες έρευνας και εκμετάλλευσης στην ΑΟΖ του Λιβάνου⁶⁶. Για τις ΗΠΑ, στόχος είναι η μείωση των ρίσκων και η ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας της ΕΕ (De Micco, 2014). Τα αποθέματα υδρογονανθράκων είναι σημαντικά για τέσσερις λόγους: είναι κοντά στην ευρωπαϊκή αγορά, παρακάμπτουν τη Ρωσία και το Ιράν, προσδίδουν ενεργειακή ανεξαρτησία στην Ευρώπη, και τέλος, η διαμετακόμιση είναι εφικτή χωρίς την εμπλοκή της Τουρκίας, κάτι το οποίο τελευταία, αποτελεί μεγάλη απώλεια για τις ΗΠΑ.⁶⁷

Οι συνιστώσες περιλαμβάνουν τόσο κρατικούς όσο και ιδιωτικούς δρώντες. Η επίδραση του κοιτάσματος «Zohr»⁶⁸ υπήρξε καταλυτική για την ενεργειακή προοπτική της Αν. Μεσογείου και έχει ελκύσει το ενδιαφέρον των μεγαλύτερων πετρελαϊκών εταιρειών του κόσμου, των οποίων η αλληλεπίδραση στις εξελίξεις βαίνει διαρκώς αυξανόμενη, είτε με την υποστήριξη των κρατών εθνικότητάς τους είτε ανεξάρτητα. Πρόσφατα οι ΗΠΑ απείλησαν ευθέως την Τουρκία προκειμένου να αποτρέψουν ενδεχόμενη παρενόχληση των γεωτρητικών δραστηριοτήτων της αμερικανικής ExxonMobil,⁶⁹ ενώ αντιστοίχως είχε πράξει η Γαλλία αναφορικά με τις δραστηριότητες της γαλλικής Total. Ωστόσο, δεν είναι πάντα πρόθυμα τα κράτη να εμπλέξουν τις εξωτερικές τους σχέσεις στις δραστηριότητες των εταιρειών (όπως διαφάνηκε με την ήττα της ιταλικής ENI από τις τουρκικές φρεγάτες, Φεβρουάριος 2018). Την απροθυμία αυτή αντιπαρέρχονται οι εταιρείες δημιουργώντας τις δικές τους «συμμαχίες». Η γαλλική Total προσμένει υποστήριξη από την Γαλλία σε επικείμενη γεώτρηση (τεμάχιο 7) , με απώτερο στόχο την εδραίωση της συνεργασίας της με την ιταλική ENI, η οποία μη έχοντας υποστήριξη από το κράτος της, προσφέρει μερίδια στα δικαιώματα εκμετάλλευσης που κατέχει, προσπαθώντας να «αγοράσει προστασία».⁷⁰ Επιπλέον, διαμέσου των κρατικών πετρελαϊκών εταιρειών, τα κράτη

⁶⁴ Moussa H., «Russia preparing to develop Gaza gas field», Al-Monitor

⁶⁵ Τσακίρης Θ., (2013/03/24), «Προβλήματα και προϋποθέσεις για τον ενεργειακό άξονα Ελλάδας, Κύπρου και Ισραήλ», Foreign Affairs, Hellenic Edition,

⁶⁶ Lebanese Petroleum Administration, <https://www.lpa.gov.lb/first%20licensing%20round%20results.php>

⁶⁷ Rubin M., (2018/09/18), «The Eastern Mediterranean is getting more dangerous, and it's not because of Russia, Syria or Iran», Washington Examiner

⁶⁸ «Gas, Pipeline Dreams and Gunboat Diplomacy in Mediterranean», (2018/04/03), Natural Gas World

⁶⁹ Λυγερός Σ., (2018/12/04), «Στο κενό η προσπάθεια Ερντογάν να βρει εταίρες στην αραγή», SL Press

⁷⁰ Ibid.

ασκούν εξωτερική πολιτική. Δεν είναι τυχαίο ότι οι κρατικές πετρελαϊκές εταιρείες καταλαμβάνουν πάνω από το 75% της παγκόσμιας παραγωγής πετρελαίου (Brooking, 2017). Η Ρωσία, λίγα χρόνια πριν άσκησε πολιτική πίεση προωθώντας πωλήσεις, προκειμένου να εδραιώσει τη Gazprom (στην οποία κατέχει, με διάφορους άμεσους και έμμεσους τρόπους, έως και το 55% των μετοχών) ως τον μεγαλύτερο παραγωγό φυσικού αερίου στο κόσμο (Brooking, 2017).

Οι πετρελαϊκές εταιρείες μπορούν να υποβοηθήσουν στην επίτευξη σταθερότητας και ασφάλειας στη περιοχή, αφενός ως διαμεσολαβητές διαπραγματεύσεων που στόχο θα έχουν την σύναψη συμφωνιών (Brooking, 2017), αφετέρου μέσω των οικονομικών συμφερόντων που αναπτύσσονται. Οι υποδομές στις οποίες επενδύουν οι εταιρείες είναι υψηλού κατασκευαστικού και λειτουργικού κόστους (Συρίγος, 2016). Η επιδίωξή τους συνεπώς, είναι η εξασφάλιση οικονομικά βιώσιμης εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων και σταθερό και ασφαλές πολιτικό περιβάλλον (Brooking, 2017). Επιπλέον, απαιτείται νομική βεβαιότητα, καθώς η αβεβαιότητα στην κυριαρχική αρμοδιότητα συνεπάγεται αβεβαιότητα αναφορικά με τη δικαιοδοσία (Schofield, 2009). Στην αμφισβητούμενη περιοχή Λιβάνου-Ισραήλ, οι πετρελαϊκές εταιρείες, φαίνεται ότι θα είναι μάλλον απρόθυμες να δραστηριοποιηθούν.⁷¹

Οι εξελίξεις έχουν αγγίξει τα γεωπολιτικά λεπτά όρια της Αν. Μεσογείου,⁷² ενώ γίνεται σαφές ότι λόγω της στρατηγικής και οικονομικής σημασίας της ενεργειακής προοπτικής, τα κράτη της περιοχής έχουν ιδιαίτερο συμφέρον στην μεταξύ τους συνεργασία, ως το μοναδικό τρόπο μεγιστοποίησης της γεωοικονομικής και γεωστρατηγικής τους ισχύος, εδραίωσης της σταθερότητας και εξισορρόπησης των αντίπαλων ανταγωνιστικών δυνάμεων. Προς αυτή τη κατεύθυνση φαίνεται ότι κινούνται η Κύπρος, η Ελλάδα, το Ισραήλ και η Αίγυπτος, ελκύνοντας σταδιακά και άλλα κράτη της περιοχής, όπως διαφαίνεται με την πρόσφατη ίδρυση του Forum φυσικού αερίου Αν. Μεσογείου, με τη συμμετοχή επτά κρατών, συμπεριλαμβανομένης και της Παλαιστινιακής Αρχής.⁷³

⁷¹ Mor A., «Lebanon's first offshore oil & gas exploration round: Challenges & Opportunities», Natural Gas World. Koryani D., (2018/03/06), «Looming Conflicts over Energy Resources in the Eastern Mediterranean», Atlantic Council

⁷² «Gas, Pipeline Dreams and Gunboat Diplomacy in Mediterranean», (2018/04/03), Natural Gas World

⁷³ Eastern Mediterranean countries to form regional gas market (2019/01/14), Reuters

5.3 Η πολιτική συμβολή της συνεκμετάλλευσης

Στο ζήτημα των θαλασσίων ζωνών τους και στα κοινά αποθέματα που θα προκύψουν, τα κράτη έχουν δύο επιλογές: να συνεργαστούν ή να λειτουργήσουν αυτόνομα και αμυντικά (Stocker 2012). Τα επιχειρήματα του οικονομικού και στρατηγικού οφέλους που προκύπτει από τη συνεργασία είναι ισχυρά όπως προαναφέρθηκε. Οι συγκρούσεις κοστίζουν, ενώ η συνεργασία, και στην εκμετάλλευση των κοινών αποθεμάτων και στην αξιοποίησή τους, έχει πολλαπλά πλεονεκτήματα (Stocker 2012). Στις αποφάσεις περί κοινών αποθεμάτων σημαντικό παράγοντα αποτελεί το εθνικό συμφέρον, εκφραζόμενο τόσο με οικονομικούς όρους, όσο και με όρους κατοχύρωσης κυριαρχικών δικαιωμάτων. Με δεδομένα την αμφισβητούμενη περιοχή που έχει προκύψει, μελλοντικές οριοθετήσεις και ενδεχομένως περισσότερα διασυνοριακά κοιτάσματα, που επηρεάζονται από το πολιτικό περιβάλλον και τους γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς, θα μπορούσαν οι συμφωνίες κοινής εκμετάλλευσης να συμβάλλουν στην εδραίωση της συνεργασίας στη περιοχή της Αν. Μεσογείου;

Η Κύπρος, με γνώμονα το εθνικό και οικονομικό της συμφέρον, ενίσχυσε τη γεωπολιτική της θέση, δημιουργώντας κλίμα συνεργασίας στη περιοχή. Αντιμετώπισε τις τουρκικές απειλές επιλέγοντας να μην στρατιωτικοποιήσει την κρίση αλλά αντιθέτως έδωσε έμφαση στη δημιουργία οικονομικών συμφερόντων στην ΑΟΖ της.⁷⁴ Σε κάτι ανάλογο είχε προβεί και το Βιετνάμ, το οποίο προκειμένου να αντιμετωπίσει τις διεκδικήσεις της Κίνας στην Νότια Σινική Θάλασσα, προσκάλεσε αμερικανικές πετρελαϊκές εταιρείες σε μία προσπάθεια να αντλήσει «σιωπηρή διπλωματική εξασφάλιση» (Gao, 1994, σ.350). Η συμβολή των συμφωνιών συνεκμετάλλευσης που έχει συνάψει η Κύπρος και αυτών που διαπραγματεύεται, συντείνουν σε περαιτέρω ενίσχυση των συνεργασιών και της σταθερότητας, κάτι που είναι απαραίτητο και για την εδραίωση των επενδύσεων. Για να συμβεί κάτι τέτοιο απαιτείται πολιτική βούληση, κάτι το οποίο στην περίπτωση της Κύπρου με την Αίγυπτο, τέθηκε με την αλλαγή πολιτικής ηγεσίας στην Αίγυπτο, οπότε και η συμφωνία συνεκμετάλλευσης τέθηκε σε ισχύ. Η εν λόγω συμφωνία ήταν κάτι που η Κύπρος επιθυμούσε από καιρό

⁷⁴ Συρίγος Α., (2018/11/26), «Τι διαφορετικό έκαναν οι Κύπριοι», Η Καθημερινή

αλλά δεν ήταν εφικτό όσο Πρόεδρος ήταν ο Μόρσι, ο οποίος υποστηριζόταν από τη Τουρκία.⁷⁵

Αντιθέτως, η διένεξη της αμφισβητούμενης περιοχής του Ισραήλ με το Λίβανο οροθετείται από τις πολιτικές σχέσεις των δύο κρατών, τα οποία σε επίπεδο ρηματικών διακοινώσεων, έχουν κάνει αναφορές περί λήψης αναγκαίων μέτρων για την προστασία κυριαρχικών δικαιωμάτων και περί δικαιώματος άσκησης νόμιμης άμυνας σε περίπτωση που προκύψουν δραστηριότητες στη περιοχή που θίγουν τα συμφέροντά τους.⁷⁶ Ακόμη και αν η διένεξη δεν είχε κλιμακωθεί και οι κυβερνήσεις είχαν τη διάθεση να παραμερίσουν τη θαλάσσια διαφορά τους προς όφελος της κοινής εκμετάλλευσης στην αμφισβητούμενη περιοχή, *το πολιτικό περιβάλλον στο εσωτερικό των κρατών θα πρόβαλε ενστάσεις* (Stocker, 2012). Σε ανεπίσημο επίπεδο, έχει προταθεί ο διαμοιρασμός της αμφισβητούμενης περιοχής, ωστόσο η αμοιβαία καχυποψία δεν ευνοεί συνθήκες συνεργασίας (Andoura & Korannyi, 2014).

Παράλληλα τα μέρη θα πρέπει να θεωρούν ότι ωφελούνται από τη κοινή εκμετάλλευση και ότι επιτυγχάνουν δίκαιο αποτέλεσμα. Έτσι η συμφωνία συνεκμετάλλευσης Κύπρου-Ισραήλ για το κοίτασμα «Αφροδίτη» αποτελεί αντικείμενο μακροχρόνιων διαπραγματεύσεων, παρά τις άριστες διπλωματικές σχέσεις των δύο κρατών. Στην προκειμένη περίπτωση, φαίνεται ότι η ασυμφωνία έγκειται κυρίως στον καταμερισμό του κοιτάσματος «Αφροδίτη», με αποτέλεσμα κανένα από τα δύο μέρη να μην θεωρεί ότι λαμβάνει δίκαιο μέρος. Υποστηρίζεται σε ανεπίσημο επίπεδο ότι η συμφωνία εξαρτάται εν μέρει και από την επίλυση του κυπριακού ζητήματος έτσι ώστε να μπορεί το φυσικό αέριο που θα εξαχθεί στη Τουρκία, να συνδυαστεί με τα υπόλοιπα κοιτάσματα προκειμένου να είναι οικονομικά βιώσιμη η εκμετάλλευση.⁷⁷

Καταδεικνύεται έτσι ο αποσταθεροποιητικός ρόλος της Τουρκίας στη περιοχή, η οποία στη προσπάθειά της να εισχωρήσει στον ενεργειακό χάρτη, έχει επιλέξει την πάγια πολιτική της πόλωσης. Στην Νότια και στην Αν. Σινική θάλασσα αντιστοίχως, η Κίνα προβάλλει διεκδικήσεις και πολιτική που καθιστούν το διάλογο δύσκολο. Για την

⁷⁵ «Egypt ratifies joint exploitation agreement with Cyprus», (2014/09/12), Cyprus Profile

⁷⁶ ΡΔ Λιβάνου 154/18 (26/01/2018), 674/2017 (21/12/2017) & Ισραήλ, MI-SG-12212017 (21/12/2017)

⁷⁷ Cypriot President to visit Israel for gas talks, (2015/11/10), Globes

Κίνα, το συμφέρον της στο παρελθόν ήταν η ενίσχυση της εθνικής ασφάλειας ενώ στη πορεία συμπεριέλαβε και τα οικονομικά συμφέροντα στους στόχους της πολιτικής και γεωστρατηγικής της (Gao, 1994). Η Κίνα αποτελεί ηγεμονική δύναμη. Επιθυμία της Τουρκίας ήταν να αποτελέσει περιφερειακή ηγεμονική δύναμη. Ωστόσο, στην Αν. Μεσόγειο, η συσπείρωση που παρατηρείται από τη Κύπρο, την Ελλάδα, το Ισραήλ και την Αίγυπτο, η υποστήριξη από την ΕΕ και τις ΗΠΑ και η εδραίωση οικονομικών συμφερόντων, δρουν ως αντίθετοι πόλοι που εξισορροπούν τις δυνάμεις και ενδέχεται να συμβάλουν ετεροβαρώς στη πολιτική της Τουρκίας.

Στην Αν. Μεσόγειο, οι ενεργειακές εξελίξεις καθιστούν απαραίτητη την ενίσχυση του κλίματος συνεργασίας. Δεδομένου ότι στον ενεργειακό χάρτη πιθανώς να ενταχθούν και άλλοι δρώντες στο μέλλον (Συρία με τη λήξη του εμφυλίου, Λιβύη, Τουρκία, Γάζα) η συνεκμετάλλευση των διασυνοριακών αποθεμάτων, πιθανόν να αποτελέσει πάγιο ζήτημα μεταξύ των χωρών. Στη λιβυκή ΑΟΖ, για παράδειγμα, υπάρχουν αναφορές ότι πολύ κοντά στα όρια με την Ελλάδα έχουν εντοπισθεί δύο γιγαντιαία κοιτάσματα βάσει σεισμικών ερευνών, που αν επιβεβαιωθούν θα αντιστοιχούν στα κοιτάσματα του Κατάρ.⁷⁸ Λαμβάνοντας υπόψη τη πρακτική των κρατών σε άλλες περιοχές, φαίνεται ότι, εκτός μεμονωμένων παραδειγμάτων, η συνεκμετάλλευση συμβάλλει στις σχέσεις συνεργασίας που αναπτύσσονται και, μεσομακροπρόθεσμα, σε πολιτική σταθερότητα, δεδομένου ότι εξυπηρετεί τα εθνικά και οικονομικά συμφέροντα των εμπλεκόμενων κρατών.

Στην περίπτωση της Ανατολικής Μεσογείου οι εξελίξεις βρίσκονται σε πρώιμο στάδιο για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων. Ωστόσο, αν η ενεργειακή προοπτική αποτελεί συντελεστή γεωπολιτικής και γεωοικονομικής ισχύος για τα εμπλεκόμενα κράτη, τότε η συνεργασία που αναπτύσσεται δύναται να πολλαπλασιάσει την ισχύ, εξισορροπώντας τις αντίρροπες δυνάμεις και οδηγώντας σε μέσομακροπρόθεσμη σταθερότητα. Στο πλαίσιο αυτό, η εκμετάλλευση διασυνοριακών κοιτασμάτων, ως συνεργατική μέθοδος, ενδέχεται να συμβάλει στην περαιτέρω εμπέδωση της εν λόγω συνεργασίας.

⁷⁸ Λυγερός Σ., (2018/12/4), «Στο κενό η προσπάθεια Ερντογάν να βρει εταίρες στην αρπαγή», SL Press

Συμπεράσματα

Η τεχνολογική δυνατότητα εκμετάλλευσης υποθαλάσσιων ενεργειακών πόρων σε μεγάλα βάθη και σε περιοχές πέραν των χωρικών υδάτων από τα μέσα του 20^{ου} αι., ενέτεινε τις κρατικές διεκδικήσεις και έθεσε νομικά ζητήματα αναφορικά με τη κυριαρχική δικαιοδοσία των παράκτιων κρατών. Η διακήρυξη Τρούμαν αποτέλεσε το έναυσμα για την ενασχόληση της διεθνούς κοινότητας με αυτά τα ζητήματα, που οδήγησε στη εξέλιξη του διεθνούς δικαίου της θάλασσας, ως ενός κανονιστικού πλαισίου ρύθμισης της κρατικής κυριαρχίας και των κυριαρχικών δικαιωμάτων και χρήσης των θαλασσών, ενώ παράλληλα αυξήθηκε το εύρος των υδάτων στα οποία τα κράτη ασκούν τα εν λόγω δικαιώματα. Σε αυτό το πλαίσιο, η έρευνα και η εκμετάλλευση ενεργειακών πόρων στο βυθό και στο υπέδαφος αυτού, αποτελεί αδιαμφισβήτητο κυριαρχικό δικαίωμα των παράκτιων κρατών, που ενυπάρχει αυτοδικαίως και εξ υπαρχής υπό το καθεστώς της υφαλοκρηπίδας, ενώ ο θεσμός της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης επέκτεινε την άσκηση κυριαρχικών αρμοδιοτήτων και στα υπερκείμενα ύδατα.

Οι δραστηριότητες των παράκτιων κρατών στο τομέα της εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων αποκάλυψε, ωστόσο, επιπλέον ζητήματα αναφορικά με το δικαίωμα των κρατών επί των ενεργειακών τους πόρων, που είτε εκτείνονται εκατέρωθεν των θαλασσίων ορίων τους, είτε βρίσκονται σε αλληλο-διεκδικούμενες περιοχές, όπου τα κυριαρχικά δικαιώματα δεν είναι σαφή. Η δυνατότητα μονομερούς άντλησης τέτοιων αποθεμάτων, ενέχει το κίνδυνο πρόκλησης βλάβης στα συμφέροντα του γειτονικού κράτους. Ελλείψει σαφούς νομικού πλαισίου, τα κράτη αντιμετώπισαν τα κοινά τους αποθέματα με τη λογική της ενοποίησης, ως μία κοινή συντονισμένη διαχείριση από όλους όσους έχουν νόμιμα δικαιώματα ιδιοκτησίας επ' αυτών και με διμερείς συμφωνίες κοινής εκμετάλλευσης που αποσκοπούν στη συνεργασία μεταξύ των κρατών για την έρευνα και εκμετάλλευση ενεργειακών πόρων, οι οποίοι εκτείνονται πέραν των ορίων ή βρίσκονται σε αμφισβητούμενες περιοχές. Η επιλογή αυτή αποτελεί μία πρακτική λύση που αποφέρει οικονομικά οφέλη, εξυπηρετεί τα εθνικά και στρατηγικά συμφέροντα και κατοχυρώνει τα κυριαρχικά δικαιώματα των κρατών. Έχει δε καταστεί κοινή πρακτική η υιοθέτηση ενεργειακών ρητρών σε

συμφωνίες οριοθέτησης, με τις οποίες τα κράτη δεσμεύονται να συνεργαστούν στη συνεκμετάλλευση μελλοντικών διασυνοριακών αποθεμάτων.

Η κοινή εκμετάλλευση δεν είναι νομικά υποχρεωτική. Εν απουσία συμφωνίας μεταξύ των ενδιαφερομένων κρατών, δεν υπάρχει διεθνής συμβατικός ή εθιμικός κανόνας που να εφαρμόζεται στο ζήτημα των κοινών αποθεμάτων και να υποχρεώνει τα κράτη σε από κοινού διαχείρισή τους. Αν υπονοείται υποχρέωση, αυτή εμπίπτει στο πλαίσιο των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου για συνεργασία, καλή πίστη και υποχρέωση αποφυγής μονομερών ενεργειών που θίγουν τα συμφέροντα άλλων κρατών και στις απαιτήσεις της Σύμβασης ΔΘ για προσωρινές διευθετήσεις πρακτικής φύσεως. Η συμμετοχή ενός κράτους σε καθεστώς κοινής εκμετάλλευσης, είναι μία πολιτική απόφαση που λαμβάνεται με γνώμονα τα εθνικά και οικονομικά συμφέροντα του και τη διασφάλιση των κυριαρχικών του δικαιωμάτων. Σε πρακτικό επίπεδο αποτελεί μία οικονομικά συμφέρουσα επιλογή και επιπλέον απαντάει σε εμπορικά, οικονομικά, και διαχειριστικά ζητήματα, τα οποία ρυθμίζει σε διακρατική συμφωνία. Από την πρακτική των κρατών συμπεραίνεται ότι οι συμφωνίες κοινής εκμετάλλευσης παρουσιάζουν μεταξύ τους διαφορές, οι οποίες οφείλονται στα διαφορετικά πολιτικά και οικονομικά συστήματα των κρατών, στα ζητήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν και στη διαβάθμιση των εθνικών τους συμφερόντων. Σε πολιτικό επίπεδο, η πρακτική δύναται να δρα κατευναστικά σε τυχόν εντάσεις και να ενισχύει τη συνεργασία.

Στην περιοχή της Μεσογείου, όπου παρατηρείται διστακτικότητα αναφορικά με την οριοθέτηση ΑΟΖ, οι οριοθετήσεις της Κύπρου στην Αν. Μεσόγειο με την Αίγυπτο, το Λίβανο και το Ισραήλ, αποτελούν πρωτοποριακές εξελίξεις. Οι συμφωνίες οριοθέτησης υιοθετούν τη μέθοδο της μέσης γραμμής ως θαλάσσιο όριο μεταξύ των αντικείμενων ακτών των εν λόγω κρατών, ενώ αποδέχονται τις διατάξεις της Σύμβασης ΔΘ στο προοίμιό τους. Η εξέλιξη αυτή αποτελεί σαφέστατα ένα σημαντικό επίτευγμα, σε μία περιοχή όπου οι θαλάσσιες διεκδικήσεις αποτελούν ένα πάγιο ζήτημα. Ωστόσο, στη περιοχή εκκρεμούν τα θαλάσσια σύνορα όλων σχεδόν των υπολοίπων κρατών.

Στις συμφωνίες οριοθέτησης προβλέπεται συνεργασία των κρατών σε συνεκμετάλλευση διασυνοριακών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων και δυνάμει αυτού, έχει προκύψει ήδη μία συμφωνία συνεκμετάλλευσης μεταξύ Κύπρου-Αιγύπτου, ενώ

μία δεύτερη τελεί υπό διαπραγματεύσεις μεταξύ Κύπρου-Ισραήλ. Έχει ανευρεθεί ήδη κοινό κοίτασμα στα όρια Κύπρου-Ισραήλ, ενώ εκτιμάται ότι στο μέλλον θα προκύψουν περισσότερα διασυννοριακά κοιτάσματα, που θα αποτελέσουν αντικείμενο διαπραγμάτευσης και ρύθμισης τέτοιων συμφωνιών, τόσο δυνάμει των υφιστάμενων συμφωνιών οριοθέτησης, όσο και μελλοντικών που ενδεχομένως να συναφθούν.

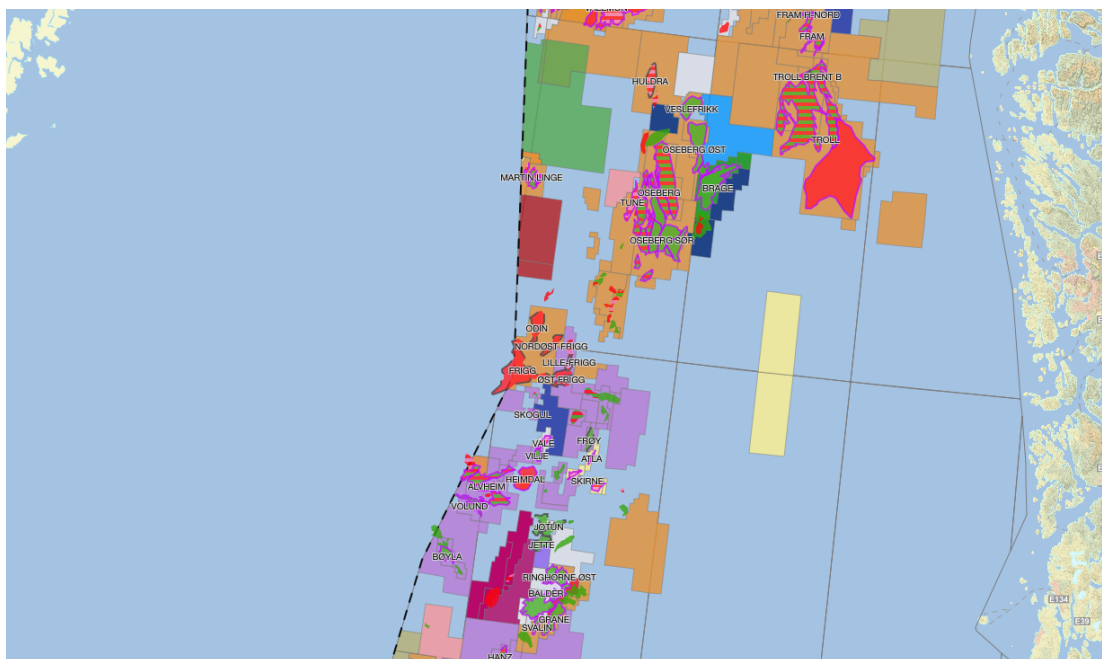
Κατόπιν της ρύθμισης των θαλασσίων συνόρων τους, τα τέσσερα κράτη διαίρεσαν τις θαλάσσιες περιοχές τους σε τεμάχια έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων, τις άδειες των οποίων παραχώρησαν σε διεθνείς πετρελαϊκές εταιρείες, δημιουργώντας ενεργειακή προοπτική, εδραιώνοντας οικονομικά συμφέροντα και ελκύνοντας το ενδιαφέρον μεγάλων δυνάμεων, που μεταβάλλουν τις γεωπολιτικές-γεωοικονομικές σταθερές. Στο ενεργειακό χάρτη εντάσσεται σταδιακά και η Ελλάδα, αφενός με τη διαίρεση τεμαχίων επί της υφαλοκρηπίδας της, αφετέρου με τη συνεργασία με τη Κύπρο, το Ισραήλ και την Αίγυπτο, στο τομέα της ανάπτυξης υποδομών μεταφοράς, διαχείρισης και αποθήκευσης φυσικού αερίου.

Ωστόσο, η περιοχή βάλλεται από πάγιες διεκδικήσεις της Τουρκίας και πολιτικά προβλήματα που οριοθετούνται από το Κυπριακό ζήτημα και την Αραβοϊσραηλινή διένεξη, ενώ αποτελεί διαχρονικά πεδίο γεωπολιτικού ανταγωνισμού τοπικής ή παγκόσμιας εμβέλειας. Παράλληλα νέες έριδες ανέκυψαν, τόσο λόγω της αμφισβητούμενης θαλάσσιας περιοχής μεταξύ Λιβάνου και Ισραήλ που προέκυψε από τις οριοθετήσεις, όσο και λόγω της πολιτικής πόλωσης της Τουρκίας, η οποία έχει επιδοθεί σε αγώνα αντιδράσεων και νέων διεκδικήσεων. Η ένταση εξισορροπείται από τη συσπείρωση της Κύπρου, της Ελλάδας, του Ισραήλ και της Αιγύπτου, των οποίων στρατηγικό συμφέρον είναι η αύξηση γεωπολιτικής-γεωοικονομικής ισχύος. Οι ενεργειακές εξελίξεις καθιστούν απαραίτητη την εδραίωση πολιτικής σταθερότητας και την ενίσχυση συνεργασίας προς όφελος όλων, στο πλαίσιο της οποίας εντάσσεται και η συνεκμετάλλευση των κοινών ενεργειακών πόρων.

Παράρτημα

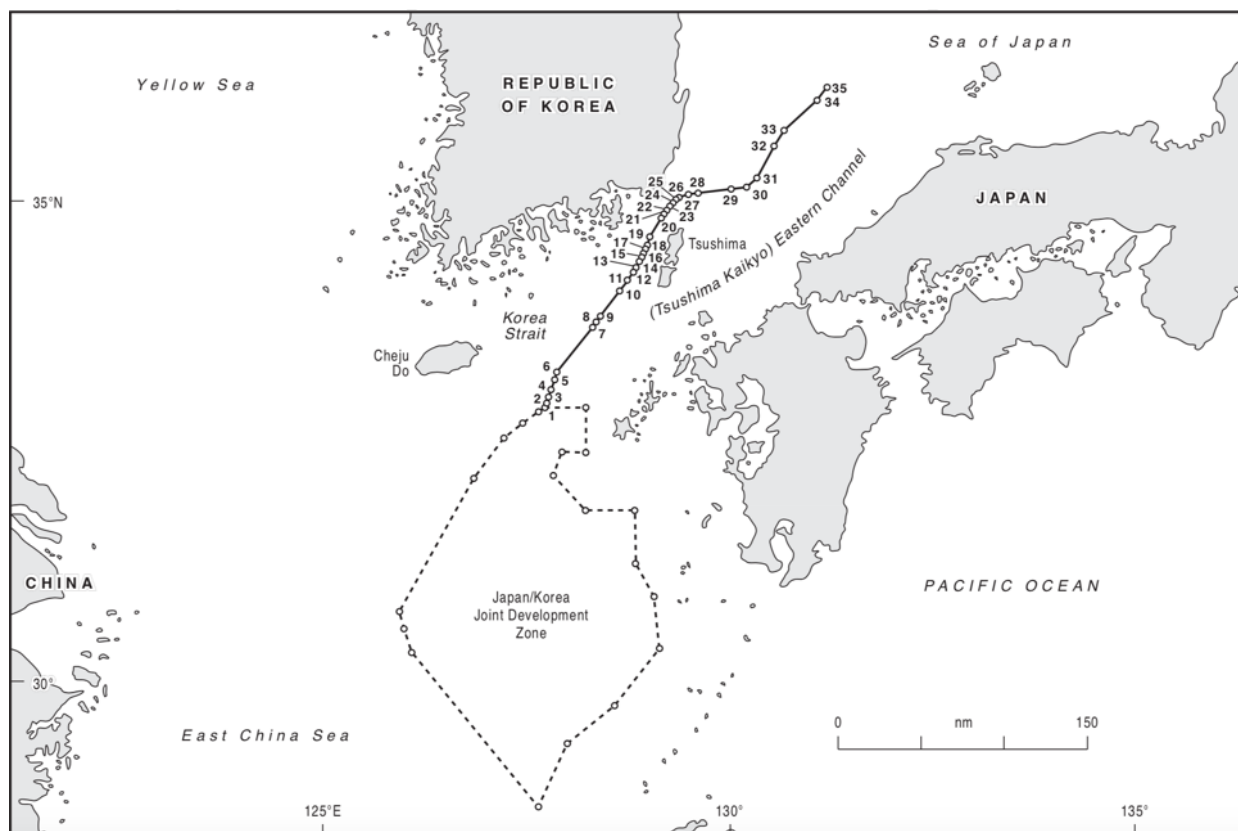
Χάρτες

Χάρτης 1: Κοίτασμα Frigg (Ην. Βασίλειο-Νορβηγία)

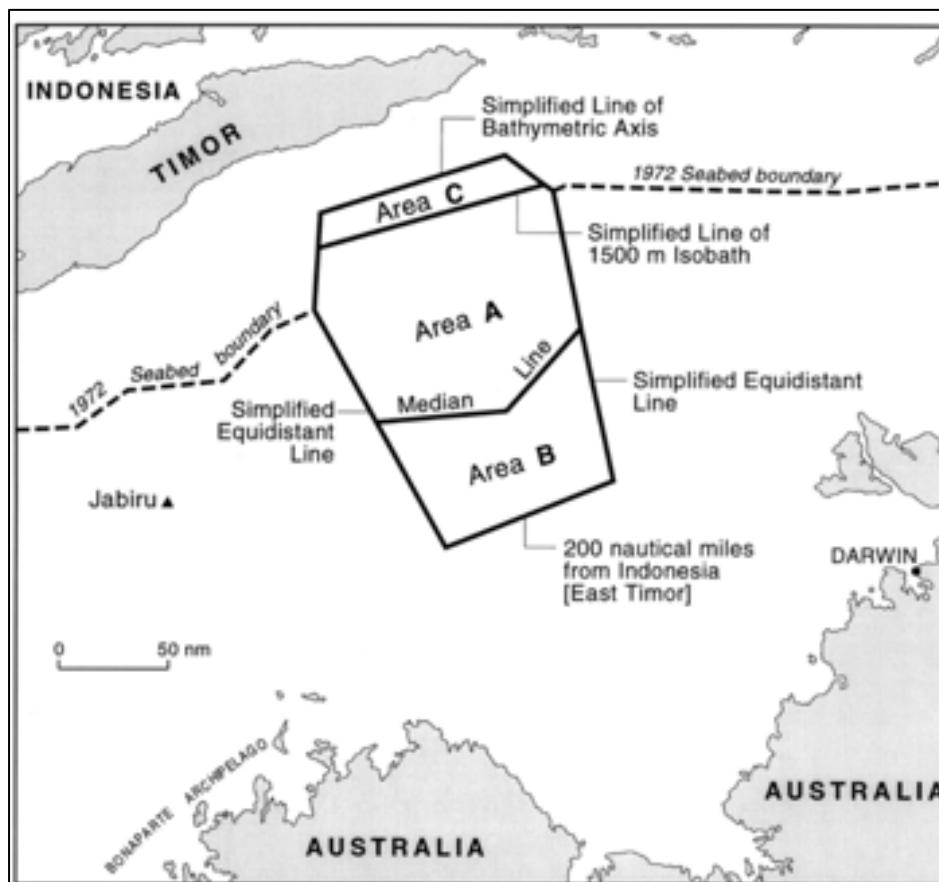

Πηγή: www.norskipetroleum.no

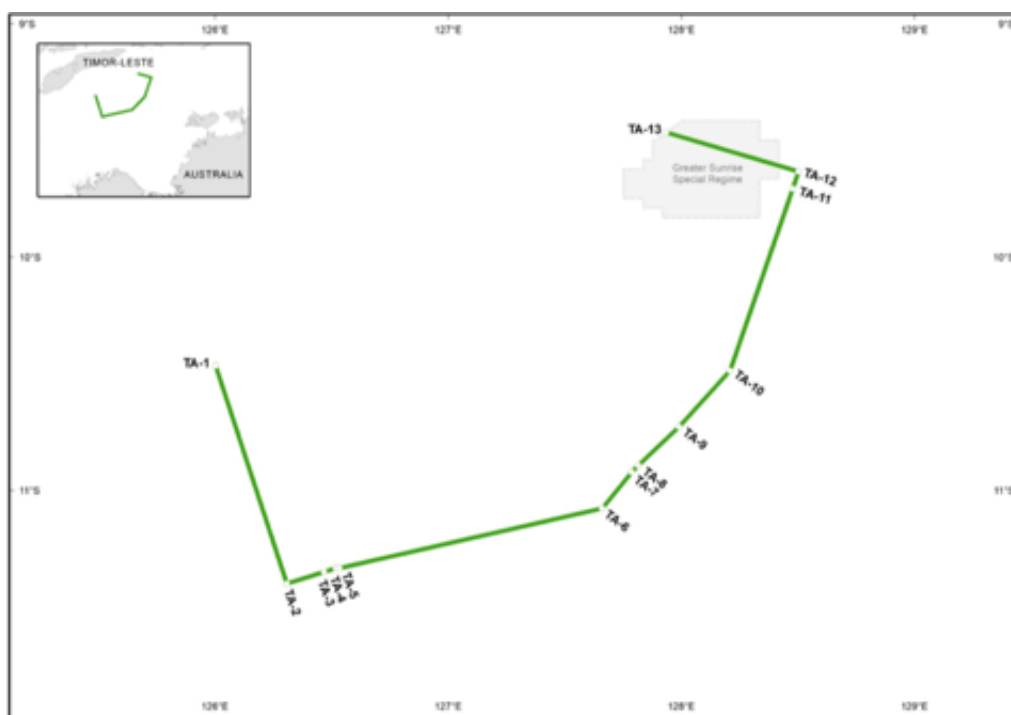
Χάρτης 2: Κοινή Ζώνη Εκμετάλλευσης Ιαπωνίας - Κορέας

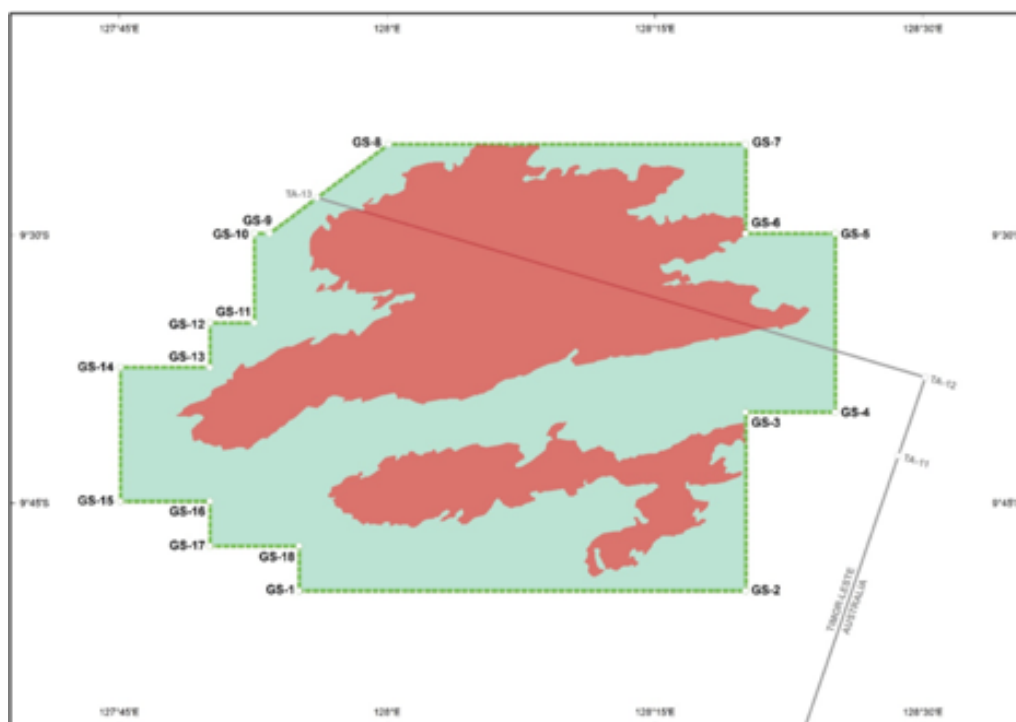
Χάρτης 3: Ζώνη κοινής εκμετάλλευσης της Συνθήκης Αυστραλίας-Ινδονησίας (Timor Gap Treaty, 1989)

Χάρτης 4: Οριοθέτηση Θάλασσας του Τιμόρ (Τιμόρ Λέστε-Αυστραλία, 2018)

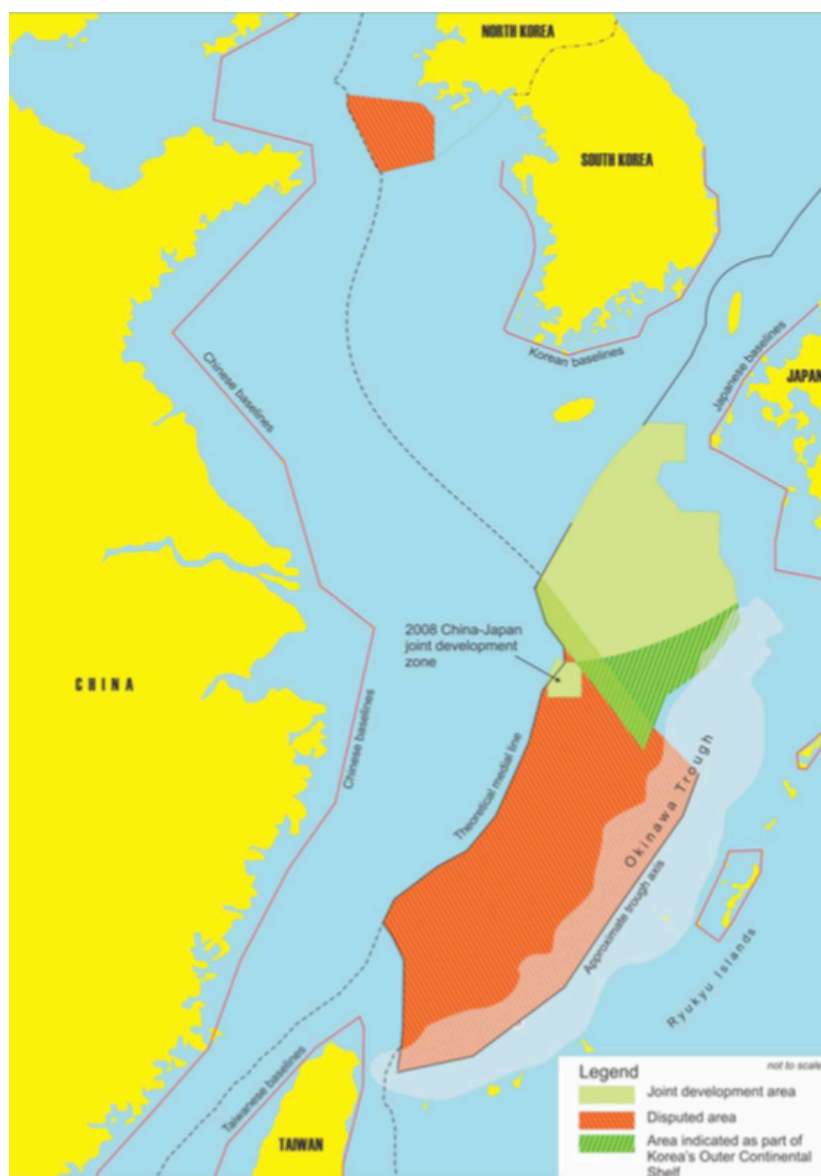

Χάρτης 5: Περιοχή Ειδικού Καθεστώτος Greater Sunrise (2018)

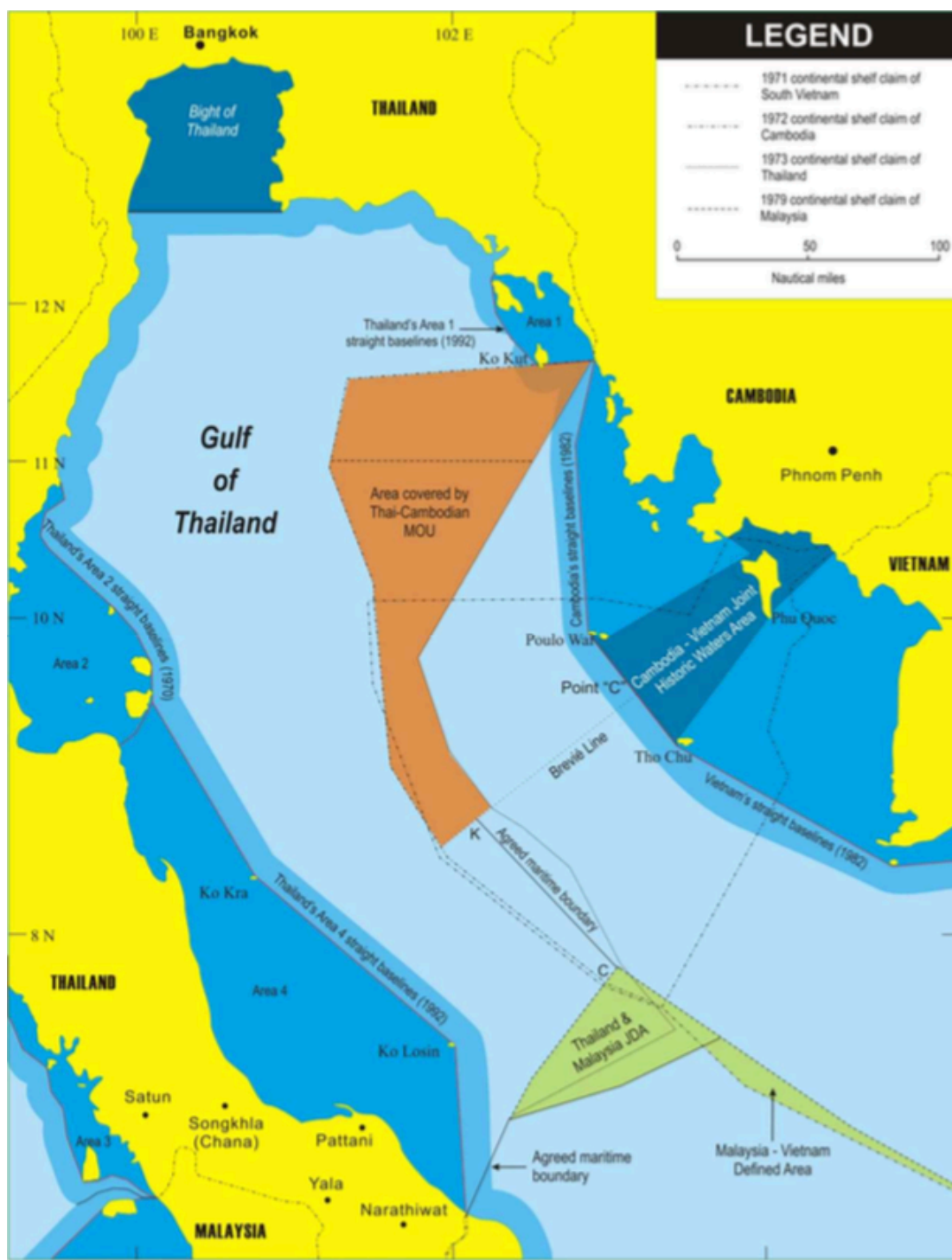
Σημ. 1: Μετά την τελική οριοθέτηση της Θάλασσας του Τιμόρ

Χάρτης 6: Κοινή ζώνη εκμετάλλευσης Κίνας-Ιαπωνίας (2008)

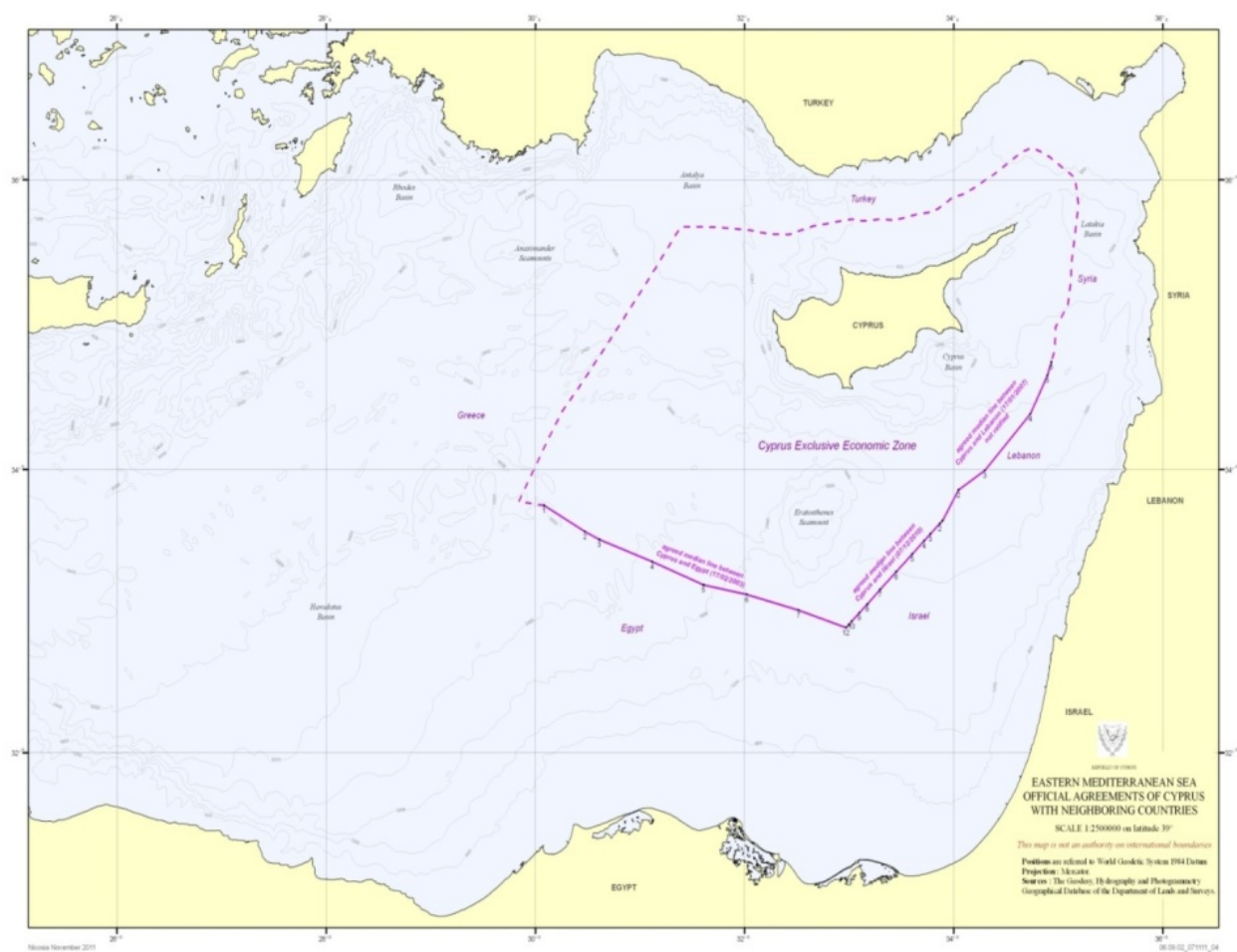
Πηγή: Υπουργείο Εξωτερικών Ιαπωνίας

Χάρτης 7: Ζώνες Κοινής Εκμετάλλευσης στο Κόλπο της Ταϊλάνδης

Πηγή: Υπουργείο Εξωτερικών Ιαπωνίας

Χάρτης 8: Οριοθετήσεις ΑΟΖ Αν. Μεσογείου

Πηγή: Υπηρεσία Υδρογονανθράκων Κύπρου

Χάρτης 9: Αμφισβητούμενη περιοχή Λιβάνου-Ισραήλ

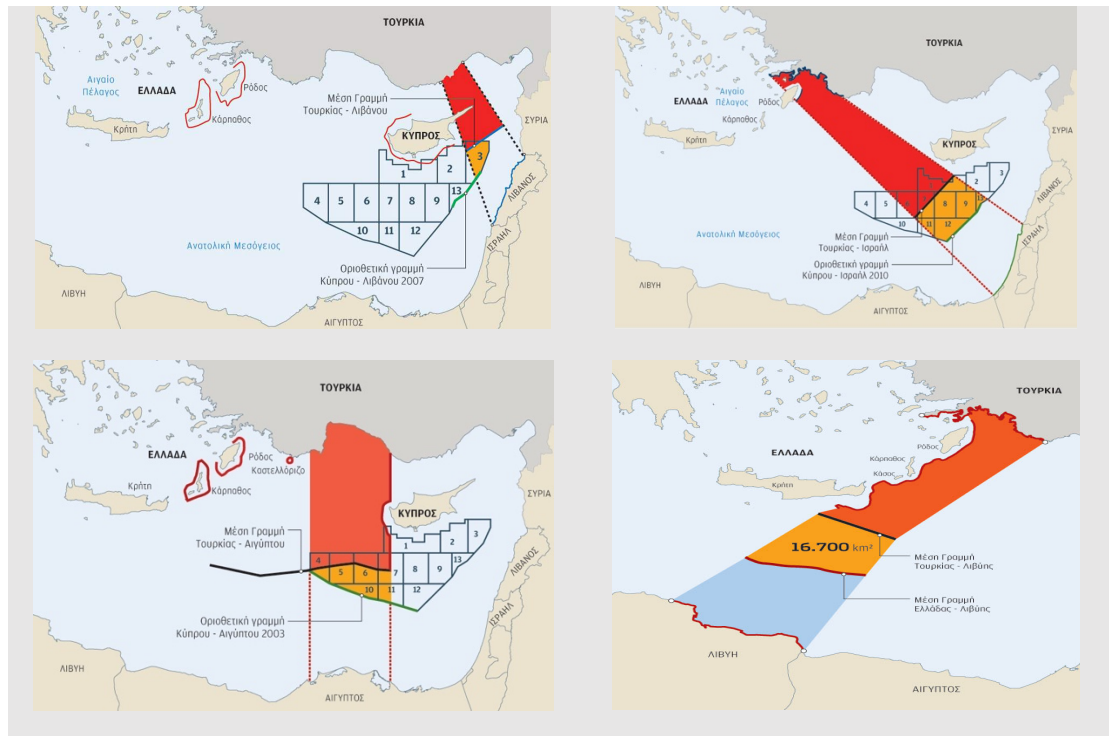
Πηγή: Ioannides (2015)

Χάρτης 10: Οι διεκδικήσεις υφαλοκρηπίδας/ΑΟΖ της Τουρκίας στη ΝΑ Μεσόγειο

Πηγή: Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας (Μάρτιος 2012)

Χάρτης 11: Ακραίες διεκδικήσεις Τουρκίας

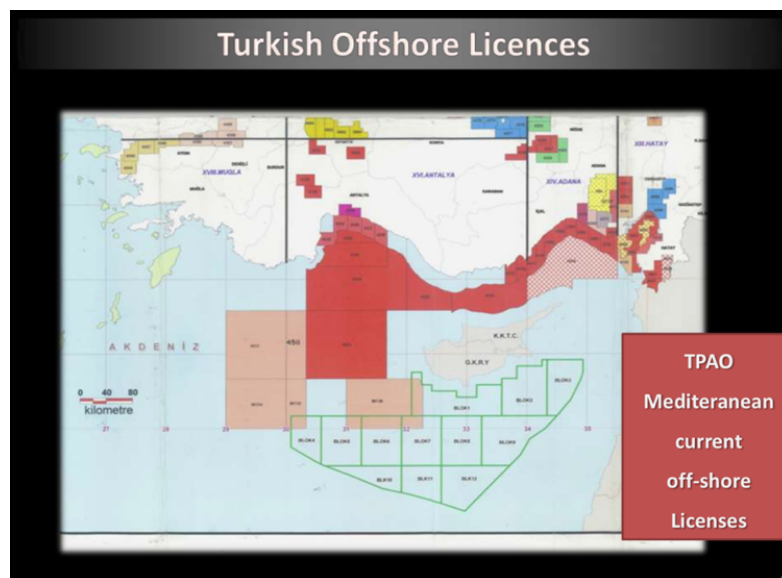
Πηγή: Συρίγος (2018/11/18), Η Καθημερινή

Χάρτης 12: Οριοθέτηση Τουρκίας με κατεχόμενη βόρεια Κύπρο

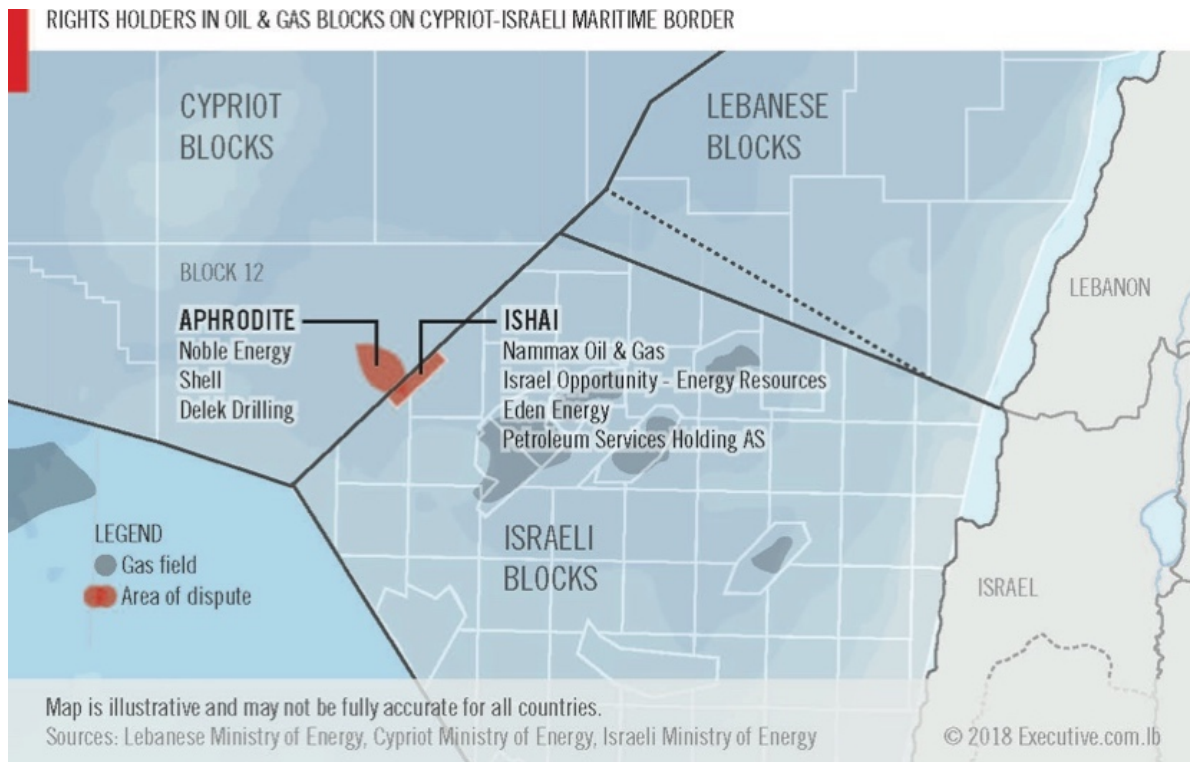
Πηγή: ΡΔ Τουρκίας, Α/68/857 (25/04/201)

Χάρτης 13: Παραχωρήσεις θαλασσίων τεμαχίων στη τουρκική κρατική εταιρεία πετρελαίου

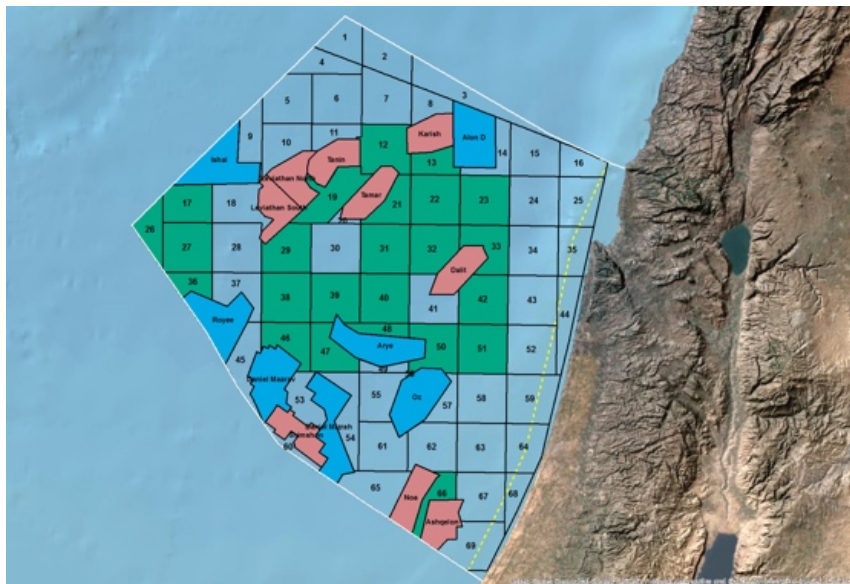

Πηγή: Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας (21/03/2012)

Χάρτης 14: Διασυννοριακό κοίτασμα “Αφροδίτη”

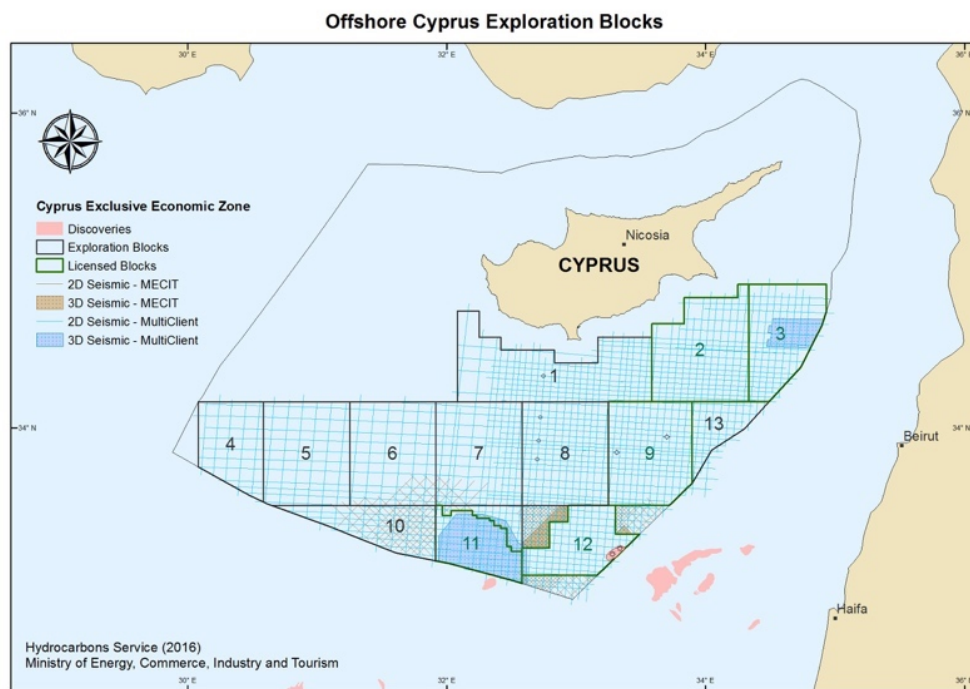

Χάρτης 15: Τεμάχια έρευνας και εκμετάλλευσης στην ισραηλινή ΑΟΖ

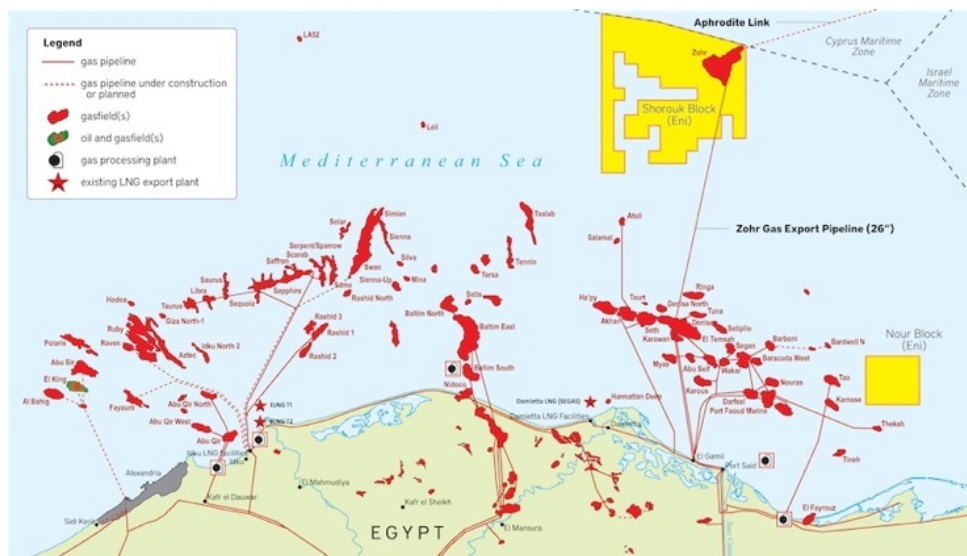
Πηγή: Υπουργείο Ενέργειας Ισραήλ

Χάρτης 16: Τεμάχια έρευνας και εκμετάλλευσης στη κυπριακή ΑΟΖ

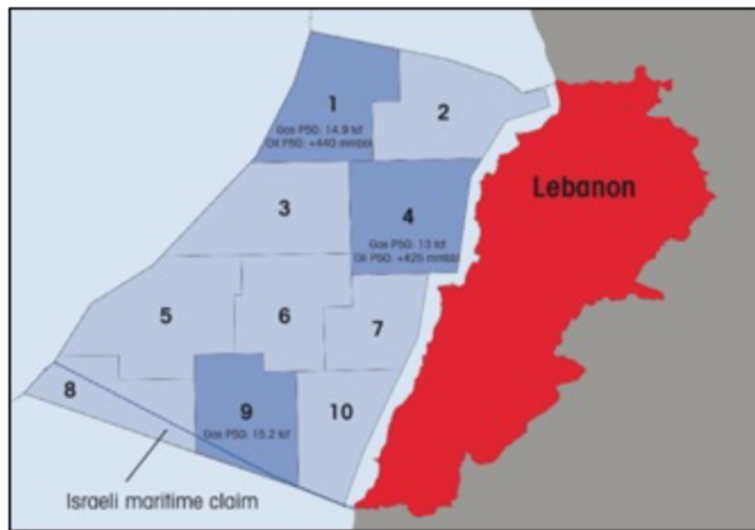

Πηγή: Υπηρεσία Υδρογονανθράκων Κύπρου

Χάρτης 17: Κοιτάσματα Αιγύπτου

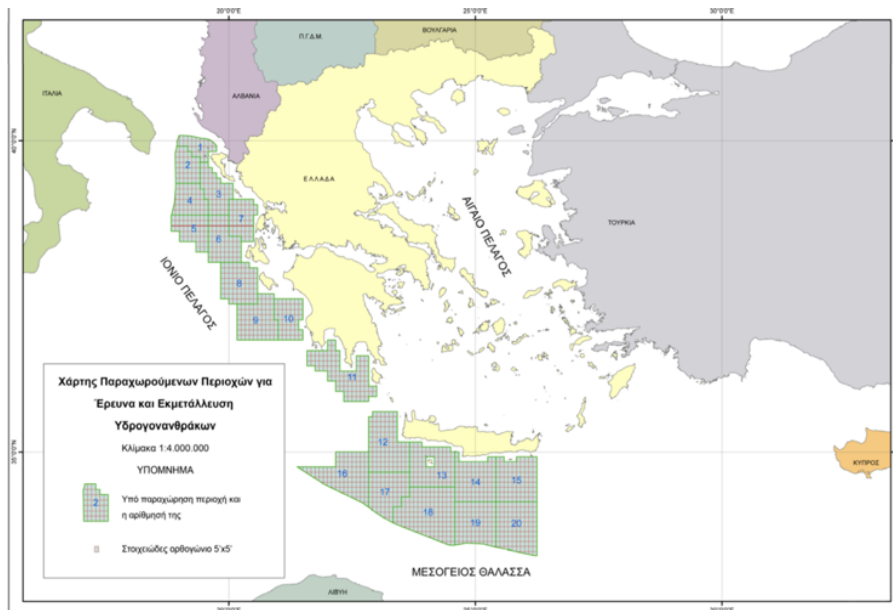

Χάρτης 18: Τεμάχια έρευνας και εκμετάλλευσης στην ΑΟΖ Λιβάνου

Πηγή: Natural Gas World

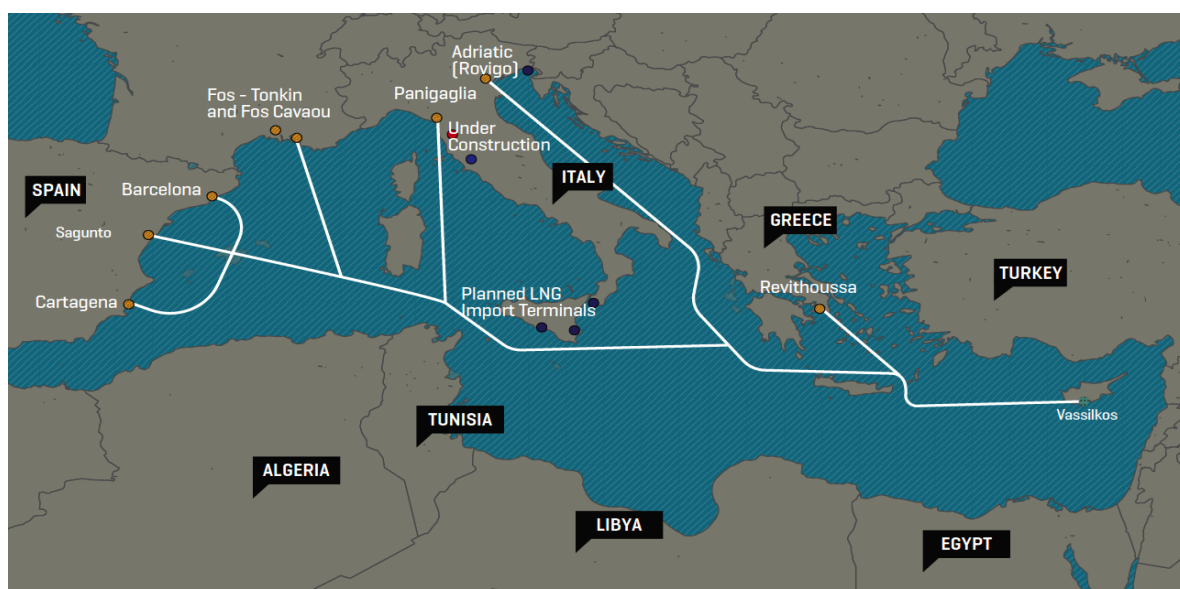
Χάρτης 19: Θαλάσσια τεμάχια στην υφαλοκρηπίδα της Ελλάδας

Χάρτης 20: Κοιτάσματα θαλάσσιας περιοχής Γάζας

Χάρτης 21: Σταθμοί LNG στην Ευρώπη

Πηγή: Tagliapietra (2013)

Χάρτης 22: Πιθανές διαδρομές μεταφοράς φυσικού αερίου από την Αν. Μεσόγειο

Πηγή: Worldview Stratfor

Πηγές – Βιβλιογραφία

Βιβλιογραφία

- Γαβουνέλη Μ. (2016)**, *Ενεργειακές Εγκαταστάσεις στη Θάλασσα*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη
- Γούναρης Ε., (2018)**, *Επίκαιρα θέματα της Ελληνικής και Εξωτερικής Πολιτικής και του Διεθνούς Δικαίου*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη
- Ιωάννου Κρ., Περράκη Στ., (1990)**, *Γενικό και Ειδικό Διεθνές Δίκαιο, τόμος 1, Κείμενα διεθνούς πρακτικής*, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδ. Σάκουλα
- Ιωάννου Κρ., Στρατή Αν., (2013)**, *Δίκαιο της Θάλασσας*, 4^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη
- Περράκης Στ. (επιμ.), (2003)**, *Αιγαίο, Εξελίξεις και προοπτικές επίλυσης των ελληνοτουρκικών διενέξεων*, Πρακτικά ημέρας, 3 Ιουνίου 2002, Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου & Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδ. Σάκουλα,
- Ροζάκης Χρ., (2013)**, *Η αποκλειστική οικονομική ζώνη και το διεθνές δίκαιο*, Αθήνα, Εκδ. Παπαζήση
- Ρούκουνας Ε, (2015)**, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, 2η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη
- Στρατή Α., (2012)**, *Ελληνικές θαλάσσιες ζώνες και οριοθέτηση με γειτονικά κράτη*, Νομική Βιβλιοθήκη
- Συρίγος Α., (2018)**, *Τουρκικές διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο, στο 35 Χάρτες που εξηγούν τις διαφορές Ελλάδας-Τουρκίας*, Σειρά: Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, Ειδική έκδοση, Καθημερινή
- Συρίγος Α., (2016)**, *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, 2η έκδοση, Εκδ. Πατάκη
- Τσάλτας Γ., Αναγνώστου Χ. (επιμ.) (2014)**, *Αιγαίο και Νοτιοανατολική Μεσόγειος, σύγχρονες προκλήσεις & προοπτικές εκμετάλλευσης υποθαλάσσιων ενεργειακών φυσικών πόρων*, Εκδ. Σιδέρης
- Becker-Weinberg V., 2014**, *Joint Development of Hydrocarbon Deposits in the Law of the Sea*, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg
- Miyoshi M., (1999)**, *The Joint Development of Offshore Oil and Gas in Relation to Maritime Boundary Delimitation*, Maritime Briefing, Volume 2 Number 5, ISBN 1-897643-30-6 1999, www.heinonline.org

Επιστημονικά άρθρα

Andoura S., Koranyi D., (2014), *Energy in the eastern Mediterranean: promise or peril?* Academia Press

<http://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2014/05/ep65.pdf?type=pdf>

Asia Maritime Transparency Initiative, (2018), *Timor sea boundary agreement: an incomplete victory,*

<https://amti.csis.org/timor-sea-boundary-agreement-incomplete-victory/>

Bankes N., (2018), *Settling the maritime boundaries between Timor-Leste and Australia in the Timor Sea,* Journal of World Energy Law and Business, 387-409, doi: 10.1093/jwelb/jwy021, <https://doi.org/10.1093/jwelb/jwy021>

Bastida E. A., Ifesi-Okoye A., Mahmud S., Ross J., Wälde T., (2007), *Cross-Border Unitization and Joint Development Agreements: An International Law Perspective,* Houston Journal of Intl Law, Vol. 29:2

Becker-Weinberg V., (2011), *Joint Development Agreements of Offshore Hydrocarbon Deposits: An Alternative to Maritime Delimitation in the Asia-Pacific Region,* China Oceans L. Rev. 60, www.heinonline.org

Blyschak P. M., (2013), *Offshore oil and gas projects amid maritime border disputes: applicable law,* Journal of World Energy Law and Business, Vol. 6, No. 3 <https://academic.oup.com/jwelb/article-abstract/6/3/210/915875>

Brooking R. D., (2017), *The Curse of Black Gold: How Maritime Oil Reserves Can Sink International Negotiations,* Oil and Gas, Natural Resources and Energy Journal, Vol. 2, No 6, www.heinonline.org

Cameron P., (2006), *The Rules of Engagement: Developing Cross-Border Petroleum Deposits in the North Sea and the Caribbean,* International & Comparative Law Quarterly, Vol. 55, Issue 3 <https://doi.org/10.1093/iclq/lei105>

De Micco P., (2014), *The prospect of Eastern Mediterranean gas production: An alternative energy supplier for the EU?,* Directorate-General for External Policies, Policy department, European Parliament http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522339/EXPO-AFET_SP%282014%29522339_EN.pdf

Dogru S., Reginbogin H., (2017), *Rethinking East Mediterranean Security: Powers, Allies & International Law,* 33 Touro L. Rev. 827, www.heinonline.org

Ellinas C., (2016), *Hydrocarbon Developments in the Eastern Mediterranean, The Case for Pragmatism*, Global Energy Center and Dinu Patriciu Eurasia Center, Atlantic Council

Final report of the senate foreign affairs, (2000), *East Timor*, The Parliament of the Commonwealth of Australia, defense and trade references committee, ISBN 0 642 71103 8

Gao J., (2008), *Joint Development in the East China Sea: Not an Easier Challenge than Delimitation*, 23 Int'l J. Marine & Coastal L. 39 , www.heinonline.org

Gao Z., (1994), *The South China Sea: From Conflict to Cooperation*, 25 Ocean Dev. & Int'l L. 345

Gao Z., (1998), *The Legal Concept and Aspects of Joint Development in International Law*, 13 Ocean Y.B. 107, www.heinonline.org

Goldie L., Lagoni R., Dolliver L., (1988), *Report of the International Committee on the EEZ on joint development of non-living resources in the exclusive economic zone*, 63 International Law Association Rep. Conf. 509, www.heinonline.org

Ioannides N. A., (2014), *Rough Seas Ahead: The Implementation of the Law of the Sea in the Turbulent Waters of the Eastern Mediterranean Sea*, 3 Cyprus Hum. Rts. L. Rev. 160, www.heinonline.org

Ioannides N.A., (2015), *The Israeli-Cypriot Relations under the Law of the Sea* , Eastern Mediterranean Geopolitical Review Vol. 1, 21-31
http://www.emgr.unic.ac.cy/wp-content/uploads/2015/12/5-2015emgr1_ioannides.pdf

Koranyi D. (2018), *Looming Conflicts over energy resources in the Eastern Mediterranean*, Atlantic Council
<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/energysource/looming-conflicts-over-energy-resources-in-the-eastern-mediterranean>

Lagoni P., (1979), *Oil and Gas Deposits across National Frontiers*, 73 Am. J. Int'l L. 215, www.heinonline.org

Leal-Arcas R., Peykova M., Choudhury T., Makhoul M., (2015), *Energy Transit: Intergovernmental Agreements on Oil and Gas Transit Pipelines*, 6 Renewable Energy L. & Pol'y Rev. 122, www.heinonline.org

Meier D., (2013), *Lebanon's Maritime Boundaries: Between Economic Opportunities and Military Confrontation*, Papers on Lebanon, St. Anthony's College, University of Oxford,
<https://lebanesestudies.com/wp-content/uploads/2013/10/maritime.pdf>

Noussia K., (2010), *On International Arbitrations for the Settlement of Boundary Maritime Delimitation Disputes and Disputes from Joint Development Agreements for the Exploitation of Offshore Natural Resources*, 25 Int'l J. Marine & Coastal L. 63, www.heinonline.org

Ong D. M., (1999), *Joint Development of Common Offshore Oil and Gas Deposits: Mere State Practice or Customary International Law*, 93 Am. J. Int'l L. 771 www.heinonline.org

Onorato W.T, (1977), *Apportionment of an International Common Petroleum Deposit*, 26 INT'L & COMP. L.Q. 324, 327, www.heinonline.org

Papanicolopulu I., (2007), *A Note on Maritime Delimitation in a Multizonal Context: The Case of the Mediterranean*, Routledge taylor & Francis Group www.heinonline.org

Poulantzas N. M., (1991), *New International Law of the Sea and the Legal Status of the Aegean Sea*, The, 44 RHDI 251, www.heinonline.org

Schofield C. H., (2009), *Blurring the lines: maritime joint development and the cooperative management of ocean resources*, University of Wollongong <https://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1373&context=lawpapers>

Schofield C., Tan-Mullins M., (2008), *Maritime Claims, Conflicts and Cooperation in the Gulf of Thailand*, 22 Ocean Y.B. 75, www.heinonline.org

Shibley A., (2016), *Blessings and curses: Israel and Lebanon's maritime boundary dispute in the Eastern Mediterranean Sea*, Global Bus. L. Rev. 50 www.heinonline.org

Stocker J., (2012), *No EEZ solution: The politics of oil and gas in the Eastern Mediterranean*, Middle East Journal, Vol. 66, No 4, <http://dx.doi.org/10.3751/66.4.11>

Symonides J., (1984), *The Legal Status of the Enclosed and Semi-Enclosed Seas*, 27 German Y.B. Int'l L. 315, www.heinonline.org

Ugwuanyi S. C. (2011), *Does the Use of Joint Development Agreements Bar International Maritime Boundaries Delimitation*, 1 Dublin Legal Rev. Q. 28 www.heinonline.org

Vogler S., Thompson E. V., (2015), *Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean: Implications for Regional Maritime Security*, The German Marshall Fund of the United States <http://www.gmfus.org/forum/eastern-mediterranean-energy-project/>

Weaver J. L., Asmus D. F., (2006), *Unitizing Oil and Gas Fields around the World: A Comparative Analysis of National Laws and Private Contracts*, 28 Hous. J., Int'l L. 3, www.heinonline.org

Weiqiang Z., Fan Z., (2014), *The Offshore Oil and Gas Dispute and the Maritime Delimitation Scheme between Israel and Lebanon*, China Oceans L. Rev. 116, www.heinonline.org

Yiallourides C., (2016), *Oil and Gas Development in Disputed Waters under UNCLOS*, 5 UCLJLJ 59, DOI: 10.14324/111.2052-1871.063, www.heinonline.org

Διεθνείς Συμβάσεις & Ψηφίσματα ΗΕ

- ❖ Σύμβαση για την Υφαλοκρηπίδα, Γενεύη, 1958
- ❖ Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, Montego Bay, 1982
- ❖ Charter of economic rights and duties of states, UNGA resolution 3281 (xxix)

Νομολογία διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων

- ❖ *Aegean Sea Continental Shelf case* (Greece v. turkey) (1978)
<http://www.icj-cij.org>
- ❖ *Case Concerning East Timor* (Portugal V. Australia) (1995)
<http://www.icj-cij.org>
- ❖ *Case Concerning Maritime Delimitation and Territorial Questions Between Qatar And Bahrain* (Qatar v. Bahrain)
<http://www.icj-cij.org>
- ❖ *Dispute concerning Delimitation of the maritime boundary between Bangladesh and Myanmar in the Bay of Bengal* (Bangladesh/Myanmar), Judgment of 14/03/2012,
https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_16/published/C16-J-14_mar_12.pdf
- ❖ *Eritrea/Yemen - Sovereignty and Maritime Delimitation in the Red Sea*, 2^η φάση (θαλάσσια οριοθέτηση), διαιτητική απόφαση 17^η Δεκεμβρίου 1999, <https://pca-cpa.org/en/cases/81/>
- ❖ *North Sea Continental Shelf cases* (1969)
<http://www.icj-cij.org>
- ❖ *North Sea Continental Shelf cases*, separate opinion Judge Jessup
<https://www.icj-cij.org/files/case-related/51/051-19690220-JUD-01-03-EN.pdf>

Διακρατικές Συμφωνίες-Συνθήκες

- ❖ *Agreement between the Government of Australia and the Government of the Democratic Republic of Timor-Leste relating to the Unitization of the Sunrise and Troubadour fields, (2003)*
- ❖ *Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone, (2003)*
- ❖ *Agreement between the Republic of Trinidad and Tobago and the Republic of Venezuela on the delimitation of marine and submarine areas, (1990)*
- ❖ *Agreement concerning joint development of the southern part of the continental shelf adjacent to the two countries, between Japan and Republic of Korea, (1974)*
- ❖ *Agreement Relating to the Delimitation of the Continental Shelf Between the Two Countries, United Kingdom–Norway, (1965)*
- ❖ *Agreement Relating to the Exploitation of the Frigg Field Reservoir and the Transmission of Gas Therefrom to the United Kingdom, (1976)*
- ❖ *Convention between the Government of the French Republic and the Government of the Spanish State on the Delimitation of the Continental Shelves of the two States in the Bay of Biscay, (1974)*
- ❖ *Framework Agreement between the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the Government of the Kingdom of Norway concerning Cross-Boundary Petroleum Co-operation, (2005)*
- ❖ *Memorandum of Understanding between the Government of the Democratic Republic of East Timor and the Government of Australia concerning an International Unitization Agreement for the Greater Sunrise field, (2002)*
- ❖ *Memorandum of Understanding between the Government of the Democratic Republic of Timor-Leste and the Government of Australia relating to the Exploitation of the Sunrise and Troubadour Petroleum Fields in the Timor Sea, (2003)*
- ❖ *Memorandum of Understanding concerning the procedure for unitization of hydrocarbon reservoirs that extend across the delimitation line between the Republic of Trinidad and Tobago and the Bolivarian Republic of Venezuela, (2003)*
- ❖ *Timor Sea Treaty, Dili, (2002)*
- ❖ *Treaty between Australia and the Democratic Republic of Timor-Leste establishing their maritime boundaries in the Timor sea, (2018)*

- ❖ *Treaty between Australia and the Republic of Indonesia on the Zone of Cooperation in an area between the Indonesian Province of East Timor and Northern Australia*, (Timor Gap Treaty), (1989)
- ❖ *Treaty between the Government of Australia and the Government of the Democratic Republic of Timor-Leste on Certain Maritime Arrangements in the Timor Sea* (CMATS Treaty), (2006)
- ❖ *Treaty between the Kingdom of Norway and the Russian Federation concerning Maritime Delimitation and Cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean*, (2010)
- ❖ *Συμφωνία μεταξύ της Κυβέρνησης του Κράτους του Ισραήλ και της Κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας για την Οριοθέτηση της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης* (2007)
- ❖ *Συμφωνία Πλαίσιο μεταξύ της κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας και της κυβέρνησης της Αραβικής Δημοκρατίας της Αιγύπτου αναφορικά με την ανάπτυξη υδρογονανθράκων πόρων που εκτείνονται εκατέρωθεν της μέσης γραμμής*, (2013)

Άρθρα σε εξειδικευμένα περιοδικά και στον Τύπο

Anastasiades-Netanyahu to discuss unitization agreement, (2015/11/11), SigmaLive
<http://www.sigmalive.com/en/news/energy/137432/anastasiadesnetanyahu-to-discuss-unitisation-agreement>

Cypriot President to visit Israel for gas talks, Globes, (2015/11/10), Globes
<https://en.globes.co.il/en/article-cypriot-president-to-visit-israel-for-gas-talks-1001080015>

Cyprus opens bids for offshore energy exploration at block 7, (2018/10/04), Η Καθημερινή
<http://knews.kathimerini.com.cy/en/business/cyprus-opens-bids-for-offshore-energy-exploration-at-block-7>

Dimou A., (2017), *Energy as an East Mediterranean Opportunity and Challenge*, National Security and the Future, Vol. 18, No 1-2
<http://www.nsf-journal.hr/online-issues/focus/id/1225#.W7RPiS-B3ow>

Eastern Mediterranean countries to form regional gas market, (2019/01/14), Reuters,

<https://www.reuters.com/article/us-egypt-energy-gas/eastern-mediterranean-countries-to-form-regional-gas-market-idUSKCN1P81FG>

East Med and Cyprus preview of energy developments in 2016, (2016/01/04), Natural Gas World

<https://www.naturalgasworld.com/east-med-and-cyprus-preview-of-energy-developments-in-2016-27433>

East Timor stake buy brings Sunrise gas field a step closer, October 2, (2018/10/02), Reuters

<https://www.reuters.com/article/us-timor-conocophillips-sunrise/east-timor-stake-buy-brings-sunrise-gas-field-a-step-closer-idUSKCN1MC0CS>

Ellinas Ch., (2018/02/18), *EU funds Cyprus LNG*, Natural Gas World Magazine, Vol. 3 Issue 4

European Gas Market Outlook, (2018/07), Atradius N.V.

<https://group.atradius.com/publications/economic-research/european-gas-market-outlook-2018.html>

Evripidou S., (2013/12/13), *Cyprus and Egypt sign unitisation deal on the joint exploitation*, Cyprus Mail

<http://cyprus-mail.com/2013/12/13/cyprus-and-egypt-sign-unitisation-deal-on-the-joint-exploitation/>

Evripidou S., (2018/11/03), *Cyprus and Lebanon agree to talk gas*, Cyprus Mail

<http://cyprus-mail.com/2013/11/09/cyprus-and-lebanon-agree-to-talk-gas/>

ExxonMobil Commences Drilling Despite Turkey's Verbal Threats, (2018/11/29), Forbes

<https://www.forbes.com/sites/antonisantoniou/2018/11/29/exxonmobil-commences-drilling-despite-turkeys-verbal-threats/#4b36cacad818>

Husseini T., (2018/11/26), *From drillships to warships: increasing tensions in the East China Sea*, Offshore Technology

<https://www.offshore-technology.com/features/drillships-warships-increasing-tensions-east-china-sea/>

Herzog C., Shalabna N., Maor G., (2017/07/02), *Israel Natural Gas Demand Forecast 2017-2040*, BDO Consulting Group

IENE study project M46 (December 2018), <https://www.iene.gr/articlefiles/>

Israel-Cyprus gas dispute goes to int'l arbitration, (2018/05/01), Globes

<https://en.globes.co.il/en/article-israel-cyprus-gas-dispute-goes-to-intl-arbitration-1001233992>

Kemp J., (2014/09/02), *Joint resource development in South China Sea*, The Japan Times

<https://www.japantimes.co.jp/opinion/2014/09/02/commentary/world-commentary/joint-resource-development-south-china-sea/#.W9He6i97How>

Koranyi D., (2018/03/06), *Looming Conflicts over energy resources in the Eastern Mediterranean*, Atlantic Council

<http://www.atlanticcouncil.org/blogs/energysource/looming-conflict...rgy-resources-in-the-eastern-mediterranean?tmpl=component&print=1>

MEED: Egypt's supergiant Zohr gas field heralds changes, Energy Egypt

<https://energyegypt.net/meed-egypts-supergiant-zohr-gas-field-heralds-changes/>

Mor A., *Lebanon's first offshore oil & gas exploration round: Challenges & Opportunities*, Natural Gas World

<https://www.naturalgasworld.com/ggp-lebanon-offshore-oil-gas-exploration-round-challenges-opportunities-59746>

Rabinovitch A., Gohen T., (2018/09/27), *Pipeline deal brings export of Israeli gas to Egypt within sight*, Reuters

<https://www.reuters.com/article/us-israel-egypt-gas/pipeline-deal-brings-export-of-israeli-gas-to-egypt-within-sight-idUSKCN1M710F>

Schoffield C., *Joint Development of the Continental Shelf where Delimitation is Pending: Cooperative Opportunity or Complication in Oceans Governance*, University of Wollongong

<https://www.mofa.go.jp/files/000141429.pdf>

Schofield C. H., *Blurring the lines: maritime joint development and the cooperative management of ocean resources*, University of Wollongong

Sukkarieh M., (2018/06/06), *Aphrodite's blues*, Executive Magazine

<http://www.executive-magazine.com/economics-policy/aphrodites-blues>

Talal Hussein, (2018/09/26), *From drillships to warships: increasing tensions in the East China Sea*, Offshore Technology

<https://www.offshore-technology.com/features/drillships-warships-increasing-tensions-east-china-sea/>

The Eastern Mediterranean's New Great Game Over Natural Gas, (2018/02/22), Natural Gas World

<https://worldview.stratfor.com/article/eastern-mediterraneans-new-great-game-over-natural-gas>

Timor sea boundary agreement: an incomplete victory, Asia Maritime Transparency Initiative

<https://amti.csis.org/timor-sea-boundary-agreement-incomplete-victory/>

Wyeth G., (2018/03/01), *Closing the Gap: Agreement Reached on Australia-Timor-Leste Maritime Border*, The Diplomat

<https://thediplomat.com/2018/03/closing-the-gap-agreement-reached-on-australia-timor-leste-maritime-border/>

Zhukov Y., (2013/03/20), *Trouble in the Eastern Mediterranean Sea*, Foreign Affairs, <https://www.foreignaffairs.com/print/1070713>

Καυτό φθινοπωρο στον ενεργειακό χάρτη στην ευρύτερη περιοχή της Νοτιοανατολικής Μεσογείου, (2018/07/08), Energy Press

<https://energypress.gr/news/kayto-ftthinoporo-ston-energeiako-harti-stin-eyryteri-periohi-tis-notioanatolikis-mesogeioy>

Μάρκου Ν. (2016/09/16), *Exploration Activities Offshore Cyprus*, Ministry of Energy, Commerce, Industry and Tourism, Hydrocarbons Services,

https://www.poseidonmedii.eu/editor/upload/Limassol%20Dissemination%20event/Keynote%20Speeches/9_Markou_Exploration%20Activities%20Offshore%20Cyprus-Sep_2016.pdf

Νέδου Β., (2018/11/04), «Τουρκικοί ελιγμοί στην Αν. Μεσόγειο», Η Καθημερινή

Στεφάνου Χ., (2018/10/03), *Σε δύο εβδομάδες η μονογραφή των συμβάσεων και για το Ιόνιο, με ΕΛΠΕ και Repsol - Ο σκεπτικισμός των Ισπανών και οι λόγοι της καθυστέρησης*, Energy Press

<https://energypress.gr/news/se-dyo-evdomades-i-monografi-ton-symvaseon-kai-gia-ionio-me-elpe-kai-repsol-o-skeptikismos-ton>

Τσάλτας Γρ., (2012/04/03), *Η παγίδα των ΑΟΖ. Γιατί το «κλειδί» είναι η υφαλοκρηπίδα*, Foreign Affairs The Hellenic Edition,

<https://foreignaffairs.gr/articles/68746/grigoris-i-tsaltas/i-pagida-ton-aosz?page=show>

Διαδικτυακές πηγές

Atlantic Council, <http://www.atlanticcouncil.org>

Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/>

Egyptian Natural Gas Holding Company,

«Announcement for 2018 International bid round extension», [http://egas.com.eg/docs/Closing%20Date%20\(New\).pdf](http://egas.com.eg/docs/Closing%20Date%20(New).pdf)

International Hydrographic Organization, www.iho.int

International Tribunal for the Law of the Sea, ITLOS, www.itlos.org

Joint Standing Committee on Treaties, *Australia-East Timor Certain Maritime Arrangements Treaty*, JSCOT Report 85, Chapter 6
<http://www.austlii.edu.au/au/other/jscot/reports/85/6.html#Heading8>

Lebanese Ministry of Energy and Water, (2017)

First licensing round for hydrocarbon exploration and production within the off-shore of the lebanese jurisdiction, Tender Protocol,
<https://www.lpa.gov.lb/pdf/Decree%20%2043%20-%20TP%20-%20Rev%206%20-%2029-09-2015.pdf>

Lebanese Petroleum Administration, <https://www.lpa.gov.lb>

(2017), *First licensing round for hydrocarbon exploration and production within the offshore of the lebanese jurisdiction*

Ministry of Energy and Natural Resources, <http://www.enerji.gov.tr>

Natural Gas World, www.naturalgasworld.com

Proclamation 2667—Policy of the United States With Respect to the Natural Resources of the Subsoil and Sea Bed of the Continental Shelf, Harry Trouman, The American presidency project, διαθέσιμο σε: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=12332>

Stratfor Worldview, <https://worldview.stratfor.com>

Summary of Claims, UN Law of the Sea Division

http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/table_summary_of_claims.pdf

The Parliament of the Commonwealth of Australia, *East Timor*, (2000), Final report of the senate foreign affairs, defense and trade references committee, , Chapter 4, Recommendation

The United Nations Convention on the Law of the Sea, *A historical perspective*
http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_historical_perspective.htm

UN RES 3281 (XXIX) (12/12/1975), *Charter of Economic Rights and Duties of States*, A/RES/29/3281

United Nations Ocean & Law of the Sea Division, <http://www.un.org/depts/los/>
United Nations Treaty Collection, www.treaties.un.org

US Energy Information Association, <https://www.eia.gov>

US Energy Information Association (2014), *Unresolved territorial and maritime claims continue to hinder exploration and development in the East China Sea*
https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/regions_of_interest/East_China_Sea/east_china_sea.pdf

Δελτίο τύπου (2018/02/08) *Eni announces a gas discovery Offshore Cyprus*, ENI
https://www.eni.com/en_IT/media/2018/02/eni-announces-a-gas-discovery-off-shore-cyprus#

Διαρκές Διαιτητικό Δικαστήριο, www.cpa-pca.org

Διεθνές Δικαστήριο Χάγης, www.icj-cij.org

Υπηρεσία Υδρογονανθράκων Κύπρου, www.mcit.gov.cy

Υπουργείο Ενέργειας Ισραήλ, www.energy-sea.gov.il

Υπουργείο Εξωτερικών Δημοκρατίας της Κύπρου, www.mfa.gov.cy

Υπουργείο Εξωτερικών Ελληνικής Δημοκρατίας, www.mfa.gov.gr

Υπουργείο Εξωτερικών Ιαπωνίας, <https://www.mofa.go.jp>

Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκικής Δημοκρατίας, www.mfa.gov.tr

Ρηματικές Διακοινώσεις στα ΗΕ

<http://undocs.org>

ΡΑ Ελλάδα, 389 (20/02/2013)

ΡΑ Κύπρου, A/68/883 (19/05/2014), A/66/851 (15/06/2012), A/68/555-S/2013/634 (29/10/2013), A/68/537-S/2013/622

ΡΑ Λιβάνου, 1506/10, (14/07/2010), 2082.11D (20/06/2011), 2399/10 (9/10/2010), 2082.11D (20/06/2011), 1506/10 (14/07/2010)

ΡΑ Συρίας, A/73/388 (10/09/2018)

ΡΑ Τουρκίας, 2013/14136816/22273 (20/02/2013)